

RAPORT O ZASOBACH KULTUROWYCH I
ŚRODOWISKOWYCH PARKÓW HISTORYCZNYCH NA
TERENIE WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

WRAZ ZE SZCZEGÓLOWĄ CHARAKTERYSTYKĄ ZESPOŁU
PAŁACOWO-PARKOWEGO W MIEJSCOWOŚCI WIENIEC

2018

Raport opracowany przez Wydział Nauk o Ziemi
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

Toruń, 2018

Opracował zespół w składzie:

dr inż. arch. krajobrazu Mariusz
Antolak
dr inż. arch. krajobrazu Marta Akincza
dr Tomasz Brzezicki
dr Jadwiga Biegańska
dr Justyna Chodkowska-Miszczyk
lic. Leszek Dąbrowski
dr hab. Elżbieta Grzelak-Kostulska
dr hab. Piotr Hulisz, prof.UMK
dr Dariusz Kamiński
dr hab. Marek Kejna, prof. UMK
dr hab. Rafał Kot
dr hab. Arkadiusz Krawiec
dr Aleksandra Lewandowska
dr Agnieszka Pilarska
dr Krzysztof Rogatka
lic. Paweł Smoliński
dr Stefania Środa-Murawska
dr inż. Małgorzata Wołodźko

Spis treści

1. Podstawy prawne gospodarowania parkami historycznymi (prawo krajowe), międzynarodowe dokumenty doktrynalne (rekomendacje).....	3
1.1. Akty prawne krajowe	3
1.2. Akty międzynarodowe	10
2. Zestawienie zasobu parków historycznych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego	12
3. Ogólna charakterystyka wybranych parków historycznych: Lubostroń, Szafarnia, Kłóbka	34
3.1. Zespół Pałacowo-Parkowy w Lubostroniu.....	34
3.2. Zespół Pałacowo-Parkowy w Szafarni.....	39
3.3. Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny. Oddział Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej	42
4. Szczegółowa charakterystyka Zespołu Parkowo-Pałacowego w miejscowości Wieniec	47
4.1. Charakterystyka środowiskowa obszaru parku	47
4.2. Charakterystyka historyczna obszaru parku i obiektów zabytkowych	61
4.3. Opis dostępności parku z wykorzystaniem wszystkich rodzajów transportu, w tym szlaków turystycznych	80
4.4. Zarządzanie.....	83
4.5. Waloryzacja	91
4.5.1. Kategorie wartości: historyczna, artystyczna, przyrodnicza.....	91
4.5.2. Wykorzystanie społeczne.....	106
4.5.3. Zagrożenia zewnętrzne i wewnętrzne	115
5. Wnioski	119
5.1. Obiekty modelowe pod względem ochrony, zagospodarowania i użytkowania („dobre praktyki”)	119
5.2. Obiekty, które należy objąć szczególną ochroną z uwagi na zachowany drzewostan, kompozycję założenia i walory przyrodnicze	130
6. Wymagane załączniki i ilustracje	131
6.1. Skalowalna mapa w wersji elektronicznej ze wszystkimi lokalizacjami parków w województwie kujawsko-pomorskim	131
6.2. Mapa Zespołu Pałacowo-Parkowego w miejscowości Wieniec	132
7. Streszczenie w języku angielskim	133
Literatura.....	138

1. Podstawy prawne gospodarowania parkami historycznymi (prawo krajowe), międzynarodowe dokumenty doktrynalne (rekomenadacje)

1.1. Akty prawne krajowe

Akty prawne

Zagadnienia dotyczące przepisów prawa powszechnie obowiązującego regulującego kwestie zagospodarowania zespołów parkowo-pałacowych można podzielić na trzy grupy. Pierwsza z nich jest związana z normami dotyczącymi szeroko pojętej ochrony zabytków. W tej grupie główne znaczenie posiadają przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i przepisy wykonawcze do tej ustawy, które mogą posiadać rangę rozporządzeń, bądź przepisów prawa miejscowego.

Druga grupa jest związana z ogólnym procesem inwestycyjnym. Co do zasady do tej kategorii przepisów należy zaliczyć ustawę o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz ustawę Prawo budowlane, a także przepisy wykonawcze (rozporządzenia lub akty prawa miejscowego), w szczególności może to dotyczyć miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Dokładne określenie zakresu aktów normatywnych jest w tym przypadku uzależnione od konkretnej inwestycji, gdyż potencjalne zastosowanie mogą posiadać przepisy dotyczące ochrony środowiska.

Natomiast trzecia grupa przepisów jest związana z ustawy o ochronie przyrody. Dotyczy ona m.in. zasad związanych z wycinką drzew i krzewów.

Zestawienie krajowych aktów normatywnych w procesie inwestycyjnym:

Obligatoryjnie:

- ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 2187 ze zm.), dalej jako u.o.z.,

- ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1945), dalej jako u.p.z.p.,

- ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t.j. Dz.U.2018 r., poz. 1202), dalej jako p.b.,

- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1614), dalej jako u.o.p.

Akty wykonawcze:

- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. Nr 30, poz. 259),

- rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. Nr 113, poz. 661),

- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych,

badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. poz. 1609),

- rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004 r. w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (Dz.U. Nr 118, poz. 1233),

- rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz.U. Nr 164, poz. 1587),

- rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobu ustalania wymagań dotyczących nowej zabudowy i zagospodarowania terenu w przypadku braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz.U. Nr 164, poz. 1588),

- rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie oznaczeń i nazewnictwa stosowanych w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy (Dz.U. Nr 164, poz. 1589),

- rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (t.j. Dz.U. z 2015 r., poz. 1422 ze zm.),

- rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 3 lipca 2017 r. w sprawie wysokości stawek opłat za usunięcie drzew i krzewów (Dz.U. poz. 1330).

Potencjalnie (w zależności od rodzaju inwestycji):

- ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1405 ze zm.)

Akt wykonawczy:

- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 71 ze zm.).

Uregulowanie szczegółowe:

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami

Zgodnie z przepisem art. 6 ust. 1 pkt u.o.z. ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania, zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

W przedmiocie zainteresowania niniejszego opracowania pozostają w szczególności parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni. Za znamienne należy uznać, że kwestia pojęcia parku była w kręgu zainteresowania sądów administracyjnych. WSA w Warszawie stwierdził, że: „Pojęcie parku nie może być rozumiane inaczej niż - jako zorganizowana forma zieleni - efekt twórczej pracy człowieka. Dlatego ochrona parku z perspektywy ochrony zabytków ma polegać na ochronie tej kompozycji. Przy czym wpisany do rejestru zabytków może być tylko park, który spełnia przesłanki określone w art. 3 pkt 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami” (wyrok WSA w Warszawie z dnia 27.06.2008 r., I SA/Wa 251/08, CBOSA). W powyższym zakresie przytoczone orzeczenia ma na celu wskazanie, że nie istnieje normatywna - legalna definicja parku w zakresie omawianej problematyki. Oznacza, to że w każdym przypadku należy ustalić *ad casum*, czy coś spełnia kryterium parku w rozumieniu o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Na uwagę zasługują formy ochrony zabytków przewidziane przepisami u.o.z. Zgodnie z przepisem art. 7 u.o.z. formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
  - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W odniesieniu do analizowanych kwestii istotne znaczenie posiadają formy ochrony związane z wpisem do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy. Alternatywnie należałoby rozważyć możliwość utworzenia parku kulturowego.

Skutek prawny objęcia nieruchomości zabytkowej ochroną w świetle przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wynika nie tyle z czynności materialno-technicznych polegających na opracowaniu dla obiektu zabytkowego karty ewidencyjnej i dołączeniu jej do prowadzonego zbioru, ale ze stwierdzenia, że dany obiekt spełnia warunki do ujęcia go w gminnej ewidencji zabytków.

W powyższym zakresie został przewidziana istnieje sądowa kontrola pozwalająca na zakwestionowanie zarówno czynność założenia gminnej ewidencji zabytków, jak też wyznaczenia obiektu zabytkowego do włączenia do gminnej ewidencji.

Na uwagę zasługuje także możliwość wprowadzenia form ochrony w drodze aktów prawa miejscowego, jakim jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Zauważyć w tym zakresie należy, że „Przyznana radzie gminy kompetencja w zakresie uchwalania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz samodzielność kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej na terenie gminy nie oznacza zupełnej swobody. Akt prawa miejscowego organu jednostki samorządu terytorialnego stanowiony jest na podstawie upoważnienia ustawowego i winien być sporządzany tak, by przyjęte w oparciu o to upoważnienie normy uzupełniały wydane przez inne podmioty przepisy powszechnie obowiązujące kształtujące prawa i obowiązki ich adresatów. Ustawodawca formułując określoną delegację do wydania aktu wykonawczego przekazuje upoważnienie do uregulowania wyłącznie kwestii nie objętych dotąd żadną normą o charakterze powszechnie obowiązującym w celu ukształtowania stanu prawnego uwzględniającego m.in. specyfikę, możliwości i potrzeby terenu, do którego właściwy akt wykonawczy jest skierowany. Akty te nie mogą zatem wykraczać poza jakiegokolwiek unormowania ustawowe, czynić wyjątków od ogólnie przyjętych rozwiązań ustawowych, a także powtarzać kwestii uregulowanych w

aktach prawnych hierarchicznie wyższych. Muszą zawierać sformułowania jasne, wyczerpujące, uniemożliwiające stosowanie niedopuszczalnego, sprzecznego z prawem luzu interpretacyjnego. Należy zwrócić uwagę, że tylko w ustawie dozwolone jest ustalenie obowiązków i praw obywateli oraz określenie wyjątków władczej ingerencji w konstytucyjnie gwarantowane prawa i wolności obywateli. Również tylko w ustawie dopuszczalne jest określenie kompetencji organów administracji publicznej” (wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 15.02.2012 r., II SA/Wr 723/11 , CBOSA).

Bezspornym jest, że miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jako akt prawa miejscowego jest źródłem prawa i obowiązuje na obszarze działania organów, które je ustanowiły, o czym stanowi art. 87 ust. 2 Konstytucji RP. Jest to akt planistyczny, za pomocą którego w sposób wiążący ustala się przeznaczenie terenów oraz określa sposoby ich zagospodarowania i zabudowy. W toku procedury planistycznej wójt (burmistrz, prezydent miasta) ma obowiązek wystąpić o uzgodnienie projektu planu m. in. z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu, co wynika z art. 17 pkt 6 lit. b tiret ósme ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. W przypadku uzgodnienia pozytywne stanowisko właściwego organu jest warunkiem uchwalenia planu w danej postaci. Stanowisko negatywne powoduje, że plan nie może zostać uchwalony w danym kształcie. Ustalenia miejscowego planu kształtują, wraz z innymi przepisami, sposób wykonywania prawa własności nieruchomości (art. 6 ust. 1 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym). Wiążą one zatem zarówno podmioty władzy, w tym organy administracji publicznej, jak i podmioty pozostające poza strukturą tej władzy, tj. jednostki i ich organizacje.

Oczywiście, konserwator zabytków rozstrzygając w przedmiocie uzgodnienia jest związany planem miejscowym w takim zakresie, w jakim plan ten zawiera ustalenia istotne z punktu widzenia ochrony zabytków. Wówczas podejmując konkretne rozstrzygnięcie organ ochrony konserwatorskiej dokonuje oceny planowanych robót budowlanych nie tylko z punktu widzenia ochrony wynikającej z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ale i odpowiednich zapisów miejscowego planu.

Za zasadny należy uznać pogląd, że w sytuacji gdy ustalenia miejscowego planu przewidują formę ochrony zabytków o jakiej mowa w art. 7 u.o.z. to wówczas konserwator zabytków wydając decyzję na podstawie art. 36 ust. 1 powyższej ustawy ma uprawnienie i obowiązek uwzględnić obowiązujący porządek prawny, w tym ocenić wniosek o wydanie pozwolenia, także w aspekcie obowiązującego na danym terenie prawa miejscowego. Jednakże powyższe ograniczone jest do tych postanowień planu i w takim zakresie, w jakim dotyczą one ochrony zabytków. W pozostałym zakresie planowane zamierzenie ocenia organ architektoniczno-budowlany w odrębnym postępowaniu (wyrok NSA z dnia 21.07.2015 r. II OSK 2227/13, CBOSA).

Objęcie określoną formą ochrony pociąga dalsze konsekwencje, które wynikają z przepisu art. 36 ust. 1 u.o.z. Zgodnie z powyższym pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga m.in. prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni (art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.) oraz podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni (art. 36 ust. 1 pkt 11 u.o.z.).

Zgoda udzielana jest w drodze decyzji administracyjnej wydanej w trybie przepisów k.p.a., która podlega kontroli sądów administracyjnych. Podkreślenia wymaga, że omawiana decyzja jest rozstrzygnięciem związanym. Za takim stanowiskiem opowiada się także judykatura stwierdzając m.in., że „działania organu ochrony zabytków podejmowane przy rozstrzyganiu o dopuszczalności podjęcia przez inwestora robót budowlanych nie są działaniami w granicach uznania administracyjnego” (wyrok NSA z dnia 21.04.2016 r. II OSK 2041/14, CBOSA). Zaznaczyć należy, że w

odniesieniu do omawianej kwestii istnieją także poglądy odmienne zgodnie, z którymi „rozstrzygnięcia w sprawach, o których mowa w art. 36 ust. 1 ww. ustawy wydawane są w ramach tzw. uznania administracyjnego. Ocena organu ochrony zabytków powinna zatem każdorazowo opierać się na ustaleniu, jaki wpływ konkretna inwestycja będzie miała na chronione wartości danego obszaru zabytkowego. Jednym bowiem z najistotniejszych wyznaczników dokonywanych rozstrzygnięć w sprawach pozwoleń konserwatorskich jest przepis art. 4 pkt 2 ustawy, w myśl którego ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań, mających na celu zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla ich wartości” (wyrok NSA z dnia 4.09.2015 r., II OSK 135/14, CBOSA oraz wyrok NSA z dnia 7.12.2007 r., II OSK 1657/06 CBOSA; wyrok WSA w Warszawie z dnia 14.10.2011 r., I SA/Wa 1021/11, CBOSA, wyrok WSA w Gorzowie Wielkopolskim z 8.11.2006 r., II SA/Go 513/06, CBOSA).

Z uwagi na charakter rozstrzygnięcia, które ogranicza możliwość działania inwestora (właściciela terenu lub szerzej osoby, która posiada tytuł prawny do dysponowania nieruchomością na cele budowlane) rozstrzygnięcie organu administracji publicznej powinno posiadać charakter związany. To przepisy prawa powinny jasno determinować zakres wykorzystania nieruchomości objętej ochroną, a nie uznanie organu administracji publicznej.

Przyjmuje się, że wykładnia art. 36 ust. 1 u.o.z. prowadzi do wniosku, że w postępowaniu prowadzonym w trybie tego przepisu organ ochrony konserwatorskiej bada jedynie, czy projektowane prace wpłyną na zabytek, którym w niniejszej sprawie jest założenie urbanistyczne i zespół budowlany. Przedmiotem jest określone założenie przestrzenne występujące na tym obszarze. W orzecznictwie przyjmuje się, że wpisanie do rejestru zabytków układu urbanistycznego ma na celu zachowanie najcenniejszych elementów historycznego rozplanowania oraz kompozycji przestrzennej zespołu. Oznacza to między innymi zachowanie w niezmienionym kształcie rozplanowania placów i ulic, ich przebiegu, szerokości i przekroju, a także zachowanie gabarytów zabudowy i zasadniczych proporcji wysokościowych kształtujących zespół (wyrok NSA z dnia 27.07.2011 r., II OSK 216/11, CBOSA, wyrok NSA z dnia 28.07.2012 r., II OSK 756/11, CBOSA).

Wyrazem powyższego jest stanowisko NSA, zgodnie z którym „Brak określenia w art. 36 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przesłanki wydania pozwolenia konserwatorskiego nie może być argumentem uzasadniającym pogląd, że kryteria oceny dopuszczalności podjęcia przez inwestora konkretnego zamierzenia dotyczącego obiektu zabytkowego nie zostały w ustawie zamieszczone. Niewskazanie w ustawie konkretnych okoliczności, z którymi należy wiązać dopuszczalność podjęcia wnioskowanych przez inwestora prac (działań), wynika bowiem z założenia, na którym oparł się ustawodawca, że dozwolony przedmiot, sposób, czy też zasięg prac przy zabytku jest uzależniony od oceny, czy zgłaszane zamierzenie nie pozostaje w sprzeczności z celami wyznaczonymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz odpowiadającymi tym celom obowiązkom organu konserwatorskiego. Czynienie użytku z przyznanej organowi w art. 36 ust. 1 ustawy kompetencji wymaga zatem sięgnięcia w toku rozstrzygania sprawy do tych norm zadaniowych, które kształtują przedmiot, formę i sposób ochrony zabytków. Rozpoznając sprawę organ powinien ocenić poprawność złożonego wniosku, stosownie do szczegółowych wymagań stawianych inwestorowi dla danego rodzaju prac, określić, co stanowi w konkretnym przypadku przedmiot ochrony, wziąć pod uwagę, czy wnioskowane prace (działania) mogą doprowadzić do powstania uszczerbku dla wartości zabytku lub wiązać się z innymi zagrożeniami, jak też uwzględnić inne szczegółowe okoliczności jakie mogą wystąpić w sprawie. Okoliczności te powinny być rozważone w całości, albowiem określone działania podejmowane przy zabytku z jednej strony mogą pozostawać w kolizji z przypisanymi organowi konserwatorskiemu obowiązkami (np. utrudniać kontrolę stanu zachowania zabytku - art. 4 pkt 5 ustawy), z drugiej zaś znajdować podstawę w innych przepisach stanowiących w tym przypadku również przesłankę wydania pozwolenia (np. wnioskowane prace mają doprowadzić do spopularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku - art. 5 pkt 5 ustawy). Niewątpliwie przy rozstrzygnięciu o dopuszczalności podjęcia przez inwestora prac (działań) wskazanych w art. 36 ust. 1 ustawy organ będzie korzystał z szerokiego luzu decyzyjnego, wynikającego z posłużenia się przez ustawodawcę w

ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wieloma pojęciami niedookreślonymi i zwrotami szacunkowymi. Nie można jednak tej sytuacji utożsamiać z działaniem organu administracji w warunkach uznania administracyjnego, albowiem w inny sposób w obu przypadkach dochodzi do zastosowania w sprawie normy indywidualnej i konkretnej oraz odmiennie kształtuje się kontrola sądowa tych rozstrzygnięć” (wyrok NSA z dnia 26.07.2012 r., II OSK 756/11, CBOSA).

Podsumowując należy stwierdzić, że podejmując stosowną decyzję organ ochrony zabytków korzysta z szerokiego luzu decyzyjnego, wynikającego z posłużenia się przez ustawodawcę w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wieloma pojęciami niedookreślonymi i zwrotami szacunkowymi, jednakże nie jest to działanie w ramach uznania administracyjnego, gdyż w obu przypadkach w inny sposób dochodzi do zastosowania w sprawie normy indywidualnej i konkretnej oraz odmiennie kształtuje się sądowa kontrola tych rozstrzygnięć.

W kwestii konkretnych zespołów można alternatywnie rozważyć możliwość uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii (możliwość raczej potencjalna), gdyż zgodnie z przepisem art. 15 ust. 1 u.o.z. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice.

Zawsze wartym jest rozważenie możliwości utworzenia parku kulturowego na podstawie art. 16 u.o.z. Zgodnie z przepisem art. 16 ust. 1 u.o.z., rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Na terenie parku kulturowego lub jego części, na podstawie art. 17 ust. 1 u.o.z., mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

- 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
- 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
- 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
- 3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;
- 4) składowania lub magazynowania odpadów

Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne

Ograniczenia w zagospodarowaniu terenu co do zasady wynikają z przepisów u.p.z.p. Podstawowe znaczenie w powyższym zakresie odgrywają na tym poziomie ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego albo decyzji lokalizacyjnych.

Zgodnie z przepisem art. 4 ust.1 u.p.z.p. ustalenie przeznaczenia terenu, rozmieszczenie inwestycji celu publicznego oraz określenie sposobów zagospodarowania i warunków zabudowy terenu następuje w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Natomiast w przypadku braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego określenie sposobów zagospodarowania i warunków zabudowy terenu następuje w drodze decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, przy czym:

- 1) lokalizację inwestycji celu publicznego ustala się w drodze decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego;

2) sposób zagospodarowania terenu i warunki zabudowy dla innych inwestycji ustala się w drodze decyzji o warunkach zabudowy (art. 4 ust. 2 u.p.z.p.).

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest aktem prawa miejscowego (art. 14 ust. 8 u.p.z.p.), którego ustalenia w dalszej części procesu inwestycyjnego wyznaczają zakres pozwolenia na budowę.

W trakcie procedury planistycznej wójt, burmistrz albo prezydent miasta po podjęciu przez radę gminy uchwały o przystąpieniu do sporządzania planu miejscowego uzgadnia projekt planu m.in. z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 17 pkt 6b tiret 8 u.p.z.p.) uzgodnienie projektu planu z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu. Uzgodnienie następuje w drodze postanowienia, na które przysługuje zażalenie.

Jak już wspomniano w przypadku braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego możliwość zagospodarowania terenu następuje na podstawie decyzji administracyjnej. W zależności od rodzaju inwestycji jest to decyzja o inwestycji celu publicznego (art. 50 ust. 1 u.p.z.p.) lub decyzji o warunkach zabudowy (art. 59 ust. 1 u.p.z.p.).

Projekt decyzji lokalizacyjnych podlega uzgodnieniu w trybie przepisu art. 106 k.p.a. m.in. z wojewódzkim konserwatorem zabytków - w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 53 ust. 4 pkt 2 u.p.z.p.).

Celem uzgodnienia jest uwzględnienie ochrony zabytków nieruchomych i ich otoczenia. W judykaturze przyjmuje się, że „oczywistym jest, że w toku postępowania wyjaśniającego organ musi zgromadzić informacje o występujących na danym terenie uwarunkowaniach wynikających z przepisów odrębnych. W świetle wymogu zbadania stanu faktycznego i prawnego terenu objętego analizą (art. 53 ust. 3 u.p.z.p.) organ administracji ma obowiązek uwzględnienia informacji o ustanowionej ochronie konserwatorskiej dla zabytków nieruchomych znajdujących się na danym obszarze: (wyrok NSA z dnia 13.12.2017 r., II OSK 904/16, CBOSA).

Prawo budowlane

Podkreślenia wymaga, że przepisy ustawy Prawo budowlane nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2 ust. 2 pkt p.b.).

Przepisy ustawy Prawo budowlane wprost przewidują, że obiekt budowlany jako całość oraz jego poszczególne części, wraz ze związanymi z nim urządzeniami budowlanymi należy, biorąc pod uwagę przewidywany okres użytkowania, projektować i budować w sposób określony w przepisach, w tym techniczno-budowlanych, oraz zgodnie z zasadami wiedzy technicznej, zapewniając m.in. ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską (art. 5 ust. 1 pkt 7 p.b.).

Rozstrzygnięcia organów architektoniczno-budowlanych są poprzedzane stosownymi rozstrzygnięciami organów konserwatorskich.

Brak miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego

I etap: Decyzja o uwarunkowaniach środowiskowych (etap uzależniony od rodzaju inwestycji)

II etap: Decyzja lokalizacyjna

III etap: Rozstrzygnięcie organu konserwatorskiego

IV etap: Pozwolenie na budowę lub zgłoszenie

V etap: Pozwolenie na użytkowanie lub zgłoszenie (po realizacji inwestycji)

Obowiązanie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego

I etap: Decyzja o uwarunkowaniach środowiskowych (etap uzależniony od rodzaju inwestycji)

II etap: Rozstrzygnięcie organu konserwatorskiego

III etap: Pozwolenie na budowę lub zgłoszenie

IV etap: Pozwolenie na użytkowanie lub zgłoszenie (po realizacji inwestycji)

Ochrona przyrody

Podkreślenia wymaga, że teren parku wpisanego do rejestru zabytków podlega także ochronie pod względem zlokalizowanych w nim drzew i krzewów.

Zgodnie z przepisem art. 83a ust. 1 u.o.p. zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków.

Podkreślenia wymaga, że właściwość wojewódzkiego konserwatora zabytków rozciąga się na wydanie zezwolenia na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości, na której znajduje się wpisany do rejestru zabytków układ urbanistyczny, ruralistyczny lub zespół budowlany w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 1 lit. b w zw. z art. 3 pkt 12 i 13 (uchwała NSA z dnia 19.10.2015 r., II OPS 3/15, CBOSA).

1.2. Akty międzynarodowe

Dokumenty międzynarodowe regulujące zagadnienia ochrony zespołów pałacowo-parkowych co do zasady posiadają charakter rekomendacji i zaleceń.

Zestawienie aktów międzynarodowych:

- Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych tzw. Karta Wenecka przyjęta przez II Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Zabytków w Wenecji w dniach od 25 do 31 maja 1964 r.,

- Karta Florencka jako dokument stanowiący uzupełnienie Karty Weneckiej w zakresie ochrony ogrodów historycznych, zatwierdzony dnia 15 grudnia 1981 r. przez Międzynarodowy Komitet ICOMOS-IFLA ds. Ogrodów Historycznych (Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych, ang. International Council on Monuments and Sites).

Konwencje UNESCO dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz.U. z 1957 r., Nr 46, poz.212),

- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji (Dz.U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190),

- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. (Dz.U. z 2007 r., Nr 215, poz. 1585).

Ewentualnie

- Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona), sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz.U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564).

Uszczegółowienie

Istotną rolę w wymienionych aktach międzynarodowych odgrywa Karta Florencka, która szczegółowo zajmuje się ogrodami, jak stwierdza w preambule „w tym specyficznym zakresie ochrony”. Zawiera też wskazanie, zgodnie z którym ogród sam w sobie, czy też związany z budowlą zabytkową, której stanowi nierozwalne uzupełnienie, nie może być oddzielony od swego otoczenia, czy będzie nim środowisko miejskie czy wiejskie, sztuczne, czy naturalne.

2. Zestawienie zasobu parków historycznych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego

W opracowaniu uwzględniono założenia zieleni rezydencjalnej (parki wiejskie) włączone do rejestru zabytków. Oprócz obiektów analizowanych w projekcie, w wojewódzkiej ewidencji zabytków dla województwa kujawsko-pomorskiego znajduje się około 800 innych założeń zieleni (również podlegających ochronie prawnej). W związku z powyższym raport nie obrazuje w pełni całościowych zasobów województwa kujawsko-pomorskiego, odnosząc się, zgodnie z założeniem, do parków historycznych zlokalizowanych na obszarach wiejskich. W opracowaniu pominięto:

- tereny wypoczynku biernego - parki miejskie, zieleńce,
- tereny wypoczynku czynnego - parki kultury, lasy komunalnych,
- skwery,
- lasy,
- tereny zieleni przyulicznej,
- tereny zabytkowej zieleni cmentarnej,
- ogrody zabytkowe,
- parki osiedlowe,
- zieleń przy obiektach użyteczności publicznej,
- zieleń przy trasach komunikacyjnych,
- ogrody willowe,
- ogrody klasztorne,
- oraz aleje.

Przy często wysokich walorach historycznych, przyrodniczych pełnią one funkcję związaną z kształtowaniem krajobrazu kulturowego. W sporządzonym raporcie nie wspomniano o tego typu formach zieleni urządzonej w dużej mierze ze względu na brak dostępnej dokumentacji w Narodowym Instytucie Dziedzictwa oraz ze względu na duże zróżnicowanie w rozmieszczeniu przestrzennym obiektów.

Na terenach wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego znajduje się 369 parków historycznych. Podstawowym źródłem informacji o zasobie parków był rejestr zabytków nieruchomości Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu oraz dane pozyskane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa (oddział terenowy w Toruniu). Współrzędne parków ustalono na podstawie portalu mapowego Narodowego Instytutu Dziedzictwa oraz przy użyciu portalu Google Maps. Informacje na temat powierzchni parków, zachowania granic historycznych, zachowania historycznych układów przestrzennych i wodnych oraz budynków opracowano na podstawie dokumentacji parkowych dostępnych w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Toruniu oraz jego delegaturach: w Bydgoszczy i we Włocławku. Łącznie zgromadzono dokumentację parkową dla 324 parków historycznych (dla pozostałych 45 parków nie istnieje dokumentacja parkowa). Dane dotyczące występowania pomników przyrody na terenach parków pozyskano z Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody. Pozostałe dane (tj. własność, dokonana waloryzacja, dostępność dla zwiedzających oraz prowadzona działalność) zostały opracowane głównie na podstawie danych tabelarycznych pozyskanych z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, oddziału w Toruniu.

Braki danych w tabeli (tab. 2.) obejmują 45 parków, dla których nie istnieje dokumentacja parkowa i dotyczą one trzech aspektów: zachowanych granic historycznych, zachowanego historycznego układu przestrzennego i wodnego. W przypadku informacji o zachowanym historycznym układzie wodnym w tabeli pojawia się również sformułowanie „nie dotyczy”, które oznacza, że w parku nigdy nie istniał układ wodny.

Wśród parków historycznych znajdują się trzy, które są w bardzo zaniedbanym stanie i wymagają natychmiastowej interwencji w celu ich odtworzenia. Są to parki w miejscowościach: Żołędowo (pow. bydgoski, gm. Osielsko), Broniewo (pow. radziejowski, gm. Radziejów (wiejska)) oraz Dąbrówka (pow. włocławski, gm. Kowal (wiejska)).

Natomiast parki w miejscowościach: Kamienica (pow. lipnowski, gm. Dobrzyń nad Wisłą), Lipienica-Żuławy (pow. świecki, gm. Świekatowo) oraz Kaniewo (pow. włocławski, gm. Boniewo) obecnie już nie istnieją. Istnieją one jedynie w kontekście prawnym, a jedynym pozostającym po nich śladem jest wpis do rejestru zabytków oraz dokumentacja parkowa.

Największym bogactwem parków historycznych na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego charakteryzują się powiaty inowrocławski (55 parków) oraz włocławski (46). Na terenie dwunastu powiatów znajduje się od 10 do 30 parków, natomiast poniżej 10 parków leży w powiatach: aleksandrowskim (9), mogileńskim (8), tucholskim (7), wąbrzeskim (7), a najmniej leży w powiecie brodnickim (5).

Tab. 1. Liczba parków historycznych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w podziale na powiaty

Powiat	Liczba parków
aleksandrowski	9
brodnicki	5
bydgoski	16
chełmiński	30
golubsko-dobrzyński	13
grudziądzki	20
inowrocławski	55
lipnowski	27
mogileński	8
nakielski	22
radziejowski	21
rypiński	10
sępoleński	11
świecki	23
toruński	17
tucholski	7
wąbrzeski	7
włocławski	46
żniński	22
Łącznie	369

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu i delegatur: w Bydgoszczy i we Włocławku, danych z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, oddział w Toruniu

Zróznicowane rozmieszczenie parków historycznych w województwie kujawsko-pomorskim wyjaśnić można kilkoma przyczynami np. przyrodniczymi, gospodarczymi, historycznymi, kulturowymi czy politycznymi. Nie wszystkie z nich w równym stopniu odcisnęły swoje piętno we wszystkich fragmentach (powiatach) województwa. Duża liczba parków historycznych występuje w granicach powiatów, które leżą w obrębie ważnych, i to nie tylko w skali województwa ale także Polski, regionach historycznych np. na Kujawach (inowrocławski, włocławski) czy Ziemi Chełmińskiej (chełmiński). Dużą liczbę parków można także wiązać z większym gospodarczym rozwojem niektórych fragmentów województwa np. byłych terenów zaboru pruskiego i intensywniejszym na tych obszarach osadnictwem i wyższą kulturą rolną. Zamożniejsi przedstawiciele społeczeństwa, nie tylko na terenach dobrze rozwiniętych gospodarczo ale także w pobliżu szlaków handlowych (regionalnych, krajowych, międzynarodowych), lokalizowali swoje rezydencje czy założenia parkowe na wzór istniejących tego typu obiektów w Europie. Niewielka liczba parków historycznych w niektórych powiatach może być wyjaśniona peryferyjnym położeniem obszaru w skali jednostek administracyjnych, czy regionów historycznych, słabszym rozwojem gospodarczym obszaru, trudną dostępnością czy przeszłością historyczną. Duże znaczenie ma tutaj położenie fragmentu województwa w granicach byłego zaboru pruskiego albo rosyjskiego. Potwierdzeniem tego może być niewielka liczba parków na przykład w powiatach brodnickim czy tucholskim.

Tab. 2. Zestawienie zasobu parków historycznych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego

L.p.	Lokalizacja				Powierzchnia w ha*	Zachowane granice historyczne	Zachowany historyczny układ przestrzenny	Zachowany historyczny układ wodny	Budynki	Pomniki przyrody	Własność	Dokonana waloryzacja	Dostępność dla zwiedzających	Prowadzona działalność kulturowa, edukacyjna, rekreacyjna, inna
	Powiat	Gmina	Miejscowość	Współrzędne										
1.	aleksandrowski	Aleksandrów Kujawski (miejska)	Aleksandrów Kujawski	52.883, 18.696	16,00	nie	nie	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
2.	aleksandrowski	Aleksandrów Kujawski (wiejska)	Ostrowąs	52.8265, 18.703	1,00	tak	tak	nd.	tak	nie	prywatna	tak	nie	nie
3.	aleksandrowski	Aleksandrów Kujawski (wiejska)	Służewo	52.855, 18.647	6,70	tak	tak	nie	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
4.	aleksandrowski	Aleksandrów Kujawski (wiejska)	Zduny	52.819, 18.551	2,50	tak	tak	nd.	nie	nie	publiczna	tak	tak	nie
5.	aleksandrowski	Bądkowo	Wysocin	52.674, 18.824	3,77	tak	tak	nie	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
6.	aleksandrowski	Waganiec	Waganiec	52.813, 18.868	3,10	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
7.	aleksandrowski	Zakrzewo	Seroczki	52.773, 18.649	5,00	tak	nie	nie	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
8.	aleksandrowski	Zakrzewo	Siniarzewo	52.734, 18.685	3,12	nie	nie	nie	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
9.	aleksandrowski	Zakrzewo	Zakrzewo	52.756, 18.625	3,40	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
10.	brodnicki	Bobrowo	Nieżywieć	53.270, 19.133	1,19	tak	tak	tak	tak	nie	prywatna	tak	tak	tak
11.	brodnicki	Bobrowo	Słozewy	53.206, 19.257	6,00	tak	nie	tak	tak	tak	prywatna	tak	nie	tak
12.	brodnicki	Brodnica (wiejska)	Karbowo	53.285, 19.420	5,00	tak	nie	nie	tak	tak	prywatna	tak	tak	nie
13.	brodnicki	Brodnica (wiejska)	Przydatki	53.220, 19.408	1,70	tak	nie	nd.	tak	nie	prywatna	tak	nie	nie
14.	brodnicki	Zbicžno	Tomki	53.337, 19.269	1,37	tak	tak	nd.	tak	tak	prywatna	tak	nie	nie
15.	bydgoski	Dąbrowa Chełmińska	Ostromiecko	53.145, 18.206	40,00	tak	tak	nie	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
16.	bydgoski	Dobrcz	Gądecz	53.220, 18.176	10,58	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
17.	bydgoski	Dobrcz	Karolewo	53.308, 18.099	1,43	bd.	bd.	bd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
18.	bydgoski	Dobrcz	Kotomierz	53.295, 18.116	3,00	bd.	bd.	bd.	tak	nie	prywatna	tak	nie	tak

19.	bydgoski	Dobrcz	Pauliny	53.260, 18.132	3,20	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
20.	bydgoski	Dobrcz	Trzebień	53.306, 18.146	0,80	nie	nie	nie	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
21.	bydgoski	Dobrcz	Trzęsacz	53.236, 18.217	2,50	tak	tak	nd.	tak	tak	prywatna	tak	tak	tak
22.	bydgoski	Koronowo	Gościeradz	53.251, 17.920	2,00	bd.	bd.	bd.	tak	nie	prywatna	tak	nie	tak
23.	bydgoski	Koronowo	Huta	53.343, 17.701	2,01	nie	nie	tak	tak	nie	prywatna	tak	nie	tak
24.	bydgoski	Koronowo	Krapiewo	53.283, 17.774	2,50	tak	nie	nd.	tak	tak	prywatna	tak	tak	nie
25.	bydgoski	Osielsko	Żołędowo ^a	53.2125, 18.091	1,70	nie	nie	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
26.	bydgoski	Siczenko	Kruszyn	53.1565, 17.842	1,03	bd.	bd.	bd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
27.	bydgoski	Siczenko	Mochle	53.209, 17.860	2,00	bd.	bd.	bd.	tak	tak	prywatna	tak	tak	nie
28.	bydgoski	Siczenko	Osówiec	53.190, 17.864	3,70	tak	tak	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
29.	bydgoski	Siczenko	Słupowo	53.252, 17.712	4,00	tak	tak	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
30.	bydgoski	Siczenko	Wojnowo	53.209, 17.837	1,80	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
31.	chelmiński	Kijewo Królewskie	Bajerze	53.248, 18.459	3,40	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
32.	chelmiński	Kijewo Królewskie	Kijewo Szlacheckie	53.278, 18.412	1,87	tak	tak	tak	tak	tak	prywatna	tak	tak	nie
33.	chelmiński	Kijewo Królewskie	Kosowizna	53.282, 18.439	0,65	nie	nie	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
34.	chelmiński	Kijewo Królewskie	Trzebcz Szlachecki	53.2225, 18.472	4,00	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
35.	chelmiński	Lisewo	Bartlewo	53.288, 18.604	4,20	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
36.	chelmiński	Lisewo	Kamlarki	53.312, 18.577	2,16	tak	nie	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
37.	chelmiński	Lisewo	Kornatowo	53.2865, 18.650	2,10	tak	nie	tak	nie	nie	publiczna	tak	tak	nie
38.	chelmiński	Lisewo	Linowiec	53.325, 18.616	1,80	tak	nie	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
39.	chelmiński	Lisewo	Mgoszcz	53.305, 18.729	6,00	tak	nie	nie	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
40.	chelmiński	Lisewo	Piątkowo	53.334, 18.642	1,62	nie	nie	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
41.	chelmiński	Lisewo	Pniewite	53.309, 18.654	1,08	tak	tak	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
42.	chelmiński	Lisewo	Tytlewo	53.302, 18.570	0,86	tak	tak	nd.	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
43.	chelmiński	Lisewo	Wierzbowo	53.322, 18.589	1,85	tak	nie	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
44.	chelmiński	Papowo Biskupie	Fałęcin	53.233, 18.548	2,80	tak	nie	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
45.	chelmiński	Papowo Biskupie	Jeleniec	53.275, 18.515	2,80	nie	nie	nd.	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
46.	chelmiński	Papowo Biskupie	Niemczyk	53.269, 18.608	1,30	tak	nie	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
47.	chelmiński	Papowo Biskupie	Nowy Dwór Królewski	53.270, 18.593	2,00	nie	nie	nie	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie

48.	chetmiński	Papowo Biskupie	Papowo Biskupie (ob. grunty wsi Wrocławki)	53.246, 18.588	2,04	tak	tak	tak	tak	nie	prywatna	tak	tak	nie
49.	chetmiński	Papowo Biskupie	Storlus	53.281, 18.518	1,50	tak	nie	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
50.	chetmiński	Papowo Biskupie	Wrocławki	53.251, 18.601	1,62	tak	tak	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
51.	chetmiński	Papowo Biskupie	Zegartowice	53.243, 18.529	2,70	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
52.	chetmiński	Stolno	Gozuchowo	53.355, 18.689	1,04	nie	nie	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
53.	chetmiński	Stolno	Grubno	53.339, 18.467	11,50	tak	tak	nie	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
54.	chetmiński	Stolno	Kłęczkowo	53.387, 18.678	2,45	tak	nie	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
55.	chetmiński	Stolno	Kobyty	53.327, 18.554	2,30	tak	nie	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
56.	chetmiński	Stolno	Łyniec	53.344, 18.594	2,55	tak	nie	nie	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
57.	chetmiński	Stolno	Wabcz	53.346, 18.567	2,50	tak	tak	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
58.	chetmiński	Stolno	Wichorze	53.294, 18.540	4,80	tak	nie	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
59.	chetmiński	Unisław	Raciniewo	53.199, 18.373	3,76	tak	nie	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
60.	chetmiński	Unisław	Stablewice	53.221, 18.421	1,64	nie	nie	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
61.	golubsko-dobrzyński	Golub-Dobrzyń (wiejska)	Gajewo	53.131, 18.963	2,66	tak	nie	nie	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
62.	golubsko-dobrzyński	Golub-Dobrzyń (wiejska)	Gączewko	53.168, 19.059	4,40	tak	nie	nie	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
63.	golubsko-dobrzyński	Golub-Dobrzyń (wiejska)	Karczewo	53.203, 19.128	2,26	tak	nie	nd.	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
64.	golubsko-dobrzyński	Golub-Dobrzyń (wiejska)	Ostrowite	53.143, 18.974	3,14	tak	nie	nd.	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
65.	golubsko-dobrzyński	Golub-Dobrzyń (wiejska)	Pusta Dąbrówka	53.1995, 19.232	1,00	tak	nie	nie	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
66.	golubsko-dobrzyński	Golub-Dobrzyń (wiejska)	Słuchaj	53.114, 19.012	2,10	tak	nie	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
67.	golubsko-dobrzyński	Golub-Dobrzyń (wiejska)	Sokolowo	53.089, 19.104	6,93	tak	nie	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
68.	golubsko-dobrzyński	Kowalewo Pomorskie	Piątkowo	53.187, 18.976	5,94	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
69.	golubsko-dobrzyński	Kowalewo Pomorskie	Pluskowęsy	53.171, 18.950	2,04	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
70.	golubsko-dobrzyński	Kowalewo Pomorskie	Szychowo	53.1445, 18.866	1,17	tak	nie	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
71.	golubsko-dobrzyński	Radomin	Radomin	53.086, 19.190	2,60	nie	nie	nie	nie	tak	publiczna	tak	tak	nie
72.	golubsko-dobrzyński	Radomin	Szafarnia	53.112, 19.146	3,60	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
73.	golubsko-dobrzyński	Zbójno	Zbójno	53.005, 19.151	6,70	nie	tak	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
74.	grudziądzki	Grudziądz	Węgrowo	53.462, 18.820	3,50	bd.	bd.	bd.	nie	nie	publiczna	tak	tak	nie

75.	grudziądzki	Grudziądz	Wielkie Lniska	53.474, 18.844	1,26	nie	nie	nie	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
76.	grudziądzki	Gruta	Annowo	53.468, 18.925	8,00	nie	nie	nie	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
77.	grudziądzki	Gruta	Gruta	53.454, 18.960	1,30	nie	nie	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
78.	grudziądzki	Gruta	Jasiewo	53.466, 19.005	1,70	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
79.	grudziądzki	Gruta	Kitnowo	53.414, 18.964	5,00	nie	tak	nie	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
80.	grudziądzki	Gruta	Melno	53.428, 18.964	14,00	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
81.	grudziądzki	Gruta	Orle	53.480, 18.990	2,00	bd.	bd.	bd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
82.	grudziądzki	Gruta	Salno	53.485, 18.935	4,00	nie	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
83.	grudziądzki	Łasin	Bogdanki	53.493, 19.086	1,36	nie	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
84.	grudziądzki	Łasin	Nogat	53.588, 19.067	3,00	nie	tak	tak	tak	nie	prywatna	tak	tak	nie
85.	grudziądzki	Łasin	Nowe Jankowice	53.548, 19.145	4,30	nie	tak	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
86.	grudziądzki	Łasin	Przesławice	53.472, 19.079	2,20	bd.	bd.	bd.	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
87.	grudziądzki	Łasin	Święte	53.522, 19.192	3,25	tak	tak	nd.	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
88.	grudziądzki	Łasin	Wydrzno	53.563, 19.078	6,12	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
89.	grudziądzki	Świecie nad Osą	Linowo	53.420, 19.042	4,00	nie	tak	tak	tak	nie	prywatna	tak	tak	nie
90.	grudziądzki	Świecie nad Osą	Lisnowo	53.463, 19.173	4,07	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
91.	grudziądzki	Świecie nad Osą	Mędrzyce	53.469, 19.106	4,42	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	nie	nie
92.	grudziądzki	Świecie nad Osą	Szarnoś	53.463, 19.142	2,52	nie	nie	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
93.	grudziądzki	Świecie nad Osą	Widlice	53.488, 19.117	1,03	nie	nie	nie	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
94.	inowrocławski	Dąbrowa Biskupia	Parchanie	52.806, 18.396	1,10	nie	nie	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
95.	inowrocławski	Dąbrowa Biskupia	Sobiesiernie	52.752, 18.449	2,30	tak	tak	nie	tak	tak	prywatna	tak	tak	nie
96.	inowrocławski	Dąbrowa Biskupia	Wola Stanomińska	52.807, 18.536	2,60	tak	nie	nie	tak	nie	prywatna	tak	nie	nie
97.	inowrocławski	Gniewkowo	Kaczkowo	52.896, 18.348	4,00	tak	tak	tak	tak	tak	prywatna	tak	nie	nie
98.	inowrocławski	Gniewkowo	Kawęczyn	52.863, 18.542	3,50	tak	tak	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
99.	inowrocławski	Gniewkowo	Lipie	52.877, 18.442	3,20	tak	tak	tak	tak	nie	prywatna	tak	tak	tak
100.	inowrocławski	Gniewkowo	Markowo	52.883, 18.484	8,80	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
101.	inowrocławski	Gniewkowo	Warzyn	52.897, 18.510	6,70	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
102.	inowrocławski	Gniewkowo	Wierzbiczy	52.853, 18.410	10,24	tak	tak	tak	tak	nie	prywatna	tak	tak	tak
103.	inowrocławski	Gniewkowo	Wierzchosławice	52.872, 18.346	1,00	bd.	bd.	bd.	tak	nie	prywatna	tak	nie	nie

104.	inowrocławski	Gniewkowo	Więclawice	52.844, 18.306	1,60	tak	tak	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
105.	inowrocławski	Inowrocław (wiejska)	Cieślin	52.806, 18.196	4,60	tak	tak	nd.	tak	tak	prywatna	tak	tak	nie
106.	inowrocławski	Inowrocław (wiejska)	Czyste	52.863, 18.237	0,80	nie	tak	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
107.	inowrocławski	Inowrocław (wiejska)	Gnojno	52.831, 18.248	6,66	nie	tak	tak	tak	nie	prywatna	tak	tak	nie
108.	inowrocławski	Inowrocław (wiejska)	Kłopot	52.819, 18.266	2,38	nie	tak	nd.	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
109.	inowrocławski	Inowrocław (wiejska)	Kruśliwiec	52.805, 18.239	1,80	tak	tak	nd.	tak	tak	prywatna	tak	nie	nie
110.	inowrocławski	Inowrocław (wiejska)	Latkowo	52.828, 18.306	15,50	tak	tak	tak	tak	nie	prywatna	tak	nie	tak
111.	inowrocławski	Inowrocław (wiejska)	Łąkocin	52.746, 18.383	3,00	tak	tak	nie	tak	nie	publiczna	tak	nie	nie
112.	inowrocławski	Inowrocław (wiejska)	Łojewo	52.736, 18.308	2,00	bd.	bd.	bd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
113.	inowrocławski	Inowrocław (wiejska)	Marulewy	52.7785, 18.3025	1,26	tak	tak	tak	tak	nie	prywatna	tak	nie	nie
114.	inowrocławski	Inowrocław (wiejska)	Olszewice	52.804, 18.346	7,82	tak	tak	nie	tak	nie	prywatna	tak	nie	nie
115.	inowrocławski	Inowrocław (wiejska)	Ortowo	52.837, 18.274	4,40	bd.	bd.	bd.	tak	tak	prywatna	tak	tak	tak
116.	inowrocławski	Inowrocław (wiejska)	Piotrkowice	52.752, 18.171	4,30	bd.	bd.	bd.	tak	tak	prywatna	tak	nie	nie
117.	inowrocławski	Janikowo	Broniewice	52.747, 18.083	5,34	tak	tak	nie	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
118.	inowrocławski	Janikowo	Głogówek	52.698, 18.104	3,26	nie	nie	nie	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
119.	inowrocławski	Janikowo	Kotodziejewo	52.732, 18.029	1,41	nie	nie	nd.	tak	nie	prywatna	tak	nie	nie
120.	inowrocławski	Janikowo	Kotuda Mała	52.718, 18.126	4,58	bd.	bd.	bd.	tak	nie	prywatna	tak	nie	nie
121.	inowrocławski	Janikowo	Kotuda Wielka	52.735, 18.153	4,00	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
122.	inowrocławski	Kruszwica	Głębokie	52.644, 18.436	5,50	tak	tak	nie	tak	nie	prywatna	tak	tak	nie
123.	inowrocławski	Kruszwica	Gocanowo	52.644, 18.383	7,50	tak	nie	nie	tak	nie	prywatna	tak	tak	tak
124.	inowrocławski	Kruszwica	Janocin	52.627, 18.412	1,57	bd.	bd.	bd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
125.	inowrocławski	Kruszwica	Karczyn	52.7145, 18.353	3,15	tak	nie	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
126.	inowrocławski	Kruszwica	Kobylniki	52.688, 18.312	15,50	tak	tak	tak	tak	tak	prywatna	tak	tak	tak
127.	inowrocławski	Kruszwica	Lachmirowice	52.599, 18.326	2,20	tak	nie	tak	tak	nie	prywatna	tak	tak	nie
128.	inowrocławski	Kruszwica	Ostrówek	52.556, 18.367	2,70	nie	nie	nd.	nie	tak	publiczna	tak	tak	nie
129.	inowrocławski	Kruszwica	Polanowice	52.641, 18.287	5,43	tak	tak	nie	tak	tak	prywatna	tak	nie	nie
130.	inowrocławski	Kruszwica	Sukowy	52.610, 18.266	5,80	tak	nie	nie	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
131.	inowrocławski	Kruszwica	Szarlej	52.714, 18.314	5,00	tak	nie	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
132.	inowrocławski	Kruszwica	Żerniki	52.711, 18.258	3,94	bd.	bd.	bd.	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie

133.	inowrocławski	Pakość	Giebni	52.777, 18.116	1,80	bd.	bd.	bd.	nie	nie	prywatna	nie	tak	nie
124.	inowrocławski	Pakość	Jankowo	52.782, 18.079	6,84	bd.	bd.	bd.	tak	nie	prywatna	tak	tak	nie
135.	inowrocławski	Pakość	Łącko	52.838, 18.101	4,50	bd.	bd.	bd.	tak	nie	prywatna	tak	tak	nie
136.	inowrocławski	Pakość	Węgierce	52.764, 18.152	3,70	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
137.	inowrocławski	Rojewo	Dobieszewice	52.874, 18.306	5,80	nie	tak	tak	tak	nie	prywatna	tak	tak	nie
138.	inowrocławski	Złotniki Kujawskie	Będzitowo	52.915, 18.004	4,20	tak	tak	nd.	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
139.	inowrocławski	Złotniki Kujawskie	Dąbrówka Kujawska	52.956, 18.038	5,72	tak	nie	tak	tak	tak	prywatna	tak	nie	nie
140.	inowrocławski	Złotniki Kujawskie	Helenowo	52.855, 18.153	1,49	bd.	bd.	bd.	tak	tak	prywatna	tak	nie	nie
141.	inowrocławski	Złotniki Kujawskie	Kobelniki	52.906, 18.160	1,00	bd.	bd.	bd.	tak	tak	prywatna	nie	nie	nie
142.	inowrocławski	Złotniki Kujawskie	Leszcze	52.880, 18.106	2,90	tak	nie	nie	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
143.	inowrocławski	Złotniki Kujawskie	Lisewo Kościelne	52.911, 18.078	1,50	nie	nie	nd.	tak	tak	prywatna	tak	nie	nie
144.	inowrocławski	Złotniki Kujawskie	Palczyn	52.938, 18.055	8,08	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
145.	inowrocławski	Złotniki Kujawskie	Rucewko	52.9115, 18.095	0,90	nie	nie	nie	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
146.	inowrocławski	Złotniki Kujawskie	Rucewo	52.909, 18.117	3,50	nie	nie	nie	tak	tak	prywatna	tak	tak	nie
147.	inowrocławski	Złotniki Kujawskie	Tuczno	52.862, 18.128	3,33	nie	tak	nd.	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
148.	inowrocławski	Złotniki Kujawskie	Tupadły	52.922, 18.174	2,40	nie	nie	nie	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
149.	lipnowski	Bobrowniki	Okragła (część wsi Rachcin)	52.745, 19.035	2,90	nie	nie	nie	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
150.	lipnowski	Dobrzyń nad Wisłą	Bachorzewo	52.644, 19.265	3,00	tak	tak	nd.	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
151.	lipnowski	Dobrzyń nad Wisłą	Chalin	52.691, 19.388	16,40	tak	tak	nie	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
152.	lipnowski	Dobrzyń nad Wisłą	Dyblin	52.675, 19.276	11,00	nie	nie	nie	tak	nie	publiczna	nie	tak	tak
153.	lipnowski	Dobrzyń nad Wisłą	Grochowalsk	52.682, 19.232	4,20	nie	nie	nie	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
154.	lipnowski	Dobrzyń nad Wisłą	Kamienica ^b	52.650, 19.391	8,00	nie	nie	nie	nie	nie	prywatna	nie	tak	nie
155.	lipnowski	Dobrzyń nad Wisłą	Krojczyn	52.684, 19.198	4,00	nie	nie	nie	tak	tak	publiczna	nie	tak	tak
156.	lipnowski	Dobrzyń nad Wisłą	Lenie Wielkie	52.652, 19.362	8,40	tak	tak	nd.	tak	nie	prywatna	nie	tak	nie
157.	lipnowski	Dobrzyń nad Wisłą	Płomiany	52.673, 19.316	4,50	tak	tak	nie	tak	nie	prywatna	nie	nie	nie
158.	lipnowski	Kikót	Hornówek	52.960, 19.044	6,20	tak	nie	nd.	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
159.	lipnowski	Kikót	Kikót	52.911, 19.123	13,50	nie	tak	tak	tak	nie	prywatna	nie	nie	nie
160.	lipnowski	Kikót	Lubin	52.932, 19.104	7,20	nie	nie	tak	tak	nie	prywatna	nie	nie	nie

161.	lipnowski	Kikót	Niedźwiedz	52.949, 19.032	5,00	tak	nie	nie	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
162.	lipnowski	Kikót	Sumin	52.908, 19.090	10,00	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	nie	nie
163.	lipnowski	Kikót	Trutowo	52.957, 19.057	2,40	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	tak
164.	lipnowski	Kikót	Wola	52.940, 19.065	13,70	tak	tak	nie	tak	nie	prywatna	nie	tak	nie
165.	lipnowski	Lipno (wiejska)	Głodowo	52.824, 19.240	4,05	tak	nie	tak	tak	nie	prywatna	nie	nie	nie
166.	lipnowski	Lipno (wiejska)	Jastrzębie	52.874, 19.181	3,22	tak	nie	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	tak
167.	lipnowski	Lipno (wiejska)	Karnkowo	52.858, 19.253	1,40	tak	tak	nd.	tak	nie	prywatna	nie	nie	nie
168.	lipnowski	Lipno (wiejska)	Wierzbick	52.833, 19.271	7,64	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
169.	lipnowski	Lipno (wiejska)	Złotopole	52.871, 19.151	2,00	tak	nie	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
170.	lipnowski	Skępe	Wioska	52.863, 19.325	19,00	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	nie	tak	nie
171.	lipnowski	Wielgie	Nowa Wieś	52.749, 19.234	2,00	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	tak
172.	lipnowski	Wielgie	Wielgie	52.742, 19.255	29,00	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	nie	tak	nie
173.	lipnowski	Wielgie	Witkowo	52.755, 19.178	3,50	tak	tak	tak	tak	nie	prywatna	nie	tak	tak
174.	lipnowski	Wielgie	Wylazłowo	52.6975, 19.2865	0,50	tak	nie	nd.	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
175.	lipnowski	Wielgie	Zaduszniaki	52.717, 19.195	0,91	tak	tak	nie	tak	nie	publiczna	nie	tak	tak
176.	mogileński	Dąbrowa	Słaboszewko	52.778, 17.930	1,71	tak	nie	nie	tak	nie	publiczna	nie	tak	tak
177.	mogileński	Mogilno	Białotul	52.662, 18.049	1,00	tak	tak	nie	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
178.	mogileński	Mogilno	Bielice	52.614, 18.008	1,60	nie	tak	nd.	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
179.	mogileński	Mogilno	Gozdawa	52.643, 17.915	1,80	tak	nie	nie	tak	nie	publiczna	nie	tak	tak
180.	mogileński	Mogilno	Szczeglin	52.661, 18.010	1,50	tak	tak	nd.	tak	nie	publiczna	nie	nie	nie
181.	mogileński	Mogilno	Wieniec	52.687, 17.869	1,96	tak	tak	tak	tak	nie	prywatna	nie	nie	nie
182.	mogileński	Strzelno	Górki	52.706, 18.161	2,00	bd.	bd.	bd.	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
183.	mogileński	Strzelno	Rzadkwin	52.672, 18.115	2,00	bd.	bd.	bd.	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
184.	nakielski	Kcynia	Chwaliszewo	53.020, 17.380	6,60	tak	tak	tak	tak	nie	prywatna	nie	nie	nie
185.	nakielski	Kcynia	Dobieszewo	52.999, 17.340	4,06	tak	tak	nie	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
186.	nakielski	Kcynia	Grocholín	52.988, 17.423	12,00	bd.	bd.	bd.	tak	tak	publiczna	nie	tak	nie
187.	nakielski	Kcynia	Mechnacz	53.021, 17.488	0,60	tak	tak	nie	tak	tak	prywatna	nie	nie	nie
188.	nakielski	Kcynia	Miastowice	52.969, 17.528	2,70	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
189.	nakielski	Kcynia	Sierniki	53.008, 17.417	1,27	bd.	bd.	bd.	tak	tak	prywatna	nie	tak	tak

190.	nakielski	Kcynia	Smogulecka Wieś	53.034, 17.350	4,15	tak	nie	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
191.	nakielski	Kcynia	Tupadły	53.0085, 17.499	7,50	bd.	bd.	bd.	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
192.	nakielski	Kcynia	Żurawia	52.975, 17.483	7,06	tak	nie	tak	tak	tak	publiczna	nie	tak	nie
193.	nakielski	Mrocza	Rajgród	53.261, 17.456	1,73	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
194.	nakielski	Mrocza	Witosław	53.242, 17.487	4,50	bd.	bd.	bd.	tak	tak	publiczna	nie	tak	nie
195.	nakielski	Nakło nad Notecią	Chrząstowo	53.164, 17.585	3,30	tak	nie	nie	tak	tak	prywatna	nie	tak	nie
196.	nakielski	Nakło nad Notecią	Lubaszcz	53.144, 17.529	0,88	tak	nie	nd.	tak	tak	prywatna	nie	nie	nie
197.	nakielski	Sadki	Broniewo	53.201, 17.481	2,42	tak	tak	nd.	tak	tak	prywatna	nie	tak	nie
198.	nakielski	Sadki	Dębowo	53.186, 17.492	4,00	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	nie	tak	nie
199.	nakielski	Sadki	Samostrzel	53.146, 17.441	34,50	bd.	bd.	bd.	tak	nie	publiczna	nie	tak	tak
200.	nakielski	Szubin	Chobielin	53.107, 17.659	6,00	bd.	bd.	bd.	tak	tak	prywatna	nie	tak	nie
201.	nakielski	Szubin	Chraplewo	52.949, 17.600	2,22	nie	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
201.	nakielski	Szubin	Pińsko	53.019, 17.663	9,30	bd.	bd.	bd.	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
202.	nakielski	Szubin	Samokłęski (ob. Samokłęski Duże)	53.076, 17.691	6,28	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
203.	nakielski	Szubin	Słupy	52.965, 17.664	5,50	bd.	bd.	bd.	tak	tak	publiczna	nie	tak	nie
204.	nakielski	Szubin	Zalesie	52.993, 17.597	10,00	bd.	bd.	bd.	tak	tak	publiczna	nie	tak	nie
205.	radziejowski	Bytoń	Niegballice	52.585, 18.577	3,80	nie	tak	nie	tak	nie	prywatna	nie	nie	nie
206.	radziejowski	Bytoń	Świesz	52.545, 18.558	4,68	tak	nie	nie	tak	tak	prywatna	nie	tak	nie
207.	radziejowski	Osięciny	Borucin	52.597, 18.731	1,90	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
208.	radziejowski	Osięciny	Borucinek	52.6075, 18.753	6,00	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
209.	radziejowski	Osięciny	Jarantowice	52.618, 18.688	3,80	bd.	bd.	bd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
210.	radziejowski	Osięciny	Kościelna Wieś	52.668, 18.705	6,00	tak	nie	nie	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
211.	radziejowski	Osięciny	Krotoszyn	52.678, 18.765	2,50	tak	nie	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
212.	radziejowski	Osięciny	Latkowo	52.636, 18.661	8,50	tak	tak	nie	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
213.	radziejowski	Osięciny	Osięciny	52.627, 18.725	3,00	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
214.	radziejowski	Osięciny	Pocierzyn	52.689, 18.691	6,00	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
215.	radziejowski	Osięciny	Szalonki	52.677, 18.658	2,50	tak	nie	tak	nie	nie	publiczna	tak	tak	nie
216.	radziejowski	Piotrków Kujawski	Leszcze	52.552, 18.443	2,80	tak	tak	tak	tak	nie	prywatna	nie	nie	nie

217.	radziejowski	Piotrków Kujawski	Piotrków Kujawski	52.553, 18.498	2,60	nie	nie	nie	tak	tak	publiczna	nie	tak	tak
218.	radziejowski	Radziejów (wiejska)	Biskupice	52.640, 18.546	2,29	tak	tak	tak	tak	nie	prywatna	nie	nie	nie
219.	radziejowski	Radziejów (wiejska)	Broniewo ^a	52.654, 18.5055	2,10	nie	nie	tak	nie	nie	prywatna	nie	tak	nie
220.	radziejowski	Radziejów (wiejska)	Czołówek	52.609, 18.507	4,20	tak	nie	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
221.	radziejowski	Radziejów (wiejska)	Płowce	52.617, 18.642	4,64	nie	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
222.	radziejowski	Radziejów (wiejska)	Skibin	52.629, 18.581	1,64	nie	nie	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	tak
223.	radziejowski	Topółka	Czamanin	52.466, 18.707	4,83	nie	nie	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
224.	radziejowski	Topółka	Kamieniec	52.462, 18.676	3,50	tak	tak	nd.	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
225.	radziejowski	Topółka	Świerczyn	52.5185, 18.723	3,00	tak	tak	nd.	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
226.	rypiński	Brzuze	Gulbiny	53.106, 19.311	8,20	tak	nie	nd.	nie	nie	publiczna	tak	tak	nie
227.	rypiński	Brzuze	Ugoszcz	53.040, 19.227	10,20	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
228.	rypiński	Rypin (wiejska)	Rusinowo	53.092, 19.386	24,80	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
229.	rypiński	Rypin (wiejska)	Sadłowo	53.091, 19.515	4,60	bd.	bd.	bd.	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
230.	rypiński	Rypin (wiejska)	Starorypin (ob. Starorypin Prywatny)	53.089, 19.435	5,00	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
231.	rypiński	Skrwilno	Okalewo	53.056, 19.611	12,10	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
232.	rypiński	Skrwilno	Skrwilno	53.019, 19.623	4,90	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
233.	rypiński	Wapielsk	Długie	53.112, 19.323	6,00	nie	tak	tak	tak	nie	prywatna	tak	nie	nie
234.	rypiński	Wapielsk	Tomkowo	53.151, 19.2035	2,00	nie	nie	nie	tak	nie	prywatna	tak	tak	tak
235.	rypiński	Wapielsk	Wapielsk	53.140, 19.280	1,80	tak	tak	tak	tak	nie	prywatna	tak	tak	nie
236.	sępoleński	Kamień Krajeński	Zamarte	53.603, 17.486	3,87	tak	nie	nie	tak	tak	prywatna	nie	nie	tak
237.	sępoleński	Sępólno Krajeńskie	łtowo	53.422, 17.378	4,50	tak	tak	nie	tak	nie	prywatna	nie	nie	nie
238.	sępoleński	Sępólno Krajeńskie	Komierowo	53.454, 17.655	19,00	tak	tak	tak	tak	tak	prywatna	nie	tak	nie
239.	sępoleński	Sępólno Krajeńskie	Trzciany	53.478, 17.578	2,74	tak	tak	nd.	tak	nie	prywatna	nie	nie	nie
240.	sępoleński	Sępólno Krajeńskie	Zboże	53.402, 17.503	1,20	tak	nie	nie	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
241.	sępoleński	Sośno	Przepatkowo	53.428, 17.656	4,49	tak	nie	nie	tak	tak	publiczna	nie	tak	nie
242.	sępoleński	Sośno	Rogalin	53.3665, 17.6305	2,00	nie	nie	nd.	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
243.	sępoleński	Sośno	Wąwelno	53.316, 17.675	4,00	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	nie	tak	nie
244.	sępoleński	Więcbork	Runowo Krajeńskie	53.326, 17.456	19,50	tak	tak	tak	tak	tak	prywatna	nie	tak	tak

245.	sępoleński	Więborg	Suchorączek	53.364, 17.524	3,20	tak	tak	nd.	tak	nie	publiczna	nie	tak	tak
246.	sępoleński	Więborg	Sypniewo	53.367, 17.330	7,28	bd.	bd.	bd.	tak	tak	prywatna	nie	tak	tak
247.	świecki	Bukowiec	Budyń	53.465, 18.278	3,00	tak	tak	nd.	tak	tak	prywatna	tak	tak	nie
248.	świecki	Bukowiec	Gawroniec	53.401, 18.261	10,50	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
249.	świecki	Bukowiec	Kawęcin	53.475, 18.249	7,70	tak	nie	nie	tak	tak	prywatna	tak	tak	nie
250.	świecki	Bukowiec	Poledno	53.394, 18.303	17,00	tak	nie	tak	tak	tak	prywatna	tak	tak	tak
251.	świecki	Bukowiec	Różanna	53.377, 18.255	1,00	tak	nie	nie	tak	nie	prywatna	tak	tak	nie
252.	świecki	Drzycim	Gródek	53.500, 18.353	6,50	bd.	bd.	bd.	tak	nie	prywatna	tak	tak	tak
253.	świecki	Drzycim	Jastrzębie	53.523, 18.265	2,00	bd.	bd.	bd.	tak	nie	prywatna	tak	tak	tak
254.	świecki	Drzycim	Lubocheń	53.481, 18.356	1,50	bd.	bd.	bd.	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
255.	świecki	Jeżewo	Taszewo	53.493, 18.518	3,54	tak	tak	tak	tak	nie	prywatna	tak	tak	nie
256.	świecki	Nowe	Kończyce	53.638, 18.719	9,60	bd.	bd.	bd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
257.	świecki	Nowe	Milewo	53.667, 18.662	4,80	tak	tak	nd.	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
258.	świecki	Pruszcz	Gołuszyce	53.358, 18.210	3,30	tak	tak	nie	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
259.	świecki	Pruszcz	Luszkówko	53.325, 18.261	2,87	bd.	bd.	bd.	tak	tak	prywatna	tak	nie	nie
260.	świecki	Pruszcz	Nieciszewo	53.3265, 18.1545	2,50	bd.	bd.	bd.	tak	nie	prywatna	tak	tak	nie
261.	świecki	Świecie	Polski Konopat	53.431, 18.350	3,00	bd.	bd.	bd.	tak	nie	prywatna	tak	tak	nie
262.	świecki	Świecie	Sartowice	53.430, 18.558	5,95	bd.	bd.	bd.	tak	tak	prywatna	tak	nie	nie
263.	świecki	Świekatowo	Lipienica	53.452, 18.108	2,00	tak	nie	nie	tak	nie	prywatna	tak	tak	nie
264.	świecki	Świekatowo	Lipienica-Żuławy ^b	53.4425, 18.121	2,50	nie	nie	nd.	tak	nie	prywatna	nie	nie	nie
265.	świecki	Świekatowo	Stążki	53.383, 18.161	1,90	tak	nie	nd.	tak	nie	prywatna	tak	nie	nie
266.	świecki	Świekatowo	Szewno	53.439, 18.158	8,00	tak	nie	nd.	tak	tak	prywatna	tak	tak	nie
267.	świecki	Warlubie	Bąkowo	53.570, 18.613	3,50	tak	tak	nie	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
268.	świecki	Warlubie	Płochocin	53.594, 18.594	3,40	tak	tak	nd.	tak	nie	prywatna	tak	tak	nie
269.	świecki	Warlubie	Rulewo	53.553, 18.601	7,82	tak	tak	nd.	tak	nie	prywatna	tak	tak	tak
270.	toruński	Chełmża (wiejska)	Brąchnówko	53.149, 18.568	1,05	nie	nie	nd.	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
271.	toruński	Chełmża (wiejska)	Kończewice	53.185, 18.561	1,00	nie	tak	tak	tak	nie	prywatna	tak	tak	tak
272.	toruński	Chełmża (wiejska)	Pluskowęsy	53.177, 18.661	4,00	tak	tak	tak	tak	tak	prywatna	tak	tak	nie
273.	toruński	Czernikowo	Kijaszkowo	52.988, 19.031	10,50	tak	nie	nd.	tak	nie	prywatna	tak	nie	nie

274.	toruński	Czernikowo	Steklin	52.938, 18.993	8,00	tak	tak	nie	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
275.	toruński	Czernikowo	Steklinek	52.945, 18.979	8,70	tak	tak	tak	tak	nie	prywatna	tak	tak	nie
276.	toruński	Lubicz	Gronowo	53.102, 18.795	2,87	tak	tak	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
277.	toruński	Lubicz	Gronówko	53.113, 18.766	4,50	tak	nie	nie	tak	tak	prywatna	tak	tak	nie
278.	toruński	Lubicz	Jedwabno	53.052, 18.771	4,41	tak	tak	nie	tak	tak	prywatna	tak	nie	nie
279.	toruński	Łubianka	Warszewice	53.1725, 18.537	0,89	nie	nie	nie	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
280.	toruński	Łubianka	Wybcz	53.180, 18.455	4,50	tak	tak	nie	tak	tak	publiczna	tak	tak	Tak
281.	toruński	Łysomice	Ostaszewo	53.112, 18.632	6,42	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
282.	toruński	Łysomice	Turzno	53.107, 18.727	18,12	tak	tak	tak	tak	tak	prywatna	tak	tak	tak
283.	toruński	Obrowo	Łążyn	53.000, 18.894	6,20	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
284.	toruński	Obrowo	Obrowo	52.970, 18.883	0,70	nie	nie	nd.	tak	nie	publiczna	nie	tak	tak
285.	toruński	Zławieś Wielka	Przysiek	53.030, 18.498	6,00	tak	nie	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	tak
286.	toruński	Zławieś Wielka	Sktudzewo	53.127, 18.334	4,50	tak	tak	nd.	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
287.	tucholski	Gostycyn	Kamienica	53.481, 17.811	3,14	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	nie	tak	nie
288.	tucholski	Gostycyn	Motyl	53.431, 17.822	2,50	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	nie	tak	nie
289.	tucholski	Gostycyn	Wielka Klonia	53.477, 17.749	5,57	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
290.	tucholski	Kęsowo	Brzuchowo	53.541, 17.763	3,38	tak	tak	nie	tak	tak	publiczna	nie	tak	nie
291.	tucholski	Kęsowo	Tuchółka	53.571, 17.745	1,30	tak	nie	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
292.	tucholski	Tuchola	Kielpin	53.617, 17.8995	1,17	tak	tak	nd.	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
293.	tucholski	Tuchola	Mała Komorza	53.645, 17.862	5,00	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
294.	wąbrzeski	Dębowa Łąka	Dębowa Łąka	53.257, 19.091	11,25	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
295.	wąbrzeski	Dębowa Łąka	Kurkocin	53.226, 19.069	2,40	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	nie
296.	wąbrzeski	Dębowa Łąka	Niedźwiedź	53.250, 19.037	8,40	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	tak	nie	nie
297.	wąbrzeski	Pluźnica	Bartoszewice	53.281, 18.804	3,60	tak	tak	nie	tak	nie	publiczna	tak	nie	nie
298.	wąbrzeski	Pluźnica	Józefkowo	53.307, 18.759	6,30	tak	tak	tak	tak	tak	prywatna	tak	nie	nie
299.	wąbrzeski	Pluźnica	Ortowo	53.261, 18.767	3,10	tak	tak	tak	tak	nie	prywatna	tak	nie	nie
300.	wąbrzeski	Ryńsk	Wronie	53.303, 18.886	2,30	nie	nie	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
301.	włocławski	Baruchowo	Baruchowo	52.488, 19.235	5,51	nie	nie	nie	tak	tak	publiczna	nie	tak	tak

302.	włocławski	Baruchowo	Czarne (część wsi Okna)	52.501, 19.338	0,67	tak	nie	nd.	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
303.	włocławski	Baruchowo	Zakrzewo	52.455, 19.309	2,20	tak	nie	tak	nie	nie	prywatna	nie	tak	nie
304.	włocławski	Boniewo	Boniewo	52.475, 18.891	5,00	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	tak
305.	włocławski	Boniewo	Kaniewo ^b	52.505, 18.932	2,80	nie	nie	nie	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
306.	włocławski	Boniewo	Otmianowo	52.482, 18.902	4,80	tak	nie	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
307.	włocławski	Brześć Kujawski	Brzezie	52.687, 18.891	6,00	tak	tak	nd.	tak	nie	publiczna	nie	tak	tak
308.	włocławski	Brześć Kujawski	Falborz	52.623, 18.891	5,00	tak	nie	nd.	tak	nie	prywatna	nie	nie	nie
309.	włocławski	Brześć Kujawski	Miechowice (ob. grunty wsi Miechowice Duże)	52.623, 18.825	3,00	nie	nie	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
310.	włocławski	Brześć Kujawski	Popowiczki (część wsi Pikutkowo)	52.604, 18.966	3,00	tak	tak	tak	tak	nie	prywatna	nie	nie	nie
311.	włocławski	Brześć Kujawski	Sokołowo (ob. grunty wsi Sokołowo-Parcele)	52.563, 18.924	20,00	nie	tak	tak	nie	nie	publiczna	nie	tak	nie
312.	włocławski	Brześć Kujawski	Wieniec	52.650, 18.922	8,00	tak	tak	nd.	tak	nie	publiczna	nie	nie	nie
313.	włocławski	Chocień	Chocień	52.482, 19.018	3,68	tak	tak	nd.	tak	nie	publiczna	nie	nie	nie
314.	włocławski	Chocień	Jarantowice	52.495, 19.005	2,50	nie	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
315.	włocławski	Chocień	Kuźnice	52.534, 19.029	3,50	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
316.	włocławski	Chocień	Olganowo	52.520, 18.980	2,50	tak	nie	nie	tak	nie	prywatna	nie	nie	nie
317.	włocławski	Chocień	Śmitowice	52.519, 19.016	10,66	nie	tak	nie	tak	tak	publiczna	nie	tak	nie
318.	włocławski	Chocień	Wilkowice	52.505, 19.041	5,50	tak	tak	nie	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
319.	włocławski	Chodecz	Chodeczek	52.407, 19.044	4,00	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	tak
320.	włocławski	Fabianki	Chełmica Duża	52.731, 19.130	4,00	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
321.	włocławski	Fabianki	Fabianki	52.716, 19.109	1,10	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	tak
322.	włocławski	Fabianki	Nasiegniewo	52.688, 19.175	2,50	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
323.	włocławski	Fabianki	Szpetal Górny	52.682, 19.102	5,00	nie	tak	tak	tak	nie	prywatna	nie	nie	nie

324.	włocławski	Fabianki	Zarzeczewo (Nowe) (ob. osiedle miasta Włocławek)	52.665, 19.167	12,50	tak	nie	nd.	tak	nie	publiczna	nie	tak	tak
325.	włocławski	Izbica Kujawska	Mchówek	52.404, 18.703	5,27	tak	nie	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
326.	włocławski	Kowal (wiejska)	Bogusławice	52.510, 19.177	11,62	tak	tak	nd.	nie	nie	prywatna	nie	nie	nie
327.	włocławski	Kowal (wiejska)	Dąbrówka ^a	52.490, 19.143	2,00	nie	nie	nie	tak	nie	prywatna	nie	nie	nie
328.	włocławski	Kowal (wiejska)	Unistawice	52.476, 19.165	1,97	nie	nie	tak	tak	nie	prywatna	nie	tak	nie
329.	włocławski	Kowal (wiejska)	Więstawice (ob. grunty wsi Więstawice-Parcele)	52.500, 19.198	8,47	tak	tak	tak	tak	nie	prywatna	nie	tak	nie
330.	włocławski	Lubień Kujawski	Kamienna	52.359, 19.143	9,87	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	tak
331.	włocławski	Lubień Kujawski	Kłóbka	52.451, 19.128	9,00	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	tak
332.	włocławski	Lubień Kujawski	Lubień Kujawski	52.402, 19.169	2,88	tak	tak	nd.	tak	nie	publiczna	nie	tak	tak
333.	włocławski	Lubień Kujawski	Rutkowice	52.367, 19.160	6,00	tak	tak	nie	tak	nie	prywatna	nie	nie	nie
334.	włocławski	Lubień Kujawski	Rzeżewo (ob. Rzeżewo Małe)	52.440, 19.100	3,62	nie	nie	nd.	tak	nie	publiczna	nie	tak	tak
335.	włocławski	Lubraniec	Dąbie Kujawskie	52.584, 18.775	6,70	nie	nie	nie	tak	tak	prywatna	nie	tak	nie
336.	włocławski	Lubraniec	Kazanie	52.560, 18.890	6,30	tak	nie	tak	tak	nie	prywatna	nie	tak	nie
337.	włocławski	Lubraniec	Kłobia	52.514, 18.9045	3,50	tak	nie	nd.	tak	nie	prywatna	nie	tak	nie
338.	włocławski	Lubraniec	Lubraniec	52.541, 18.839	10,00	tak	nie	nie	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
339.	włocławski	Lubraniec	Ossowo	52.531, 18.891	3,70	tak	nie	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
340.	włocławski	Lubraniec	Redecz Kalny	52.571, 18.811	2,70	nie	nie	nd.	tak	tak	prywatna	nie	tak	nie
341.	włocławski	Lubraniec	Sutkowo	52.503, 18.831	6,50	tak	nie	tak	tak	nie	prywatna	tak	tak	nie
342.	włocławski	Lubraniec	Żydowo	52.5325, 18.776	10,00	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	tak	tak
343.	włocławski	Włocławek (wiejska)	Dębice (obręb Ludwinowo)	52.566, 19.026	10,00	tak	nie	nie	tak	nie	publiczna	nie	tak	nie
345.	włocławski	Włocławek (wiejska)	Smólsk	52.600, 18.967	6,00	tak	tak	tak	tak	nie	prywatna	nie	tak	tak
346.	włocławski	Włocławek (wiejska)	Świętosław	52.556, 18.989	2,93	tak	tak	tak	tak	nie	publiczna	nie	nie	nie
347.	włocławski	Włocławek (wiejska)	Wistka Królewska	52.636, 19.230	1,03	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	nie	tak	nie

348.	żniński	Barcin	Krotoszyn	52.847, 17.958	2,50	bd.	bd.	bd.	tak	nie	publiczna	tak	nie	nie
349.	żniński	Barcin	Młodocin	52.870, 17.853	2,39	tak	tak	nd.	tak	tak	prywatna	nie	tak	tak
350.	żniński	Barcin	Piechcin	52.828, 18.046	2,88	tak	nie	nie	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
351.	żniński	Gąsawa	Chomiąża Szlachecka	52.751, 17.841	7,67	tak	tak	tak	tak	nie	prywatna	tak	tak	tak
352.	żniński	Gąsawa	Marcinkowo Dolne	52.767, 17.699	4,00	tak	tak	tak	tak	tak	prywatna	tak	nie	nie
353.	żniński	Gąsawa	Marcinkowo Górne	52.762, 17.730	2,20	tak	nie	nd.	tak	nie	prywatna	tak	tak	tak
354.	żniński	Gąsawa	Obudno	52.771, 17.884	4,55	tak	tak	tak	tak	nie	prywatna	tak	tak	nie
355.	żniński	Janowiec Wielkopolski	Brudzyń	52.776, 17.455	5,37	tak	tak	nie	tak	nie	prywatna	tak	nie	nie
356.	żniński	Janowiec Wielkopolski	Laskowo	52.700, 17.491	2,14	nie	nie	nie	tak	nie	prywatna	tak	nie	nie
357.	żniński	Janowiec Wielkopolski	Sarbinowo (ob. Sarbinowo Drugie)	52.711, 17.547	1,20	tak	nie	nd.	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
358.	żniński	Janowiec Wielkopolski	Świątkowo	52.818, 17.577	10,44	nie	tak	nie	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
359.	żniński	Janowiec Wielkopolski	Tonowo	52.776, 17.585	5,80	bd.	bd.	bd.	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
360.	żniński	Łabiszyn	Lubostroń	52.906, 17.880	42,34	tak	tak	tak	tak	tak	publiczna	tak	tak	tak
361.	żniński	Rogowo	Grochowiska Szlacheckie	52.737, 17.694	2,00	tak	nie	nie	tak	nie	prywatna	tak	tak	tak
362.	żniński	Rogowo	Wola	52.784, 17.635	2,90	tak	nie	tak	tak	nie	publiczna	tak	tak	nie
363.	żniński	Rogowo	Złotniki	52.750, 17.711	2,03	tak	nie	nie	tak	nie	prywatna	tak	tak	nie
364.	żniński	Żnin	Brzyskorzystewko	52.892, 17.691	3,40	tak	nie	nie	tak	tak	prywatna	tak	tak	tak
365.	żniński	Żnin	Jadowniki Bielskie	52.861, 17.838	1,58	tak	nie	nie	nie	nie	prywatna	tak	tak	nie
366.	żniński	Żnin	Kaczkówko	52.800, 17.633	5,60	tak	nie	nd.	tak	nie	prywatna	tak	tak	nie
367.	żniński	Żnin	Sielec	52.859, 17.558	12,42	bd.	bd.	bd.	tak	tak	prywatna	tak	nie	nie
368.	żniński	Żnin	Sobiejuchy	52.912, 17.716	3,00	tak	tak	nd.	tak	nie	prywatna	tak	tak	tak
369.	żniński	Żnin	Uścikowo	52.821, 17.597	3,76	tak	tak	tak	tak	tak	prywatna	tak	tak	tak

bd. - brak danych

nd. - nie dotyczy

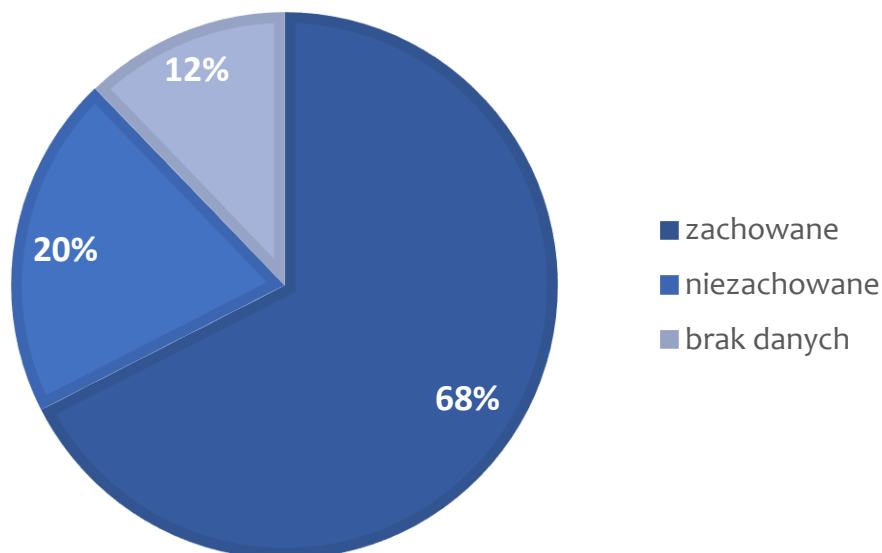
* Prezentowane dane mają wyłącznie charakter poglądowy (wskaźnikowy), nie powinny stanowić podstawy opracowań statystycznych.

^a Park bardzo zdewastowany

^b Park nie istnieje

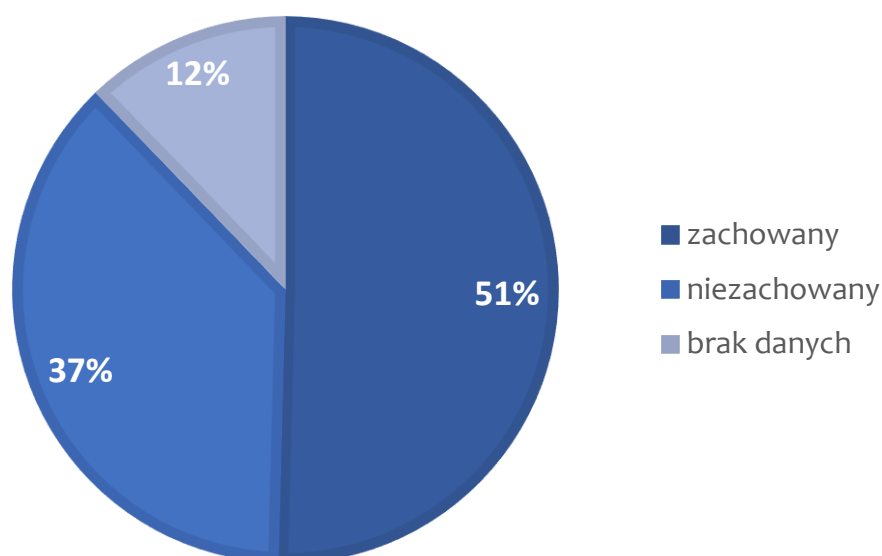
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu i delegatur: w Bydgoszczy i we Włocławku, danych z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, oddział w Toruniu, portalu mapowego NID (<https://mapy.zabytek.gov.pl/nid>), Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody (<http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP>), Google Maps

Większość (68%) parków historycznych w województwie kujawsko-pomorskim cechuje się zachowaniem swoich granic historycznych (Ryc.1.). Co więcej, połowa analizowanych parków posiada zachowany historyczny układ przestrzenny (Ryc. 2).

Ryc. 1. Struktura zachowania granic historycznych analizowanych parków

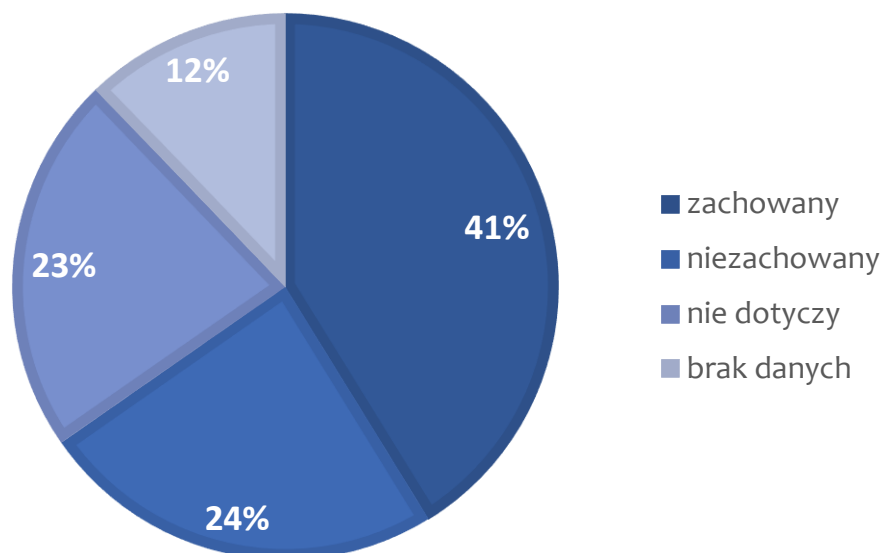
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu i delegatur: w Bydgoszczy i we Włocławku, danych z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, oddział w Toruniu

Ryc. 2. Struktura zachowania historycznego układu przestrzennego analizowanych parków

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu i delegatur: w Bydgoszczy i we Włocławku, danych z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, oddział w Toruniu

Blisko co czwarty park nie posiada zachowanego historycznego układu wodnego, podczas gdy 41% parków charakteryzuje się utrzymaniem wspomnianego układu do dnia dzisiejszego. Należy również wspomnieć, iż 23% z analizowanych parków nigdy nie posiadała układu wodnego (Ryc. 3).

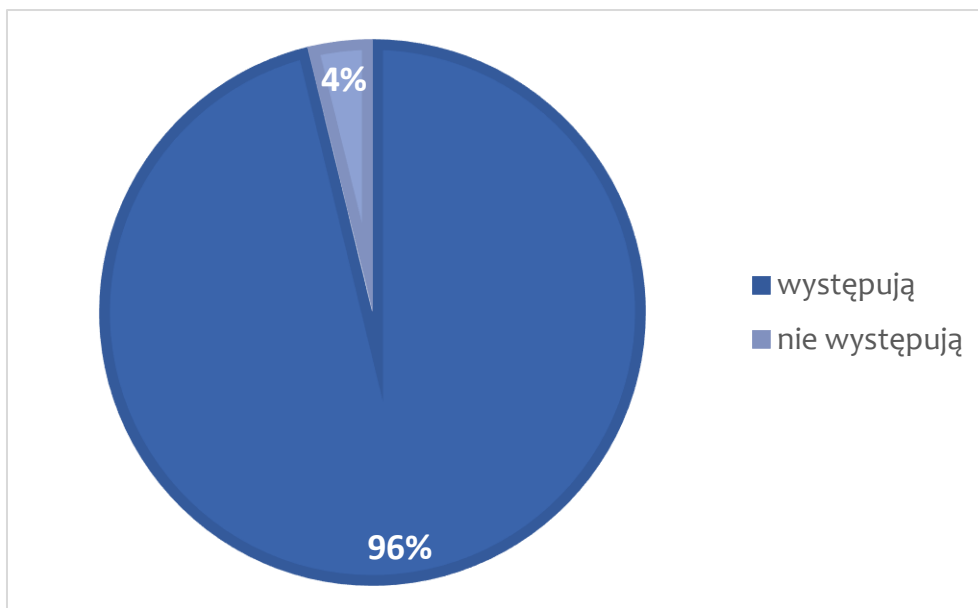

Ryc. 3. Struktura zachowania historycznego układu wodnego analizowanych parków

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu i delegatur: w Bydgoszczy i we Włocławku, danych z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, oddział w Toruniu

Tak dobrze zachowane (w ujęciu ilościowym) granice historyczne parków oraz ich układy przestrzenne i wodne świadczą o wysokiej jakości i wartości zasobu parków historycznych w województwie kujawsko-pomorskim.

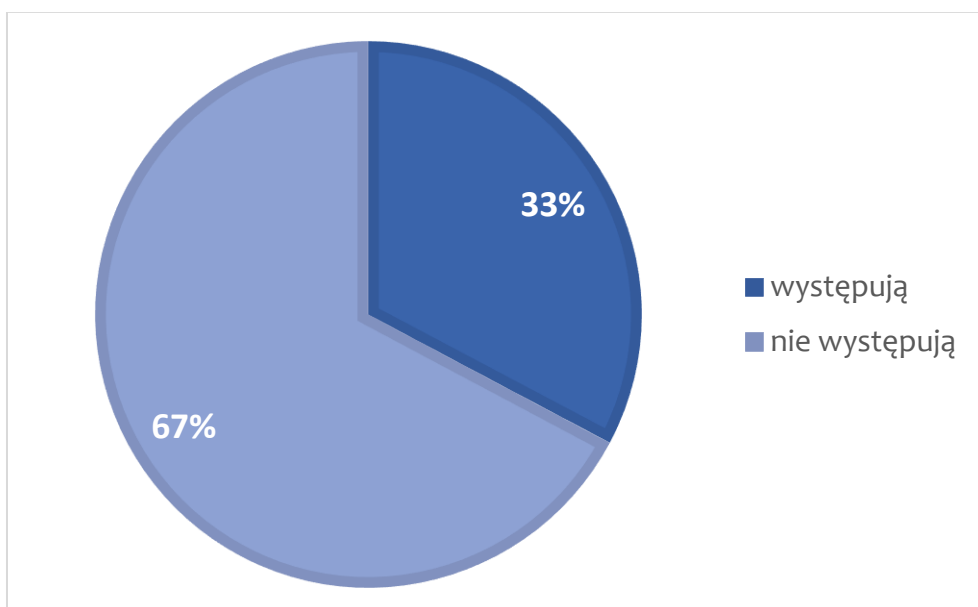
Na terenie zdecydowanej większości (96%) parków historycznych znajdują się budynki (Ryc. 4). Są to dwory lub pałace oraz przyległe do nich często budynki gospodarcze (np. stajnie, stodoły, obory). Pozostałe parki, nieposiadające obecnie w swoich granicach zabudowy, są to parki zniszczone, gdzie nie zachowały się do dnia dzisiejszego nawet ruiny dworów lub pałaców.

Ryc. 4. Struktura występowania budynków w granicach analizowanych parków

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu i delegatur: w Bydgoszczy i we Włocławku, danych z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, oddział w Toruniu

Co trzeci park historyczny w województwie kujawsko-pomorskim cechuje się występowaniem przynajmniej jednego pomnika przyrody (Ryc. 5).

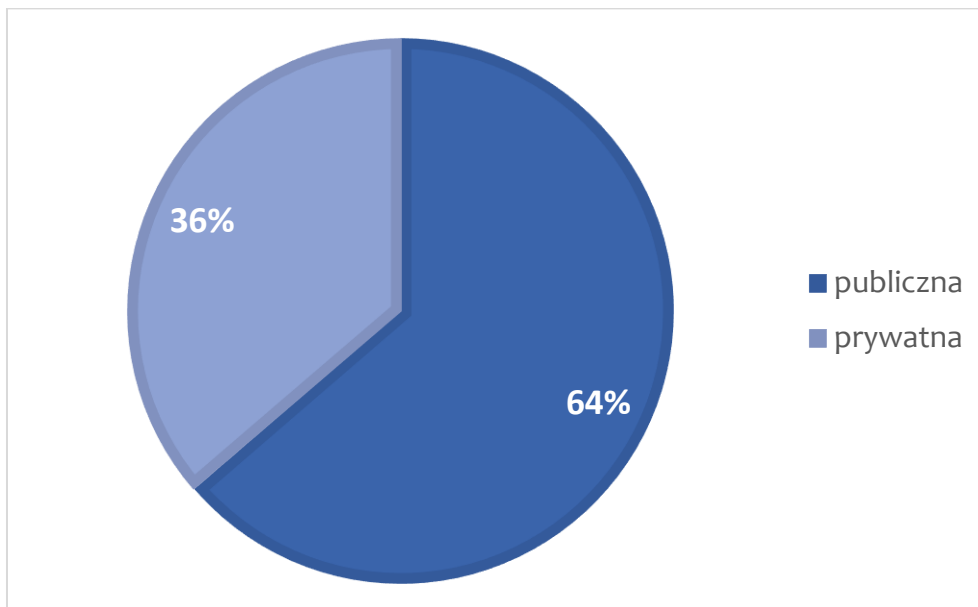

Ryc. 5. Struktura występowania pomników przyrody w granicach analizowanych parków

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu i delegatur: w Bydgoszczy i we Włocławku, danych z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, oddział w Toruniu

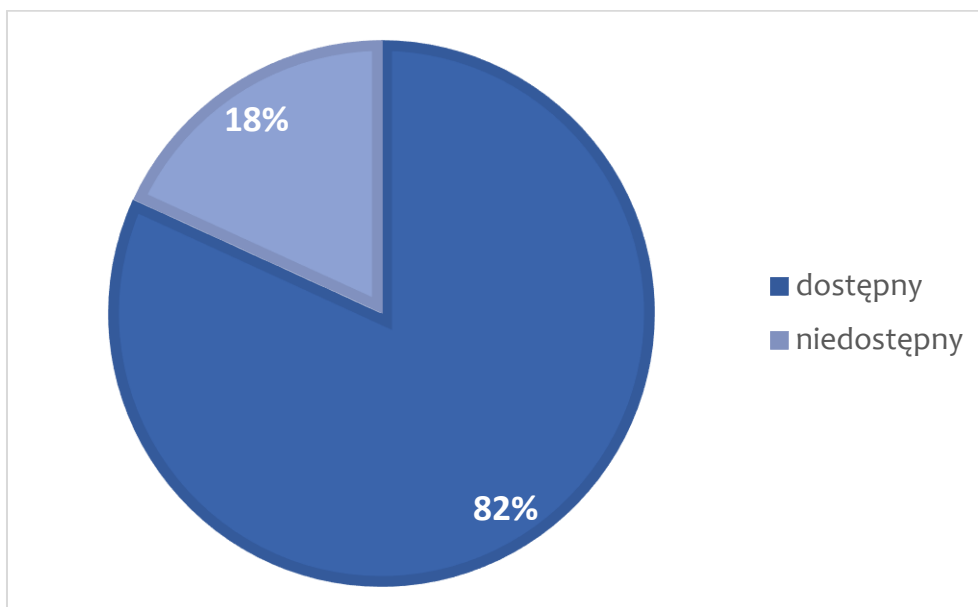

W strukturze własności parków historycznych województwa kujawsko-pomorskiego dominuje własność publiczna (64%) (Ryc. 6), co przekłada się bezpośrednio na dostępność dla zwiedzających. Parki na terenach publicznych są częściej dostępne dla osób, które chcą odwiedzić założenia zieleni parkowej. Ponad 80% analizowanych parków jest dostępnych dla odwiedzających (Ryc. 7). Jednakże, wśród nich znajdują się również parki na terenach prywatnych, otwarte dla turystów i gości.

Ryc. 6. Struktura własności analizowanych parków

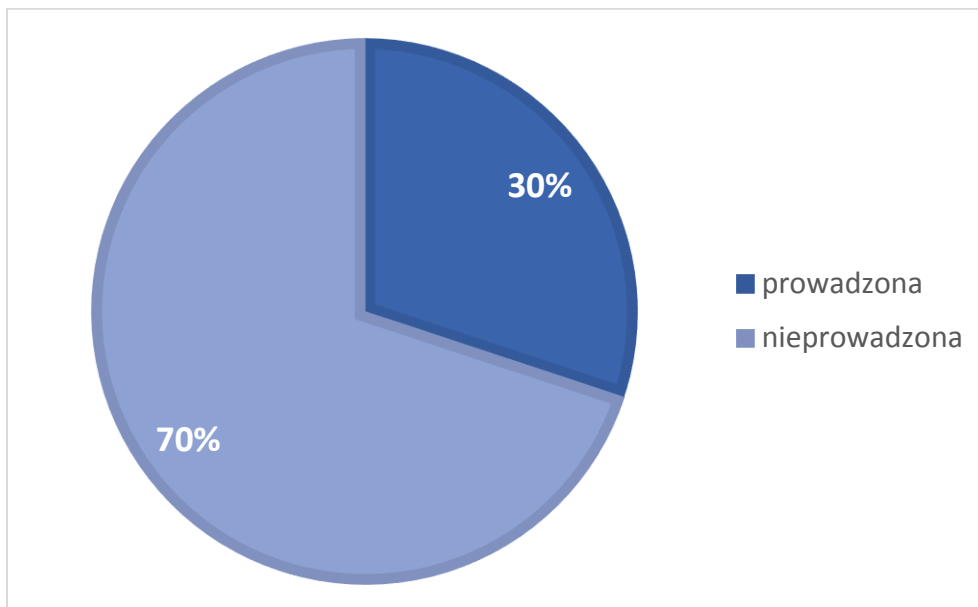
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu i delegatur: w Bydgoszczy i we Włocławku, danych z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, oddział w Toruniu

Ryc. 7. Struktura dostępności parków dla odwiedzających

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu i delegatur: w Bydgoszczy i we Włocławku, danych z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, oddział w Toruniu

Jedynie na terenie 30% omawianych parków prowadzona jest działalność (Ryc. 8). Można podzielić ją na publiczną i prywatną. Publiczna działalność dotyczy głównie funkcjonowania szkół, fundacji oraz różnych organizacji zlokalizowanych na terenie parków. Prywatna związana jest głównie z obiektami hotelarskimi i ośrodkami wypoczynkowymi.

Ryc. 8. Struktura analizowanych parków ze względu na prowadzenie działalności

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu i delegatur: w Bydgoszczy i we Włocławku, danych z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, oddział w Toruniu

Podsumowując, analizowany zasób parków historycznych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego jest bardzo bogaty oraz bardzo cenny ze względu na zachowane w dużej mierze granice historyczne oraz układy przestrzenne i wodne. Zasób ten posiada również wielki (ciągle niewykorzystany) potencjał społeczno-gospodarczy. Zachowane dwory i pałace służą prowadzeniu działalności publicznej oraz prywatnej, a zdecydowana większość parków jest dostępna dla odwiedzających.

3. Ogólna charakterystyka wybranych parków historycznych: Lubostroń, Szafarnia, Kłóbka

3.1. Zespół Pałacowo-Parkowy w Lubostroniu

Zabytkowy Park zlokalizowany jest w miejscowości Lubostroń wchodzącej w skład powiatu żnińskiego, w gminie Łabiszyn. Park znajduje się w odległości około 30 km na południe od centrum Bydgoszczy oraz około 70 km na południowy wschód od centrum Torunia. Współrzędne geograficzne dla parku to: 52.906° N, 17.880° E.

Całość zabytkowego zespołu parkowego ma powierzchnię 42,34 hektarów. Do parku prowadzi aleja wiązowo - grabowa nasadzona wzdłuż osi kompozycyjnej, natomiast u bram wjazdowych ustanowione zostały dwa potężne ceglane obeliski. Za centralnie usytuowanym pałacem otwiera się widok na stopniowo opadające w kierunku biegnącej tutaj Noteci stoki (Chmielnik, 2013). Nad całością parku góruje kopuła pałacu zwieńczona rzeźbą Atlasa podtrzymującego kulę ziemską.

Układ przestrzenny zabytkowego parku został zachowany w całości, w stanie nienaruszonym. Wykonywane były jedynie niezbędne prace konserwatorskie oraz renowacyjne, dzięki którym zabytek ten przetrwał do dnia dzisiejszego w stanie bardzo dobrym. Zachowana została również swobodna, czytelna oraz harmonijna kompozycja przestrzenna, zaakcentowana bryłą pałacu, zaliczając się tym samym do form klasycystycznych. Do posiadłości prowadzi aleja dojazdowa kończąca się owalnym podjazdem. Granice parku stanowi ceglane ogrodzenie z XIX wieku oraz nieco późniejszy metalowy płot.

Dalej w obniżeniu terenu znajduje się nieduży staw z wysepką po środku. Dawniej staw miał połączenie z rzeką Notecią, dzięki czemu służył za źródło wody użytkowej oraz pitnej. Jest to jedyny element związany z układem wodnym, przez co można stwierdzić, iż parkowy układ wodny został w pełni zachowany (Chmielnik, 2013).

W skład lubostrońskiego założenia pałacowo-parkowego wchodzi: oficyna zwana „starym pałacem”, trzykondygnacyjne wozownie, stajnie, neogotyckie zabudowania gospodarcze, dom ogrodnika, chata myśliwska oraz klasycystyczny pałac będący dominantą całego założenia (Kaja, 2002). Część parkowa otaczająca zabytkowy klasycystyczny pałac została zaprojektowana przez znanego ówczesnie architekta, ogrodnika oraz planistę Oscara Tiecherta.

Pałac został wzniesiony jako budynek dwukondygnacyjny, obejmujący wysoki parter oraz półpiętro (mezzanino). Zaprojektowano go na rzucie kwadratu wraz z salą rotundową pośrodku. Sala ta przechodząc przez obie kondygnacje wznosi się ponad dach budynku, gdzie została zwieńczona reprezentatywną kopułą, na której umieszczono figurę Atlasa dźwigającego glob ziemski.

Pałac w Lubostroniu zajmuje szczególne miejsce w europejskiej architekturze rezydencjonalnej. Reprezentuje rzadki typ budowli centralnej na planie kwadratu. Wzniesiona bryła rezydencji bardzo mocno nawiązuje do charakteru wznoszonych w Italii Villa Rotonda i Villa Trissimo (Jankowski, 2014).

Zabytkowy pałac będący centrum wspomnianego założenia parkowego został wzniesiony w latach 1795-1800. Pełnił on funkcje mieszkalne oraz kulturalne dla ówczesnej polskiej elity. Zespół pałacowo-parkowy wraz z otaczającym go krajobrazem tworzy wspólną rozległą kompozycję przestrzenną, dzięki czemu owa klasycystyczna rezydencja uznawana jest za jedną z najpiękniejszych w Polsce.

Według rejestru pomników przyrody nr 402 i 1054 z lat 1991, 1993 na terenie Zabytkowego Parku w Lubostroniu znajduje się 35 gatunków roślin (Rozporządzenie nr 46/99 wojewody kujawsko-

pomorskiego z dn. 25 III 1999 r.). Wśród poszczególnych roślin można rozróżnić gatunki takie jak: platan klonolistny, sosna zwyczajna, sosna czarna dwuwierzchołkowa, modrzew europejski, buk zwyczajny, dąb szypułkowy, iglicznia trójcierniowa, lipa drobnolistna, lipa drobnolistna dwuwierzchołkowa, cis pospolity, klon zwyczajny, klon zwyczajny wielowierzchołkowy, świerk pospolity, choina kanadyjska oraz aleja śródleśna nr rej. 1053 złożona z 12 sztuk lip drobnolistnych.

Poważne zmiany w drzewostanie parku odnotowano w sierpniu 2017 roku. Dokumentuje je opracowanie: "Protokół szkód w drzewostanie w zabytkowym parku w Lubostroniu na skutek nawałnic z sierpnia 2017 r." z dnia 22.09.2017 r. Powołana komisja ustaliła, że po nawałnicach w dniach 01/02.08.2017 r. oraz 11/12.08.2017 r. stwierdzono, że drzew do usunięcia jest 1288 sztuk (wywrot-1001, złom-287), a do korekty (korekta w koronie itp.) jest około 200 sztuk. Wśród 1288 sztuk do usunięcia, jest aż 11 pomników przyrody¹.

Zarówno teren parku jak i pałac pozostają obecnie własności publicznej, będąc we władaniu Skarbu Państwa RP.

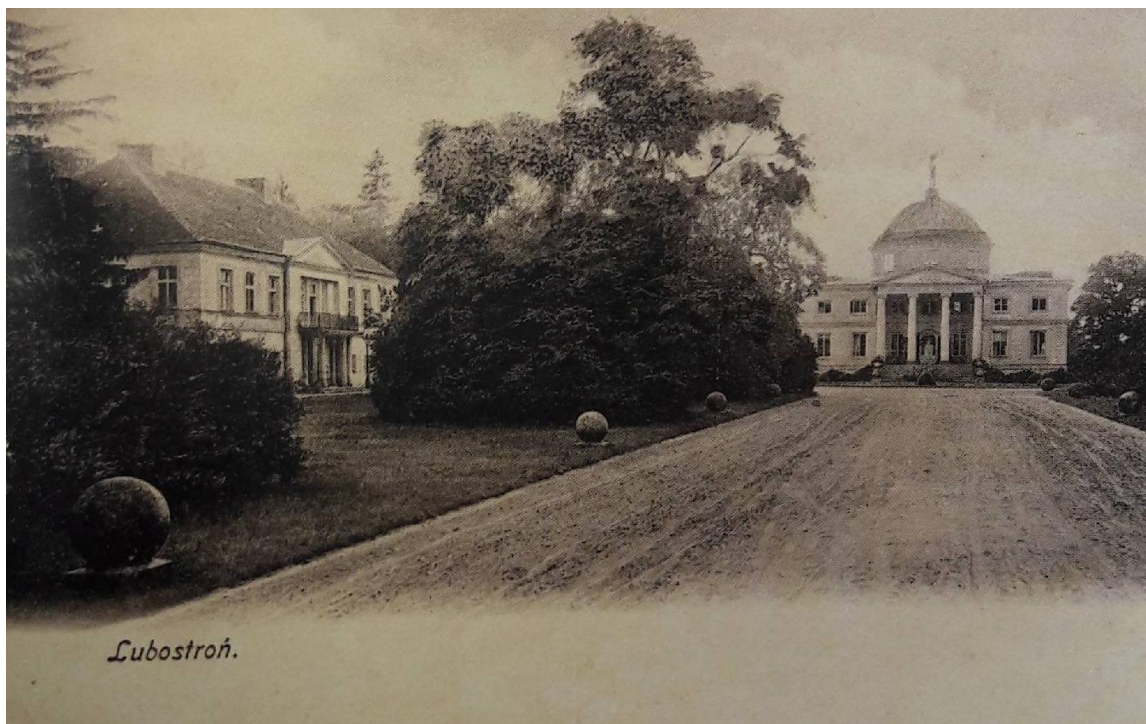
Na terenie zabytkowego parku w Lubostroniu prowadzona jest działalność kulturalna, w ramach której podejmuje się zagadnienia związane z promocją dziedzictwa narodowego oraz upowszechnianiem różnych form kultury i sztuki. Ponadto celem działającej na terenie zabytkowego pałacu instytucji samorządowej jest również trwała ochrona i konserwacja zespołu pałacowo-parkowego w Lubostroniu (<http://www.palac-lubostron.pl>).

Pałac Lubostron realizuje cele statutowe związane m.in. z:

- utrzymaniem wartości historyczno-architektonicznych i przyrodniczych zespołu pałacowo-parkowego;
- ochroną, konserwacją i pielęgnacją ruchomych i nieruchomych dóbr kultury będących we władaniu Pałacu;
- opracowywaniem i realizowaniem projektów kulturalnych i artystycznych z różnych obszarów sztuki, w tym szczególności koncertów, wystaw, spotkań literackich i teatralnych;
- organizacją przedsięwzięć naukowych, edukacyjnych i popularyzatorskich, w szczególności konferencji, sympozjów, lekcji;
- organizowaniem imprez o charakterze promocyjno-rekreacyjnych, w tym popularyzujących tradycje jeździeckie i myśliwskie;
- organizacją warsztatów i kursów mistrzowskich z różnych dziedzin sztuki;
- tworzeniem oferty turystycznej popularyzującej wartość historyczną i architektoniczną zespołu pałacowo - parkowego oraz prowadzoną w nim działalność artystyczną;
- gromadzeniem dóbr kultury oraz udostępnianiem zbiorów.

---

¹ Źródło: "Protokół szkód w drzewostanie w zabytkowym parku w Lubostroniu na skutek nawałnic z sierpnia 2017 r." sporządzony w dniu 22.09.2017 r. i udostępniony (21.11.2018 r.) przez Pana Andrzeja Budziaka - Dyrektora zabytkowego parku w Lubostroniu.

Fot. 1. Pałac w Lubostroniu i oficyna w 1908 roku

Źródło: Zwierzykowski, 2015

Fot. 2. Pałac w Lubostroniu w 2018 roku

Autor: Stefania Środa-Murawska

Fot. 3-5. Park w Lubostroniu

Autor: Stefania Środa-Murawska

Pałac w Lubostroniu to posiadłość o długiej i bogatej historii, a jej udokumentowane dzieje sięgają wieku XIII (Świątkowski, Balik, 2017). Wówczas to odnotowano, że Desiderus Latalski objął dziedzictwo dóbr w Łabiszynie. Dobra łabiszyńskie pozostawały w rodzie Latalskich aż do 1585 roku, kiedy to w skutek wygaśnięcia męskiej linii Latalskich posiadłości weszły do rodu Czarnkowskich jako posag Marii Anny z Latalskich. Następnie zaś w roku 1613 dobra zakupione zostały przez ród Opalińskich, a w 1649 weszły do majątku rodu Gembickich i pozostały w ich władaniu do roku 1764 (Świątkowski, Balik, 2017).

Kluczowym wydarzeniem dla przyszłej rezydencji było jednak przejście rozproszonych dawnych dóbr Gembickich przez hrabiego Franciszka Skórzewskiego. Jego potomek Fryderyk Skórzewski do wzniesienia rezydencji zatrudnił Stanisława Zawadzkiego, architekta z królewskiego zespołu Stanisława Augusta Poniatowskiego. Budowa nowej rezydencji zakończona została przed 1815 rokiem (Świątkowski, Balik, 2017).

Lubostroń to jedna z najwybitniejszych kompozycji przestrzennych kompilujących cechy XVIII/XIX wiecznego palladianizmu oraz cechy rodzącego się wówczas stylu parku krajobrazowego. Właściciel dóbr „budując i urządzają rezydencję w Lubostroniu, wzorem mu współczesnych, inspirowanych nowymi kierunkami w sztuce ogrodów i architekturze, widział wielką kompozycję krajobrazu, a sama siedziba z zabudową pałacu i parkiem była jego organiczną częścią. Pałac, park, folwark, otaczający krajobraz doliny Noteci, wzgórz, pól i lasów, powiązane były siecią wzajemnych relacji widokowych, w których sam pałac uzyskiwał miejsce szczególne” (Świątkowski, Balik, 2017, s. 55).

Te posiadające wybitne walory założenia parkowe są dziełem prawdopodobnie trzech pokoleń Teichertów: Oskara, Friedricha oraz Oskara, przy czym to ten pierwszy Oskar Teichert był autorem projektu parku a jego syn i wnuk dokonywali przekształceń w dalszych latach. W tworzeniu parku brali udział również słynni mistrzowie sztuki ogrodniczej: Giencza i J.E. Lange (Świątkowski, Balik, 2017).

3.2. Zespół Pałacowo-Parkowy w Szafarni

Zespół Pałacowo-Parkowy wchodzi w skład wsi Szafarnia, zlokalizowanej na Ziemi Dobrzyńskiej, w gminie Radomin, w powiecie golubsko-dobrzyńskim, sześć kilometrów na południowy wschód od Golubia-Dobrzyń. Park położony jest przy trasie do Rypina, a dalej do Warszawy. Odległość od głównych miast województwa wynosi: około 49 km od Torunia oraz 104 km od Bydgoszczy, w zależności od wybranej trasy. Współrzędne geograficzne dla parku to: 53.112° N, 19.146° E.

Powierzchnia zespołu parkowo-pałacowego w Szafarni obejmuje 3,6 ha. Pod względem powierzchni zespół pałacowo-parkowy w Szafarni należy do dużej grupy średnich założeń parkowych, mieszczących się w przedziale 2-5 ha powierzchni.

Park w Szafarni orzeczeniem konserwatorskim stał się zabytkiem z dniem 30 stycznia 1960 r. Wtedy też został wpisany do rejestru zabytków województwa bydgoskiego pod odpowiadającym mu numerem 433. Orzeczenie wojewódzkiego konserwatora zabytków w sprawie uznania obiektu na zabytek zawiera następujący zapis: „uznaje za zabytek: dworek wraz z otaczającym go parkiem posiadającym starodrzew. Dworek powstał w XIX w. i posiada wartość tylko historyczną, w odróżnieniu od parku o wartości zabytkowej. Całość związana z kultem Fryderyka Chopina”.

Zespół pałacowo-parkowy w Szafarni jest własnością publiczną, która to zarządzana jest przez Ośrodek Chopinowski w Szafarni. Działalność ośrodka wspierana jest finansowo przez Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Teren zespołu parkowego wraz z pałacem są udostępnione zwiedzającym w postaci ośrodka Chopinowskiego, będącego instytucją kultury województwa kujawsko-pomorskiego.

Z dostępnych materiałów na temat parku oraz stanu jego zachowania można wywnioskować, iż został zachowany historyczny układ przestrzenny parku, za który uważa się rozmieszczenie budynków oraz ich autentyczność. Do dzisiaj widoczne są historyczne granice parku. Ścisłejsze powiązanie z opisywanym obszarem uzyskał teren stanowiący pierwotnie część dziedzica folwarcznego, zamknięty od południowego wschodu zwartym pasem jaworów. Podobnie jest także z pozostałościami dawnego sadu owocowego. Jest to teren niewiele różniący się od właściwego parku,

graniczący z dawnym folwarkiem od strony południowej. Zatem za aktualne granice parku uznaje się linię jesionów na północnym wschodzie oraz linię drogi do Płonego na południowym wschodzie. Niezmienny pozostał również układ dróg lokalnych prowadzących do majątku. Zachowana została droga prowadząca do posiadłości od południowego wschodu, wzdłuż której posadzony dawniej był żywopłot, aktualnie został on wycięty. Ogromną wartością dla założonego w I poł. XX wieku parku krajobrazowego jest zróżnicowany drzewostan, do którego zalicza się grabowy oraz klonowy starodrzew. Park ten zaliczany jest do parków krajobrazowych lub naturalistycznych, które to są odmianą parku angielskiego określającego kierunek w sztuce ogrodowej, oparty głównie na motywach krajobrazu naturalnego, w przeciwieństwie do parków zakładanych na podstawie regularnych kształtów np. barokowych (Chrapkowski, 2004). Styl ten był niezwykle popularny w Polsce w XIX i XX wieku.

Zachowany został również historyczny układ wodny w zespole pałacowo-parkowym, w skład którego wchodzi staw o nieregularnym kształcie wyciągnięty na osi północny wschód, południowy zachód. Na północy oraz południu od stawu odchodzą rowy łączące się z systemem kanałów, sadzawek i większych stawków, które dalej prowadzą do oddalonej o 3 km od założenia rzeki.

W skład założenia parkowo-pałacowego w Szafarni o powierzchni 3,6 ha wchodzi:

- pałac klasycystyczny z drugiej połowy XIX wieku, poddany remontom w 1927 oraz w 1960 roku, odbudowany po pożarze w 1979 roku (pierwotny, drewniany dwór Dziewanowskich, w którym przebywał w latach 1824-1825 Fryderyk Chopin zlokalizowany był między pałacem a oficyną, w głębi obecnej parku i został rozebrany w 1910 roku),

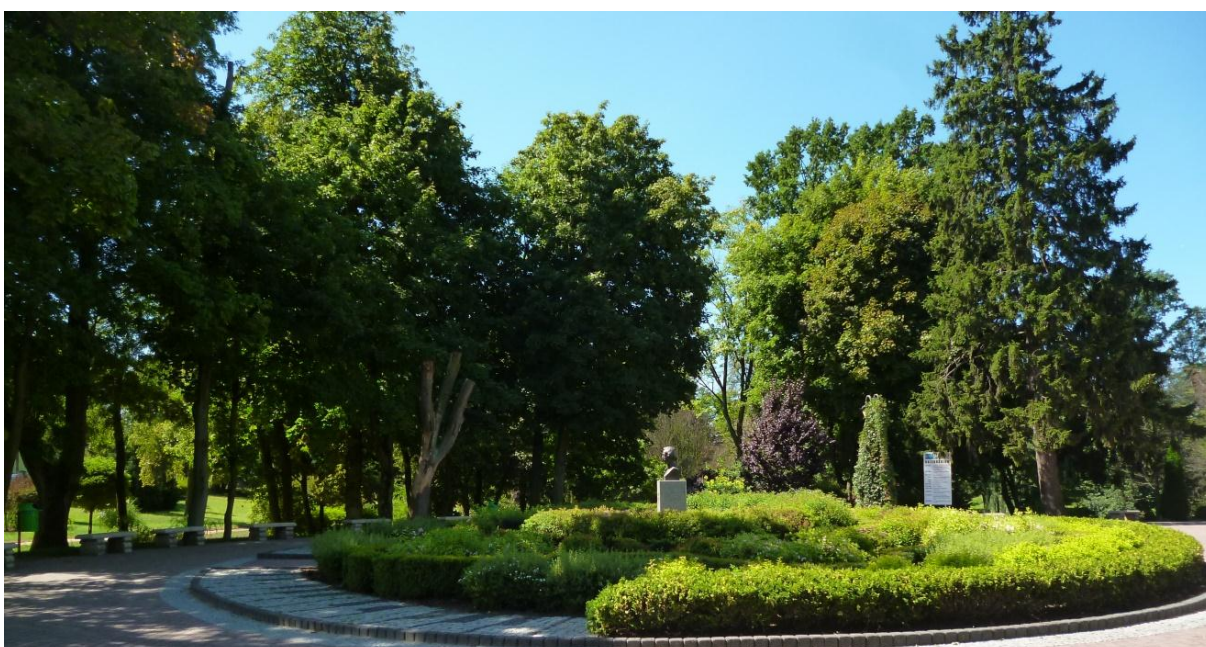
- dawna oficyna,
- budynki gospodarcze z fragmentem dawnego folwarku,
- boisko,
- parking (Chrapkowski, 2004).

Usytuowany we wschodniej części parku pałac to budynek zwrócony frontem na południowy wschód, murowany (z cegły), częściowo podpiwniczony, wzniesiony na rzucie prostokąta. Wnętrza budynku zatraciły dawny charakter, obecnie całość przystosowana jest do potrzeb szkoły oraz muzeum. Przed frontem budynku znajduje się polana zamknięta od południa wielogatunkowym drzewostanem. Całość otoczona jest wspomnianym powyżej naturalistycznym założeniem parkowym. Park nie jest ogrodzony, z każdej ze stron posiadłości graniczy z większą zabudową mieszkalną oraz polami uprawnymi.

Wśród elementów składających się na wartość przyrodniczą zespołu pałacowo-parkowego w Szafarni za jeden z najważniejszych należy uznać zachowany drzewostan. Wartość istniejącego drzewostanu jest cenna nie tylko ze względu na gatunki występujących tutaj drzew i krzewów, ale przede wszystkim z powodu udziału w składzie gatunkowym starodrzewu, w tym drzew pomnikowych. Opracowanie ewidencyjne wykonane przez Chrostowską w 1988 roku wskazuje, że w parku znajdowały się 433 drzewa należące do 21 gatunków oraz 6 gatunków krzewów. Największy udział w składzie gatunkowym parku posiadają: jesion wyniosły, klon zwyczajny, grab pospolity, lipa drobnolistna oraz dąb rodzimy. W późniejszych latach w wyniku rewaloryzacji parku oraz nasadzeń drzewostan został wzbogacony o nowe gatunki, przede wszystkim iglaste. Na terenie parku znajdują się drzewa będące pomnikami przyrody. Do owych zostały zaliczone następujące rośliny: dwa dęby szypułkowe o obwodach w pierśnicy 353 i 414 cm, lipa drobnolistna zwana „lipą Chopina” o obwodzie 370 cm, cztery dęby szypułkowe nazywane „Dębami Dziewanowskich” o obwodach 209, 269, 308 i 384 cm oraz pojedynczy dąb bezszypułkowy o obwodzie 302 cm. Na terenie parku pozostały również resztki zdziczałego sadu owocowego. W odległości około 2 km na północ od parku rozciąga się duży kompleks lasów porastających brzegi Drwęcy.

Obecnie zespół pałacowo-parkowy w Szafarni pełni funkcję Ośrodka Chopinowskiego, który jest instytucją kultury samorządu województwo kujawsko-pomorskiego, powstałą dla upamiętnienia pobytu młodego Fryderyka Chopina w Szafarni w 1824 i 1825 roku. Nie jest jednak tylko miejscem przechowywania wspomnień i dawnych pamiątek, ale twórczą przestrzenią rozwoju talentów młodego pokolenia pianistów. Ośrodek Chopinowski prowadzi przede wszystkim działalność koncertową i wystawienniczą. Cykliczne koncerty, przyciągające zarówno statych bywalców, jak również systematycznie rosnącą rzeszę nowych melomanów, odbywają się przynajmniej kilka razy w miesiącu. Ponadto instytucja za jeden z priorytetów uznata edukację muzyczną oraz kulturalną, która to jest oferowana społeczeństwu w postaci audycji dla dzieci i dorosłych, warsztatów czy kursów mistrzowskich, konkursów pianistycznych, recytatorskich, wiedzy o Fryderyku Chopinie oraz wystaw fotograficznych i malarskich, a także przedstawień teatralnych (szafarnia-art.pl).

Fot. 6-9. Zespół Pałacowo-Parkowy w Szafarni

Autor: Rafał Kot

3.3. Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny. Oddział Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej

Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny zlokalizowany jest w miejscowości Kłóbka, znajdującej się w południowo-wschodniej części województwa kujawsko-pomorskiego, w powiecie włocławskim, w gminie Lubień Kujawski. Skansen znajduje się w odległości około 31 km od Włocławka, 90 km od Torunia oraz około 130 km od Bydgoszczy. Współrzędne geograficzne Parku są następujące: 52.451°N, 19.128°E. Zajmowana powierzchnia obejmuje 2 ha.

Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny, który jest oddziałem Muzeum Ziemi Kujawskiego i Dobrzyńskiej we Włocławku, za główne założenie programowe uznał ekspozycję skansenu

prezentującą kulturę dwóch regionów: Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej (Oddział Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku, 1997). Ramy czasowe jakie obejmuje przygotowana ekspozycja to okres od II połowy XIX wieku aż do lat 60. wieku XX. Założeniem skansenu w Kłóbce jest przedstawienie kultury ludowej w sposób monograficzny. W celu zachowania pełnej autentyczności kultury kujawskiej jej odtwarzana struktura oparta jest częściowo na autentycznych fragmentach wsi.

Kłóbka będąca miejscowością o niespotykanej bogatej panoramie kulturowej jest niezwykle pozostałością po tradycyjnej polskiej wsi, w której to zachował się zabytkowy kościół, grodzisko oraz założenie dworsko-parkowe z fragmentami folwarku.

Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny w Kłóbce został udostępniony zwiedzającym w 1993 roku. Pierwotnie obejmował on wieś skansenowską, później dopełnieniem parku in situ stał się zespół dworsko-parkowy oddzielony od wsi spiętrzeniem rzeki Lubieńki. We wsi skansenowskiej oprócz przeniesionych tutaj trzech zagród, na które to składają się: chatupy, stodoły, chlewiki, obory oraz stajnie zostały odtworzone stare zakłady rzemieślnicze takie jak: kuźnia, olejarnia oraz wiatrak koźlak (Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny w Kłóbce - przewodnik, 2015). W centrum skansenu zlokalizowane są: stara karczma, budynek dawnej szkoły oraz remiza strażacka.

Odrębną częścią parku jest znajdujący się na wzgórzu zespół dworsko-parkowy, gdzie na wzniesieniu góruje dwór z połowy XIX w. Obiekt ten udostępniono do zwiedzania w 2015 roku. W procesie renowacji odtworzono układ oraz wnętrza budynku, w celu zachowania autentyczności posłużono się materiałami historycznymi. Do wnętrza dworu powróciły zabytkowe obrazy, meble oraz inne wyposażenie pochodzące z terenu Kujaw.

Teren założenia zlokalizowany jest w łuku drogi Modlibórz-Błędowo. Założenie ma kształt wydłużonego prostokąta, którego północną i zachodnią granicę wyznacza ww. droga. Granicę południową częściowo wyznacza podnóże skarpy doliny rzeki Lubieńki oraz przebieg rowu melioracyjnego. Wschodnią granicę stanowi lokalna droga do lasu. Kompozycja terenu jest bardzo urozmaicona.

Do dnia dzisiejszego zachowało się wiele elementów otoczenia dworu, takich jak: plac przed dworem, droga z bukszpanowym żywopłotem, podjazd do dworu oraz centralna strefa kształtowana starymi alejami i ogrodem owocowym. Na podstawie wymienionych elementów można stwierdzić, iż zachowany został historyczny układ przestrzenny założenia parkowego.

Analizując historyczny układ wodny na terenie Parku Etnograficznego można stwierdzić, że do dnia dzisiejszego zachował się staw przy dworku oraz okalająca teren parku rzeka Lubieńka. Założenia wodne zastosowane na terenie parku oparte są przede wszystkim na naturalnych walorach.

Rezydencja otoczona jest imponującym parkiem dworskim, w którym znajduje się wiele pomnikowych okazów drzew oraz system alejek i ścieżek. Kształt oraz kompozycję parku determinowały zastane warunki naturalne i sposób użytkowania całego arealu gruntów. Podzielenie otoczenia na strefy funkcjonalne było charakterystyczne dla ogrodów krajobrazowych, w których to dwór, ogród oraz park stanowiły osobne kompozycje, wzajemnie się przenikające i uzupełniające. Wśród roślin wchodzących w skład założenia parkowego można wyróżnić niektóre z nich, mogące zostać zaklasyfikowane jako pomniki przyrody. Do roślin takiej rangi należą: lipa „Maria”, Świerki Ludwika Orpiszewskiego, Aleja grabowa „Babci małej”, Aleja jesionowa „Babci dużej”, Krąg kasztanowców „Zielony gabinet”, Dąb powstańca, Las olszowo-jesionowy oraz Aleja olszowa. Ogółem drzewostan parku stanowi 47 gatunków drzew i krzewów, z czego 2 to gatunki iglaste. Stan zdrowotny drzewostanu został oceniony na średni.

Obecnie Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny w Kłóbce jest instytucją, której zadaniem jest ochrona oraz upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego regionu Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej. W tym celu został utworzony skansen, który posiada w swoich zbiorach budynki,

codzienne narzędzie użytkowe, a ponadto ulokowany wśród przepięknej przyrody ma za zadanie promocję krajobrazu Kujaw.

Fot. 10-15. Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny

Autor: Jadwiga Biegańska

4. Szczegółowa charakterystyka Zespołu Parkowo-Pałacowego w miejscowości Wieniec

4.1. Charakterystyka środowiskowa obszaru parku

Położenie geograficzne, rzeźba terenu oraz warunki hydrogeologiczne

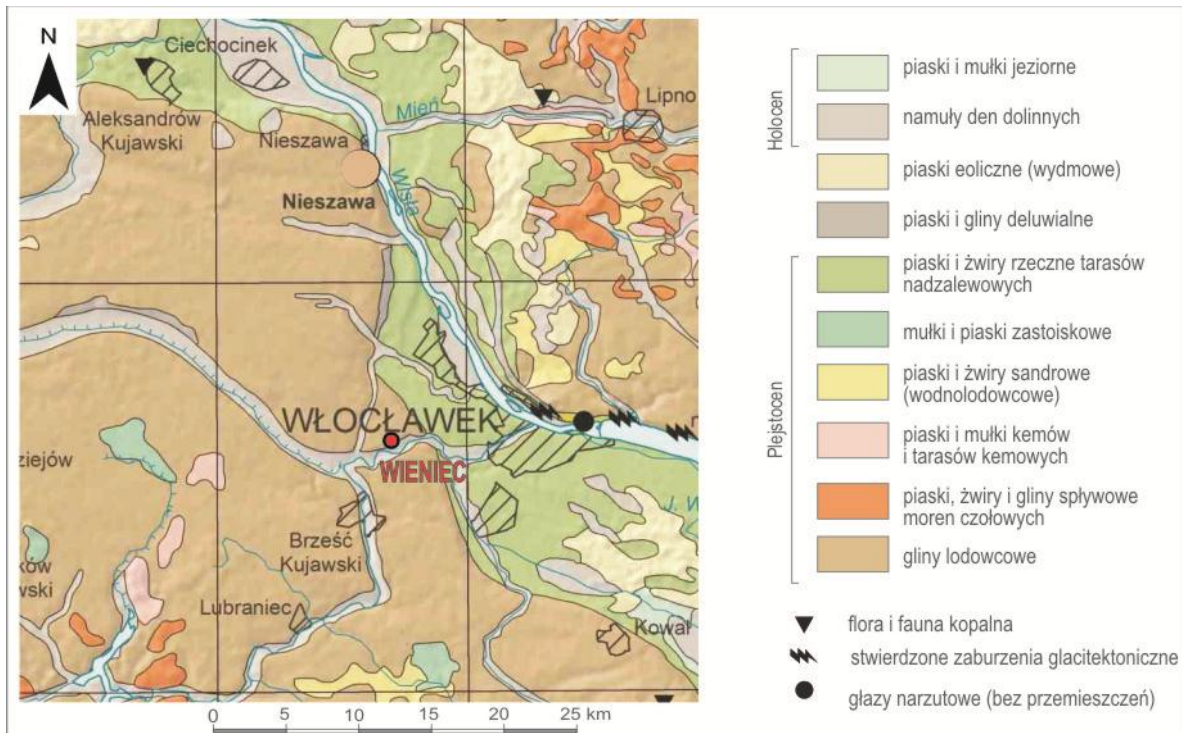
Zespół Pałacowo-Parkowy położony jest we wsi Wieniec, w województwie kujawsko-pomorskim, w powiecie włocławskim, w gminie Brześć Kujawski (52° 38'58,7"N 18° 55'27,8"E).

Obszar badań znajduje się na wysoczyźnie morenowej Równiny Inowrocławskiej. Na wschód od rozpatrywanego obszaru (w rejonie Wieńca Zdroju) rozciąga się pradolina Wisły (Kotliny Płocka), a na południe dolina rzeki Zgłowiączki. Obecna rzeźba terenu zawdzięcza swe powstanie akumulacyjnej działalności lądolodu z okresu zlodowacenia wisły, wodom płynącym oraz działalności eolicznej (Wysota et al., 2015; ryc. 9.).

Największy powierzchniowo obszar w rejonie Wieńca zajmuje wysoczyzna morenowa zbudowana głównie z glin zwałowych z otoczakami. Miejscami na glinie zalegają piaski akumulacji lodowcowej. Na zboczach wysoczyzny i u jej podnóża występują piaski deluwialne. Na obszarze Kotliny Płockiej dominują natomiast piaski i żwiry tarasowe Wisły, na których występują wydmy. Miąższość osadów czwartorzędowych w rejonie Wieńca wynosi około 40 m. Poniżej zalegają warstwy neogenu reprezentowane przez osady pliocenu i miocenu. Górny miocen i pliocen wykształcony jest w postaci iłów poznańskich (o miąższości w granicach 10÷20 m), które miejscami ukazują się na powierzchni terenu w dolinie Zgłowiączki koło Wieńca Zdroju. Pod iłami zalegają warstwy miocenu o miąższości 20÷30 m wykształcone w postaci iłów z wkładkami węgla brunatnego i drobnoziarnistych piasków.

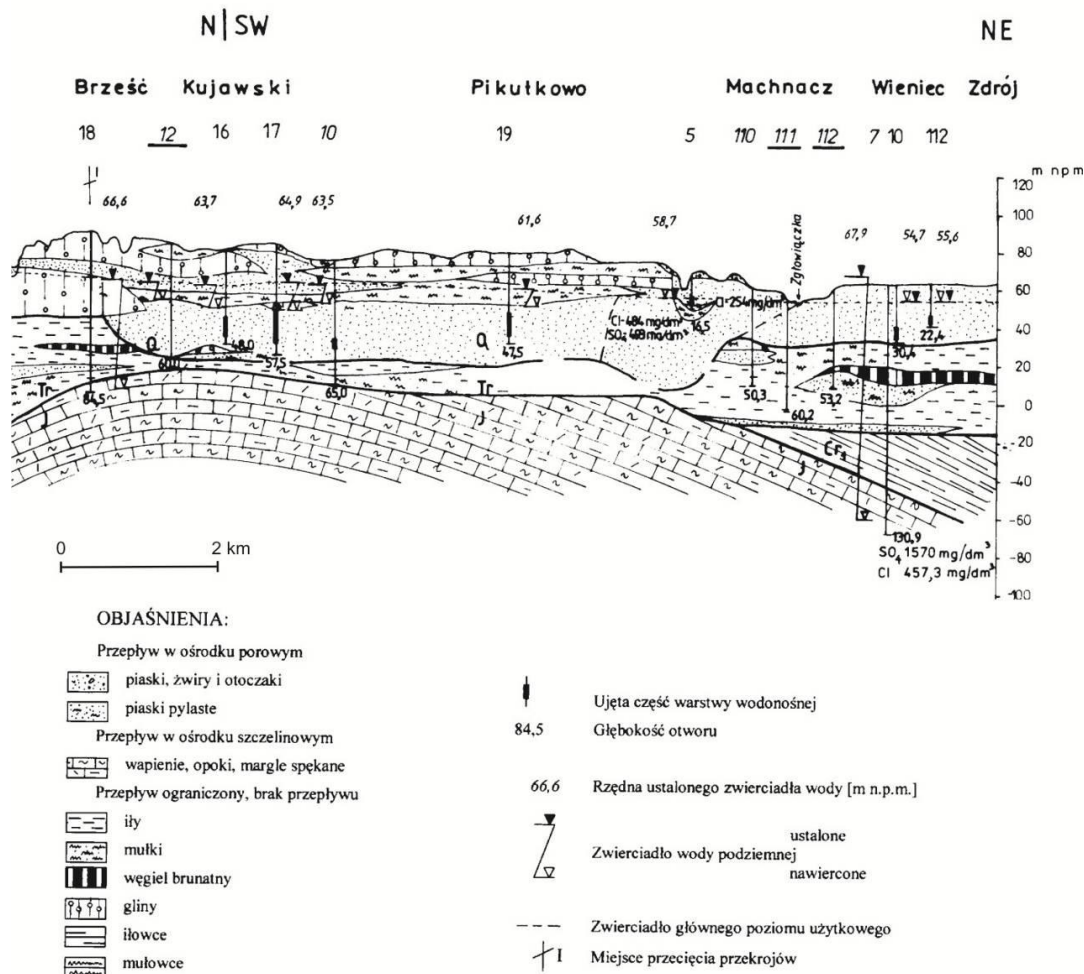
Poniżej osadów kenozoicznych znajdują się osady kredy (na wschód od Wieńca) oraz jury. Utwory kredy dolnej wykształcone są jako piaski kwarcowe z wkładkami iłów oraz przewarstwień piaskowców i margli. Miąższość utworów kredy dolnej jest zróżnicowana, np. w otworze 1E w Wieńcu Zdroju wynosi około 0,5 m, a w otworze 3E odległym o 40 m, wynosi ponad 35 m. Różnice w miąższości są najprawdopodobniej spowodowane występującymi tu dyslokacjami. Osady jury górnej w rejonie Wieńca i Wieńca Zdroju to głównie wapienie z przewarstwieniami margli, iłów i gipsów oraz zalegające poniżej wapienie oolitowe, których występowanie, według Kucharskiego (1961), jest ograniczone do okolic Wieńca, Wieńca Zdroju i Brzezia.

Ryc. 9. Lokalizacja obszaru badań na tle mapy geologicznej utworów powierzchniowych

W rejonie Wienieca rozpoznano wody podziemne występujące w warstwach kenozoiku, kredy i jury (ryc. 10). Czwartorzędowe piętro wodonośne ma miąższość około 30 m i stanowi główne źródło zaopatrzenia w wodę pitną dla tego rejonu. Na analizowanym obszarze użytkowy poziom wodonośny znajduje się na głębokości około 20 m pod powierzchnią terenu a nawiercone zwierciadło wody stabilizuje się na głębokości ok. 15 m. Na wschód od analizowanego obszaru, w dolinie Wisły, zwierciadło ma charakter swobodny i występuje najczęściej kilka metrów poniżej powierzchni terenu (ryc. 10).

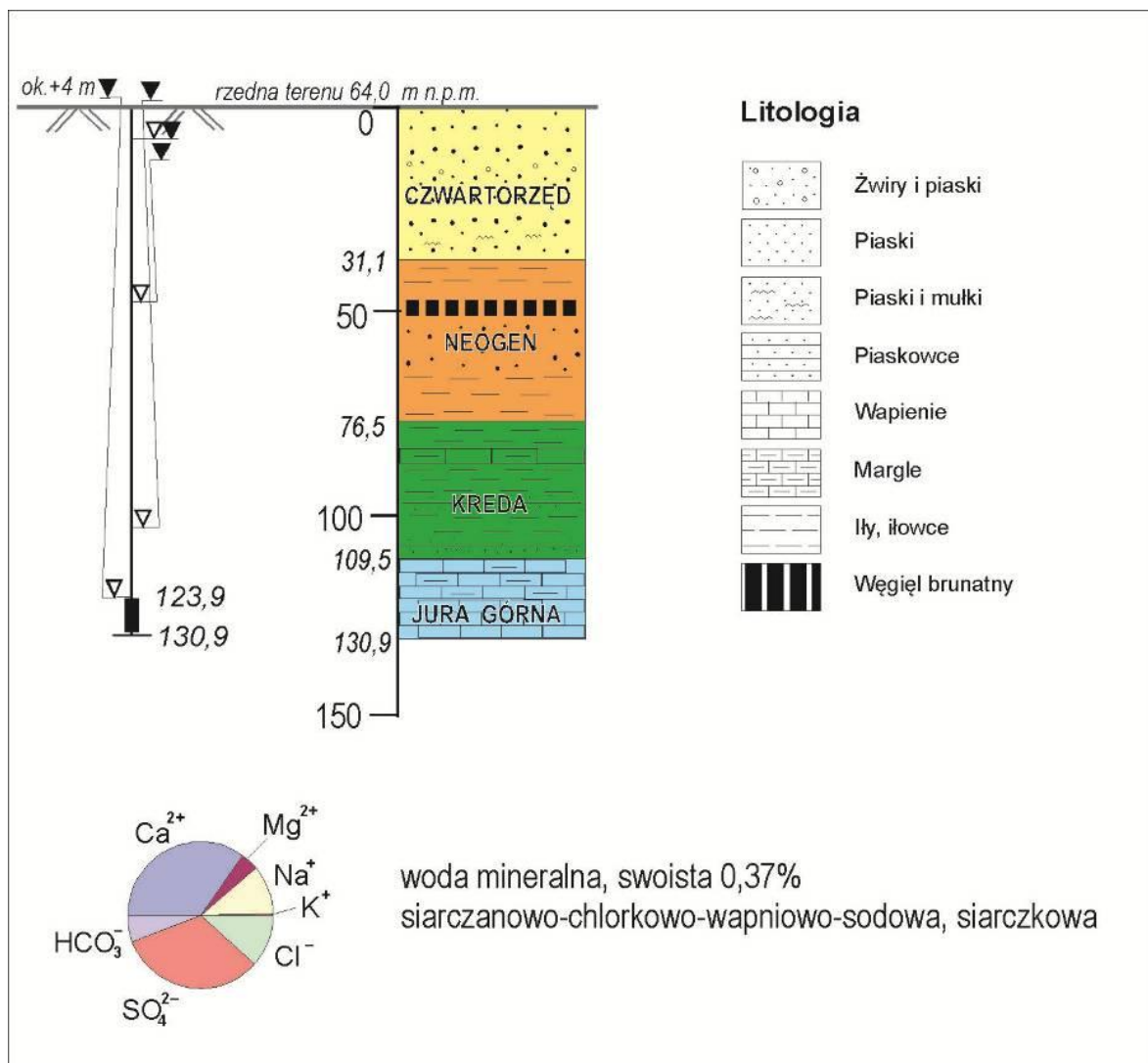

Ryc. 10. Fragment przekroju hydrogeologicznego Brześć Kujawski - Wieniec Zdrój

Źródło: Narwojsz, 2002

Kolejne piętro wodonośne występuje lokalnie w piaskach mioceńskich o miąższości do 20 m, i odizolowane jest od piętra czwartorzędowego warstwą iłów plioceńskich. W utworach kredy, w rejonie Wienca Zdroju, także rozpoznano poziomy wodonośny o nieznacznej miąższości i słabej wydajności.

W położonym niedaleko Wienca Zdroju eksploatowane są wody lecznicze, które pozyskuje się z głębokości od 115 do ponad 130 m z wapieni oolitowych jury górnej (ryc. 11). Są to wody siarczanowo-chlorkowo-wapniowo-sodowe, siarczkowe o mineralizacji 3,7 g/dm³. Wydajność eksploatacyjna z otworu 3E wynosi 15 m³/h. W uzdrowisku Wieniec Zdrój oprócz wód leczniczych wykorzystuje się też borowiny z lokalnego złoża torfów.

Ryc. 11. Ujęcie 3E w Wiercice Zdroju - profil geologiczny oraz skład chemiczny

Źródło: Krawiec, 2002

Warunki klimatyczne

Do charakterystyki klimatycznej badanego obszaru wykorzystano dane dla Włocławka, które pochodzą z modelu umieszczonego na stronie www.climate-data.org (1982-2012). Zgodnie z klasyfikacją Appena-Geigera jest to klimat wilgotny kontynentalny z łagodnym latem i opadami występującymi przez cały rok, oznaczany symbolem Dfb (Kottek et al., 2006). Średnia roczna temperatura wynosi tutaj 8.2 °C, a roczna suma opadów wynosi 526 mm. Amplituda pomiędzy średnimi najcieplejszego (lipiec 18.9 °C) i najzimniejszego (styczeń -4.1 °C) miesiąca wynosi 23.0 °C. Najsuchszym miesiącem jest luty (23 mm), a największe opady występują w lipcu, ze średnią 75 mm.

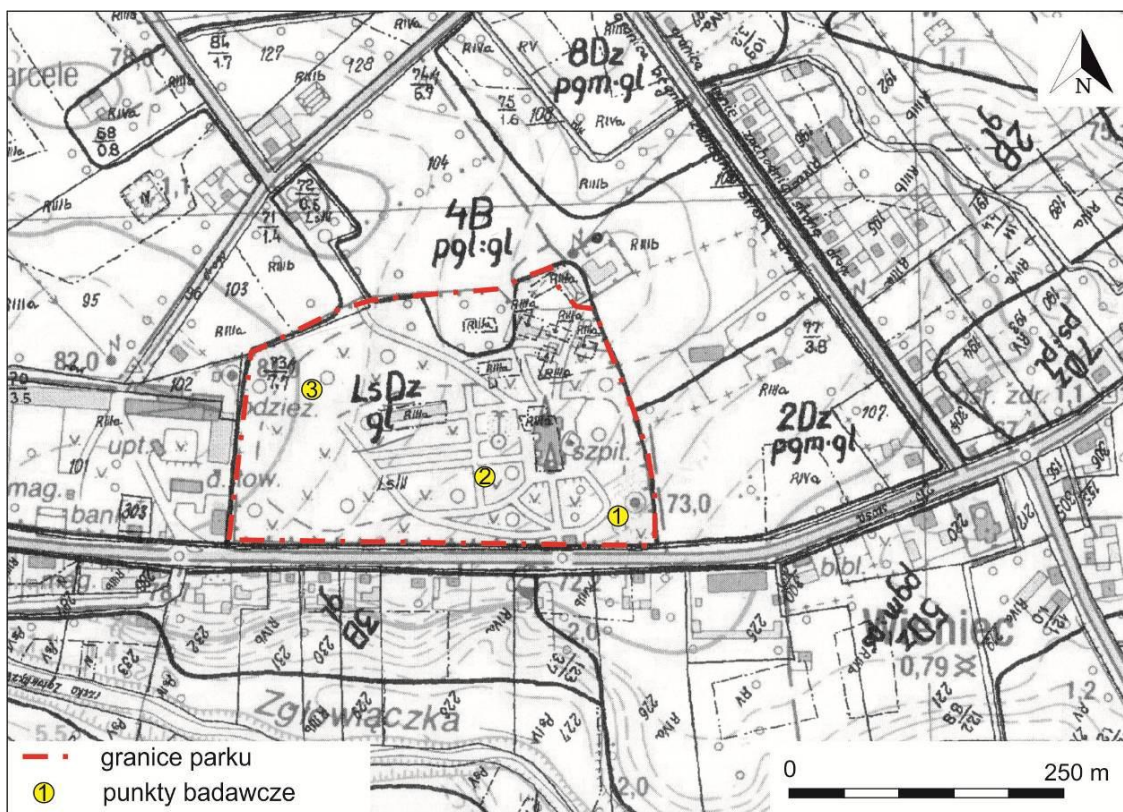
Rejon Wiercicy, podobnie jak całych Kujaw, charakteryzuje się najmniejszymi opadami w Polsce (Wójcik, Marciniak, 2001), ich średnia roczna suma wyniosła 519 mm. Największe opady występują w lipcu (86 mm), a najmniejsze w lutym (17 mm). Średnia prędkość wiatru jest niewielka (2,2 ms⁻¹).

Ze względu na postępujące zmiany warunków klimatycznych można stwierdzić, że temperatura powietrza w tym rejonie wyraźnie wzrosła i np. w latach 1951-2010 w Toruniu

zanotowano ocieplenie o 1,60C, a w położonej na Kujawach Kołudzie Wielkiej o 1,10C. Wyraźnie cieplejsze są zimy, które uległy znacznemu skróceniu, cieplejsze są też lata. Znacznie wydłużył się okres wegetacyjny, np. w Kołudzie Wielkiej średnio trwa 220 dni. Opady atmosferyczne charakteryzują się znaczną zmiennością z roku na rok, coraz częściej występują susze lub lata z nadmiernymi opadami (Kejna, Strzyżewski, 2017).

Warunki glebowe

Zgodnie z mapą glebowo-rolniczą w skali 1:5 000 (ryc. 12) gleby występujące w obrębie parku w Wieńcu można sklasyfikować jako czarne ziemie wytworzone z jednorodnych materiałów macierzystych - glin polodowcowych (LsDz gl). Zostały one zaliczone do klasy bonitacyjnej IIIa, co oznacza użyci rolne średnio dobre, zlokalizowane zwykle na obszarach o dużych wahańach poziomu wody w zależności od opadów atmosferycznych. Po wstępnym rozpoznaniu pokrywy glebowej na terenie parku, szczegółowe badania terenowe przeprowadzono w transekcie składającym się z trzech punktów (ryc. 12), w których wykonano wiercenia za pomocą sondy ręcznej Eijkelkamp. Na ich podstawie dokonano charakterystyki gleb (tab. 4). Stwierdzono, że gleby parku zostały w znacznym stopniu przekształcone antropogenicznie (z wyjątkiem niewielkiej powierzchni w części centralnej), o czym świadczyło występowanie powierzchniowych poziomów próchnicznych zbudowanych najprawdopodobniej z materiału nasypanego o miąższości do 70 cm, w których znaleziono różne artefakty, tj.: węgielki drzewne, skorupy naczyń, drobne fragmenty cegieł i zaprawy wapiennej, a także domieszki materiału mineralnego (żwiru). Można to zapewne tłumaczyć zmianami rzeźby terenu związanymi z budową i funkcjonowaniem zlokalizowanych tu obiektów, infrastrukturą oraz założeniami parkowymi. W wierceniach do głębokości 1,5 m nie natrafiono na zwierciadło wód gruntowych.

Ryc. 12. Lokalizacja punktów badawczych (źródło: mapa glebowo-rolnicza 1: 5 000, www.geoportal.infoteren.pl)

Tab. 4. Charakterystyka morfologii gleb w wytypowanym transekcie badawczym

Nr wiercenia	Lokalizacja	Głębokość (cm)	Opis
1	Południowo-wschodnia część parku	0-30	Poziom próchniczny antropogeniczny, piasek gliniasty średnioziarnisty z domieszką żwiru, liczne fragmenty skorup naczyń oraz węgielki drzewne, barwa ciemnoszarobrazowa.
		30-70	Poziom antropogeniczny, piasek gliniasty, mniej liczne artefakty niż w poziomie powierzchniowym, barwa szarobrazowa.
		70-100	Glina piaszczysta, barwa jasnobrazowożółta.
		100-150	Glina zwykła, barwa brązowa.
2	Centralna część parku	0-40	Poziom próchniczny bez widocznych przekształceń antropogenicznych, piasek gliniasty drobnoziarnisty, barwa ciemnoszara.
		40-80	Glina piaszczysta, barwa jasnobrazowożółta.
		80-150	Glina zwykła, barwa brązowa.
3	Północno-zachodnia część parku	0-50	Poziom antropogeniczny, liczne fragmenty cegieł, zaprawy wapiennej, silnie zbity, barwa ciemnoszarobrazowa. Nie przewiercono poniżej 50 cm

Fot. 16.

Pokrywa glebowa tworząca się na budynku pałacu w Wieńcu

Autor: Rafał Kot

Ze względu na długotrwały brak użytkowania budynku pałacu obserwowano niszczenie jego elementów zewnętrznych, co ułatwia sukcesję roślin i powstawanie cienkiej pokrywy glebowej (Charzyński et al., 2015) (Fot. 16.). Jest to wybitnie negatywny proces, pogłębiający niszczenie budynków, który niewątpliwie wpływa na generowanie dodatkowych kosztów związanych z planowanym remontem.

Różnorodność biologiczna, gatunki chronione, egzemplarze pomnikowe i kwalifikujące się do uznania za pomnik przyrody

Tło przyrodnicze

Zespół Pałacowo-Parkowy w Wieńcu według regionalizacji geobotanicznych położony jest w: Okręgu Kujawskim Krainy Wielkopolsko-Kujawskiej, która jest częścią Poddziału Pasa Wielkich Dolin Działu Bałtyckiego w Prowincji Niżowo-Wyżynnej Środkowoeuropejskiej (Szafer, 1977) lub w innym ujęciu w Podokręgu Inowrocławsko-Radziejowskim, Okręgu Czarnych Kujaw, który leży w Krainie Kujawskiej należącej do działu Brandenbursko-Wielkopolskiego w Podprowincji Środkowoeuropejskiej Właściwej, Prowincji Środkowoeuropejskiej (Matuszkiewicz, 2008a). Teren ten charakteryzuje się stopniowym zanikiem elementów atlantyckich flory, zastępowanych w części wschodniej przez gatunki z północno-wschodnim centrum występowania, co związane jest z narastającym wpływem kontynentalizmu. Ze względu na dominację gleb wysokiej bonitacji Kraina Kujawska ma charakter wybitnie rolniczy. Lesistość jest mała, wynosi zaledwie 16% (Zielony, Kliczkowska, 2012). Mimo przewagi krajobrazów łąkowych, dominującym drzewem leśnym jest obecnie sosna *Pinus sylvestris*, utrzymywana w uprawach na najstabszych glebach. Leśne gatunki liściaste (dąb szypłkowy *Quercus robur*, wiąz *Ulmus* spp., klony *Acer* spp., lipa drobnolistna *Tilia cordata*) występują w nielicznych enklawach lasów mieszanych lub jako podrost w monokulturach sosnowych. Cechą charakterystyczną tego obszaru jest występowanie reliktowych gatunków halofilnych związanych z wypływami wód słonych oraz grupy tzw. gatunków stepowych (Szafer, 1977). Stanowiska gatunków roślin z obu tych grup związane są m.in. z doliną Zgłowiączki, sąsiadującej z terenem Zespołu Pałacowo-Parkowego w Wieńcu. Pod względem potencjalnej roślinności naturalnej charakteryzowany teren leży na siedlisku łąki środkowoeuropejskiej *Galio sylvatici-Carpinetum betuli* w odmianie kujawskiej serii ubogiej (Matuszkiewicz, 2008b). Łąki środkowoeuropejskie to zwarte lasy dębowo-grabowo-lipowe z domieszką innych gatunków drzew liściastych: klonu pospolitego *Acer platanoides*, jaworu *Acer pseudoplatanus*, wiązów polnego *Ulmus minor*, szypułkowego *U. laevis* i górskiego *U. glabra*, jesionu wyniosłego *Fraxinus excelsior*, olchy czarnej *Alnus glutinosa*. W podszycie, obok podrostu drzew występuje leszczyna *Corylus avellana*, trzmielina pospolita *Euonymus europaea*, jarząb pospolity *Sorbus aucuparia*, głogi *Crataegus* spp. Charakterystyczne jest runo, z wyraźnym aspektem wiosennym budowanym przez geofity i hemikryptofity (zawilce gajowy *Anemone nemorosa* i żółty *A. ranunculoides*, groszek wiosenny *Lathyrus vernus*, przyłaszczka pospolita *Anemone hepatica*, miódunka ćma *Pulmonaria obscura*) oraz runem letnim, w którym stałymi składnikami są: charakterystyczna dla zespołu przytulia leśna *Galium sylvaticum* oraz wiechlina gajowa *Poa nemoralis*, gajowiec żółty *Galeobdolon luteum*, gwiazdnica gajowa *Stellaria holostea* (Matuszkiewicz, 2007; Matuszkiewicz, 2001; Matuszkiewicz et al., 2012).

Różnorodność biologiczna

Zespół Pałacowo-Parkowy w Wieńcu tworzą dwa budynki pałacowe położone we wschodniej części terenu - neogotycki pałacyk Miączyńskich oraz pałac Kronenbergów wraz z kordegardą i budynkiem technicznym, otoczone parkiem w stylu angielskim (pejzażowym), z łukowatymi liniami alei oraz drzewostanem pierwotnie zaaranżowanym w naturalne zgrupowania drzew przeplecionych trawnikami (Fot. 18-21).

Trzon drzewostanu stanowią gatunki rodzime: klon zwyczajny *Acer platanoides*, jawor *Acer pseudoplatanus* i jesion wyniosły *Fraxinus excelsior*. Drzewa te występują w postaci starodrzewu oraz bardzo licznych, różnowiekowych osobników pochodzących z samosiewu. Obok dominantów rosną osobniki lipy drobnolistnej *Tilia cordata* i szerokolistnej *T. platyphyllos*, wiązu szypułkowego *Ulmus laevis*, dębu szypułkowego *Quercus robur*, topoli białej *Populus alba* oraz licznie występujące osobniki drzew egzotycznych, do których należą m.in: peretkowiec japoński *Styphnolobium japonicum*, leszczyna turecka *Corylus colurna*, choina kanadyjska *Tsuga canadensis*, daglezwia zielona *Pseudotsuga menziesii*, glediczia trójcierniowa *Gleditsia triacanthos*, platan klonolistny *Platanus acerifolia*, świerk kłujący *Picea pungens*, sosna wejmutka *Pinus strobus* oraz pochodzące z pierwotnych nasadzeń robinia akacjowa *Robinia pseudacacia*, kasztanowiec zwyczajny *Aesculus hippocastanum*, modrzew europejski *Larix decidua*. Szczegółowa inwentaryzacja drzewostanu parku wraz z wykonaniem mapy z pomiaru geodezyjnego drzewostanu została wykonana w roku 2007 (Szulc, 2007).

Warstwa krzewów jest uboga. Z nasadzeń zachowały się dość liczne osobniki śnieguliczki białej *Symphoricarpos albus*. Obok nich występują rozprzestrzeniające się prawdopodobnie spontanicznie: kalina koralowa *Viburnum opulus*, wiciokrzew pospolity *Lonicera xylosteum*, kruszyna pospolita *Frangula alnus*. Krzewy występują głównie w zachodniej części parku oraz wzdłuż ogrodzenia.

Rozwój roślin zielnych w granicach parku odzwierciedla intensywność zabiegów pielęgnacyjnych i innych oddziaływań człowieka. Ze względu na runo, park można podzielić na cztery części: zadrzewienie o runie regularnie wykaszonym, zadrzewienie o runie wykaszonym sporadycznie, trawnik - wielką murawę oraz teren ruderalny. Zadrzewienie o runie regularnie wykaszonym zlokalizowane jest między ogrodzeniem a elewacją wschodnią pałacu oraz częściowo po jego stronie południowej. Regularna pielęgnacja nie dopuściła do rozwoju samosiewu. Luźny drzewostan umożliwia dotarcie do runa stosunkowo dużej ilości światła. Spowodowało to wykształcenie się pod okapem drzew zbiorowiska o charakterze łąki świeżej. Dominują tu trawy: wiechlina łąkowa *Poa pratensis* i życica trwała *Lolium perenne* wraz z gatunkami dwuliściennymi: kilkoma gatunkami mniszka *Taraxacum* spp., pięciornikiem rozłogowym *Potentilla reptans*, bluszczkiem kurdybankiem *Glechoma hederacea*, szczawiem łąkowym *Rumex acetosa*. Podobny skład gatunkowy ma wielka murawa - trawnik przed elewacją zachodnią i trawniki wokół głównego budynku pałacu. Obok wymienionych wyżej gatunków rosną w nich m.in. kostrzewa czerwona *Festuca rubra*, stokrotka pospolita *Bellis perennis*, głowienka pospolita *Prunella vulgaris*, koniczyna biała *Trifolium repens*, krwawnik pospolity *Achillea millefolium* i świadcząca o grądowym charakterze siedliska dąbrówka rozłogowa *Ajuga reptans*. Odmiennie wykształciło się runo w niewykaszanej części parku. Ze względu na brak pielęgnacji drzewostanu, obok starodrzewu wyrosły liczne drzewa pochodzące z samosiewu. Spowodowało to, obok zniekształcenia charakteru założenia parkowego, dość silne zacienienie runa. W toku sukcesji wtórnej runo zadrzewienia zostało opanowane przez gatunki roślin typowe dla lasów w typie gądo. Dominują w nim: wiechlina gajowa *Poa nemoralis*, podagrycznik pospolity *Aegopodium podagraria*, kupkówka aschersona *Dactylis polygama*, kuklik pospolity *Geum urbanum*, fiołek wonny *Viola odorata*, pokrzywa pospolita *Urtica dioica*, czosnaczek pospolity *Alliaria petiolata*, jeżyna popielica *Rubus caesius* oraz liczne siewki klonu pospolitego i jesionu wyniosłego. Ze względu na przeprowadzanie prac terenowych w czasie pełnego rozwoju roślinności nie udało się odnotować obecności gatunków wczesnowiosennych. Odmienny charakter ma roślinność części parku położonej pomiędzy pałacykiem Miączyńskich i ogrodzeniem. Rosnące tu gatunki świadczą o naruszeniu gleby w nieodległej przeszłości - znaczącą część terenu porasta ziołorośle z dominacją pokrzywy zwyczajnej.

Ze względu na antropogeniczny charakter roślinności w granicach parku, wykształconych tu zbiorowisk roślinnych nie można identyfikować z siedliskami przyrodniczymi Natura 2000, pomimo widocznych nawiązań do zbiorowisk o charakterze naturalnym. Mimo tego park należący do Zespołu Pałacowo-Parkowego w Wieńcu, jak większość parków podworskich pełni ważne funkcje biocenotyczne. Założenia parkowe, szczególnie te zaniedbane, są swoistymi wyspami leśnymi w

krajobrazie rolniczym (Sobisz, Celka, 2004). Są one miejscem bytowania, żerowania i rozrodu licznych gatunków bezkręgowców i kręgowców. W trakcie prospekcji terenowych w parku w Wieńcu zaobserwowano m.in. obecność dzięcioła zielonego *Picus viridis* (gatunek objęty ochroną ścisłą - Rozporządzenie 2004) oraz sarny europejskiej *Capreolus capreolus*. Ze względu na obecność starodrzewu, w tym drzew dziuplastych, należy spodziewać się obecności rzadkich gatunków bezkręgowców, w tym pachnicy dębowej *Osmoderma eremita*.

Gatunki chronione

Zgodnie z zapisami Ustawy o ochronie przyrody (Ustawa 2004) i Rozporządzenia Ministra Środowiska w sprawie ochrony gatunkowej roślin (Rozporządzenie 2014) ochronie podlegają osobniki dziko występujących roślin. W trakcie prac terenowych nie stwierdzono w granicach Zespołu Pałacowo-Parkowego w Wieńcu występowania spontanicznie rozprzestrzeniających się osobników gatunków wymienionych w ww. Rozporządzeniu.

Wśród gatunków roślin pochodzących z nasadzeń znajdują się osobniki cisa pospolitego *Taxus baccata* (tab. 5).

Spośród gatunków zwierząt objętych ochroną stwierdzono bytowanie dzięcioła zielonego *Picus viridis* (tab. 5).

Tab. 5. Wykaz gatunków chronionych

Nazwa polska	Nazwa łacińska	status ochrony osobników dziko występujących
cis pospolity	<i>Taxus baccata</i>	ochrona częściowa
dzięcioł zielony	<i>Picus viridis</i>	ochrona ścisła

Exemplarze pomnikowe i kwalifikujące się do uznania za pomnik przyrody

Zgodnie z danymi zawartymi w Centralnym Rejestrze Form Ochrony Przyrody w granicach Zespołu Pałacowo-Parkowego w Wieńcu nie ma drzew uznanych za pomniki przyrody. Ze względu na wiek założenia parkowego (połowa XIX w.) znajdują się tu jednak drzewa o wymiarach kwalifikujących do uznania za pomnik przyrody (Fot. 22-24). W trakcie prac terenowych przeprowadzono inwentaryzację drzew pod kątem proponowanego objęcia ich tą formą ochrony przyrody.

Pomiary drzew wykonano zgodnie z wytycznymi zawartymi w Rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 4 grudnia 2017 r. w sprawie kryteriów uznawania tworów przyrody żywej i nieożywionej za pomniki przyrody (Rozporządzenie 2017). Pomiary obwodu pni w pierśnicy wykonywano taśmą mierniczą z dokładnością do 1 cm. Położenie drzew o znaczących wymiarach zapisywano z wykorzystaniem urządzenia pracującego w systemie GPS. Wykaz drzew o wymiarach kwalifikujących do uznania za pomnik przyrody zawiera tab. 6.

Stwierdzono występowanie łącznie 64 egzemplarzy drzew o wymiarach pomnikowych. Wśród drzew zinwentaryzowanych ze względu na znaczące rozmiary przeważają osobniki jesionu wyniosłego - 22 egzemplarze. Szczególną uwagę zwracają formy ozdobne: buk w odmianie czerwonolistnej, klon jawor w odmianie pstroliściej. Na ochronę zasługuje także egzemplarz klonu jesionolistnego, który razem z bukiem czerwonolistnym stanowi parę i dominantę zamykającą wielką murawę.

Ze względu na zachowanie w znacznym stopniu drzew pochodzących z pierwotnych nasadzeń parkowych, duże walory przyrodnicze i kulturowe cały starodrzew parku zasługuje na szczególną ochronę i uznanie za zabytek.

Tab. 6. Wykaz drzew o wymiarach kwalifikujących do uznania za pomnik przyrody

Lp.	nazwa polska	nazwa łacińska	pierśnica (m)	uwagi
1	lipa drobnolistna	<i>Tilia cordata</i>	3,91	
2	lipa szerokolistna	<i>Tilia platyphyllos</i>	4,80	
3	jesion wyniosły	<i>Fraxinus excelsior</i>	2,82	
4	dąb szypułkowy	<i>Quercus robur</i>	3,30	
5	jesion wyniosły	<i>Fraxinus excelsior</i>	2,61	
6	jesion wyniosły	<i>Fraxinus excelsior</i>	2,83	
7	robinia akacjowa	<i>Robinia pseudoacacia</i>	2,01	
8	jesion wyniosły	<i>Fraxinus excelsior</i>	2,64	
9	robinia akacjowa	<i>Robinia pseudoacacia</i>	2,54	
10	jesion wyniosły	<i>Fraxinus excelsior</i>	2,81	
11	jesion wyniosły	<i>Fraxinus excelsior</i>	2,77	
12	klon zwyczajny	<i>Acer platanoides</i>	2,53	
13	wiąz szypułkowy	<i>Ulmus minor</i>	2,49	
14	wiąz szypułkowy	<i>Ulmus minor</i>	2,69	
15	jesion wyniosły	<i>Fraxinus excelsior</i>	2,54	
16	topola biała	<i>Populus alba</i>	4,94	
17	kasztanowiec zwyczajny	<i>Aesculus hippocastanus</i>	3,56	trzy pnie 1,89; 1,61; 1,56
18	klon zwyczajny	<i>Acer platanoides</i>	2,54	
19	wiąz szypułkowy	<i>Ulmus minor</i>	2,04	
20	klon zwyczajny	<i>Acer platanoides</i>	3,14	
21	choina kanadyjska	<i>Tsuga canadensis</i>	3,09	cztery pnie: 1,32; 1,13; 1,30; 1,12
22	buk zwyczajny czerwolistny	<i>Fagus sylvatica</i> var <i>purpurea</i>	4,25	
23	klon jesionolistny	<i>Acer platanoides</i>	2,70	
24	robinia akacjowa	<i>Robinia pseudoacacia</i>	2,77	
25	robinia akacjowa	<i>Robinia pseudoacacia</i>	2,50	
26	klon zwyczajny	<i>Acer platanoides</i>	2,68	
27	klon zwyczajny	<i>Acer platanoides</i>	3,07	
28	platan klonolistny	<i>Platanus acerifolia</i>	3,40	

29	jesion wyniosły	Fraxinus excelsior	3,54	
30	jesion wyniosły	Fraxinus excelsior	3,20	
31	jesion wyniosły	Fraxinus excelsior	4,40	
32	jesion wyniosły	Fraxinus excelsior	2,50	
33	jesion wyniosły	Fraxinus excelsior	2,62	
34	kasztanowiec zwyczajny	Aesculus hippocastanus	2,72	trzy pnie: 1,55; 1,05; 1,30
35	jesion wyniosły	Fraxinus excelsior	3,20	
36	dąb szypułkowy	Quercus robur	3,31	
37	dąb szypułkowy	Quercus robur	3,07	
38	jesion wyniosły	Fraxinus excelsior	3,17	
39	jesion wyniosły	Fraxinus excelsior	3,59	
40	klon zwyczajny	Acer platanoides	2,77	
41	dąb szypułkowy	Quercus robur	3,35	
42	żywotnik zachodni	Thuja occidentalis	1,16	
43	platan klonolistny	Platanus acerifolia	3,65	
44	jesion wyniosły	Fraxinus excelsior	3,00	
45	wiąz szypułkowy	Ulmus minor	4,15	
46	wiąz szypułkowy	Ulmus minor	2,60	
47	wiąz szypułkowy	Ulmus minor	4,23	dwa pnie: 3,09; 2,28
48	klon zwyczajny	Acer platanoides	2,76	
49	kasztanowiec zwyczajny	Aesculus hippocastanus	2,96	
50	jesion wyniosły	Fraxinus excelsior	2,70	
51	cis pospolity	Taxus baccata	2,58	cztery pnie: 1,48; 0,55; 0,75; 0,90
52	platan klonolistny	Platanus acerifolia	4,10	
53	klon jawor pstrolistny	Acer pseudoplatanus	2,54	prawdopodobnie 'Leopoldii'
54	jesion wyniosły	Fraxinus excelsior	2,64	
55	kasztanowiec zwyczajny	Aesculus hippocastanus	3,07	
56	jesion wyniosły	Fraxinus excelsior	2,67	
57	kasztanowiec zwyczajny	Aesculus hippocastanus	3,62	
58	jesion wyniosły	Fraxinus excelsior	2,82	
59	jesion wyniosły	Fraxinus excelsior	2,94	
60	jesion wyniosły	Fraxinus excelsior	2,64	
61	platan klonolistny	Platanus acerifolia	4,09	
62	platan klonolistny	Platanus acerifolia	3,20	
63	platan klonolistny	Platanus acerifolia	3,02	

Fot. 17. Park przed elewacją wschodnią - drzewostan z runem w typie łąki świeżej

Autor: Dariusz Kamiński

Fot. 18. Drzewostan w zachodniej części parku - liczne samosiewy, runo charakterystyczne dla grądu

Autor: Dariusz Kamiński

Fot. 19. Runo parku w części zachodniej

Autor: Dariusz Kamiński

Fot. 20. Buk zwyczajny w odmianie czerwonołistnej i klon jesionolistny o wymiarach pomnikowych na skraju wielkiej murawy

Autor: Dariusz Kamiński

Fot. 21. Żywotniki zachodnie o wymiarach pomnikowych obok pałacyku Międzyńskich

Autor: Dariusz Kamiński

Fot. 22. Klon jawor odmiana pstrolistna przed elewacją wschodnią pałacu w Wieńcu

Autor: Dariusz Kamiński

4.2. Charakterystyka historyczna obszaru parku i obiektów zabytkowych

Zespół Pałacowo-Parkowy w miejscowości Wieniec przy ul. Parkowej 39 zlokalizowany jest na terenie gminy miejsko-wiejskiej Brześć Kujawski w województwie kujawsko-pomorskim. Zespół usytuowany jest w trójkącie dróg lokalnych wiodących do Włocławka, Osiecin i Brzezia. Położony jest na stoku lewego brzegu rzeki Zgłowiączki, a sam pałac znajduje się na niewielkim wzniesieniu. Obiekt znajduje się ok. 10 kilometrów na zachód od centrum Włocławka, ok. 50 km na południe od centrum Torunia. Na 8 ha powierzchni zachowane są historyczne granice oraz historyczny układ przestrzenny. Zespół wpisany został do rejestru zabytków - nr rej. A/1023/1-4 z 05/05/1993.

Układ kompozycyjny założenia jest czytelny w podstawowych elementach dawnego rozplanowania i, co najważniejsze, całość założenia pałacowego zachowała swój ogólny charakter rezydencji wybudowanej przez Kronenberga w II połowie XIX wieku (Celińska, Gruszczyńska, 2001). Park utrzymany jest w dawnych granicach z bramą - stróżówką, pałacem i oficyną. Oś bramy głównej jest wspólna z dłuższą osią pałacu, z niewielkim odchyleniem od kierunku północno-południowego. Od strony bramy znajduje się kolista podjazd ze ścieżką prowadzącą do schodów pod południową wieżą pałacu. Od strony zachodniej pałacu utworzono partery trawnikowe z przebiegającymi przez nie trzema równoległymi ścieżkami oraz jedną prostopadłą do nich. Przestrzeń zamknięta jest od strony zachodniej zwartym masywem drzew i powiązana jest ze ścieżką okalającą park.

Najstarsze wzmianki pisemne o miejscowości, na terenie której zlokalizowany jest zespół pałacowo-parkowy sięgają połowy XIII wieku. W przywileju Kazimierza I Kujawskiego z 1252 roku po raz pierwszy pojawia się nazwa Wieniec. Formalnymi właścicielami majątku aż do okresu zaborów byli biskupi włocławscy. Potwierdza to spis majątków ziemskich w dawnym województwie brzesko-kujawskim z 1489 roku, kiedy to m.in. Wieniec wymieniony jest jako własność Biskupstwa Kujawskiego. Stan ten trwał do 1796 roku, gdy dobra kościelne przeszły na rzecz władz pruskich. Król pruski Fryderyk Wilhelm II darował dobra biskupie Wieniec wraz z przyległymi lasami generałowi-lejtnantowi Fryderykowi Ludwikowi księciu Hohenlohe-Ingelfingen w uznaniu jego zasług. W roku 1804 książę Fryderyk Hohenlohe-Ingelfingen przekazał dobra w wieczystą dzierżawę Pawłowi Dąbrowskiemu, który to dwa lata później odstąpił wieczystą dzierżawę dóbr Danielowi Arendt. Kolejne odstąpienie wieczystej dzierżawy nastąpiło w roku 1818 na rzecz Ignacego Kramlitz. Również w 1804 roku książę Fryderyk Hohenlohe-Ingelfingen zaciągnął pożyczkę pod zastaw posiadanych dóbr i w roku 1805 odstąpił ten dług Meyerowi Bernhard. W drodze wyłączenia na publicznej licytacji dobra nabył w 1824 roku hrabia Stanisław Miączyński. Wówczas wybudowano tzw. Stary Pałac w stylu neogotyku angielskiego (w późniejszych latach przyznano budowli funkcję oficyny), założono folwark oraz ogród w stylu angielskim z trawnikami i klombami kwiatów. Od tego też czasu możemy mówić o historii zespołu pałacowo-folwarcznego. W rodzinie Miączyńskich majątek pozostał do roku 1860, kiedy to zakupiony został przez Franciszka Nowińskiego, który z kolei odsprzedał w 1865 roku dobra ostatecznie Janowi Krauze. W związku z faktem, że Jan Krauze nie spłacił całej należności, dobra zostały wystawione ponownie na licytacji i 31 sierpnia 1869 roku nabył je Leopold Kronenberg. Ten znany warszawski bankier, przemysłowiec, działacz gospodarczy i polityk zaliczany do grona najwybitniejszych obywateli Królestwa, twórca Szkoły Handlowej w Warszawie, kolekcjoner sztuki, wznosił kolejne budowle, w tym pałace w Brześciu i Wieńcu koło Włocławka (Żor, 2011). W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że w dokumentacji i literaturze istnieje niespójność w datowaniu budowy pałacu w Wieńcu (Celińska, Gruszczyńska, 2001). Mianowicie: w Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego podaje się rok 1873, z kolei w Katalogu Zabytków Sztuki w Polsce lata 1890-1892, a w pozycji Architekci i Budowniczy w Polsce (Łoza,

1954) rok 1895. Jednakże pałac musiał istnieć już w 1882 roku, ponieważ Borucki w publikacji - przywoływanej przez Celińską i Gruszczyńską (2001) - pod tytułem „Ziemia kujawska...”, na s. 222 napisał, że do „piękniejszych pałaców w Kujawach powstałych w nowszych czasach zaliczyć należy pałac w Wieńcu. Ten ostatni niezawodnie przez śp. Leopolda Kronenberga postawiony a przez terażniejszego właściciela Stanisława Kronenberga upiękuszony” (Borucki, 1882, s. 222). Należy przyjąć zatem, że w związku z faktem, że w 1873 roku budowany był pałac w Brzeziu, którego architektem był Artur Goebel - również ten sam architekt zaplanował i wznosił rezydencję w Wieńcu. Wówczas przebudowano również dawną oranżerię na potrzeby mieszkalne (późniejsza oficyna zwana dziś Starym Pałacem). Nowy, okazały pałac w Wieńcu z pewnością modernizowano, szczególnie podczas rządów obu synów Leopolda Kronenberga. Bowiem po śmierci Leopolda Kronenberga w 1878 roku majątek przeszedł na własność jego synów, tj. Stanisława Kronenberga, a następnie Leopolda Juliana Kronenberga. Na zlecenie Leopolda Juliana Kronenberga zrealizowano w roku 1902 projekt parku w Wieńcu, przy czym nie ma żadnych archiwalnych źródeł, które by potwierdzały ten fakt. Po jego śmierci dobra przeszły z ojca na syna - Leopolda Jana, który pozostał ich właścicielem aż do wybuchu II wojny światowej. W okresie II wojny światowej majątkiem zarządzali Niemcy. Natomiast po zakończeniu działań wojennych, na mocy dekretu o reformie rolnej z dnia 24 sierpnia 1945 roku, majątek nacjonalizowano i przejęty on został przez Skarb Państwa Polskiego. Od roku 1949 majątek pełnił rolę sanatorium przeciwgruźliczego, które w 1960 roku zmieniono na Oddział Gruźlicy i Chorób Płuc Szpitala Wojewódzkiego we Włocławku (funkcjonujący później pod zmienioną nazwą). Stan ten trwał do roku 2006. Obecnie zespół pałacowo-parkowy jest własnością Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego, którym w imieniu samorządu województwa zarządza Kujawsko-Pomorski Teatr Impresaryjny.

Zespół w Wieńcu jest jednym z najbardziej okazałych założeń pałacowo-parkowych, które zachowały się na terenie Kujaw. Na jego terenie znajdują się obecnie:

- nowy pałac;
- stary pałac;
- portiernia/kordegarda z bramą wjazdową;
- budynek starej maszynowni.

Pałac (nowy pałac) eklektyczny w stylu „renesansu włoskiego” z wieżą został zbudowany prawdopodobnie po roku 1875. Stanowił jedną z rezydencji Leopolda Kronenberga. Budowlę zaprojektował Artur Goebel. Wzniesiono ją, jak wskazują zachowane opisy majątku z 1868 roku w miejscu dawnego pałacu, opisanego w następujący sposób „Dom (zwany pałac), z drzewa na podmurowaniu z kamieni polnych łupanych budowany, w stylu szwajcarskim, na parterze z mieszkaniami, poddaszem i z dwoma nadbudowaniami od frontu i od tyłu, o parterach i pierwszych piętrach z piwnicą będącymi - nad którego gontami kryty, a mianowicie nad części piętrowe są wyprowadzone dwa kominy z cegły palonej murowane” (Celińska, Gruszczyńska, 2001, s. 251). Zwrócony frontem ku wschodowi pałac to wolnostojący budynek murowany, piętrowy, założony na planie wydłużonego prostokąta ze skrajnymi ryzalitami na dłuższych bokach i z kwadratowymi wieżami przy krótszych bokach. Układ wewnątrz jest dwutraktowy, częściowo przekształcony w związku z adaptacją budowli na cele lecznictwa. Najbardziej ingerujący w pierwotny kształt remont pałacu przeprowadzono w latach 50-tych XX wieku. Wyznaczono nową komunikację, wydzielono mniejsze pomieszczenia z dawnych reprezentacyjnych sal parteru i pierwszego piętra, najmniejszym przekształceniom poddano piwnice. Kolejne etapy remontów wewnątrz to lata 60 i 70-te XX wieku, kiedy zlikwidowano w południowej wieży drewniane schody oraz wprowadzono pomieszczenia z natryskiem. Odbudowano również taras w osi elewacji zachodniej, w latach 60-tych XX wieku przeszklono, a następnie obmurowano i stworzono parterowy ryzalit, z górnym tarasem w miejscu pierwotnego balkonu. Ostatnie prace we wnętrzu pałacu związane z budową szybu windowego dla chorych to lata 1995-1996, wówczas również przy elewacji frontowej, wykonano podjazd dla karet, przesuwając do przodu pierwotne balustrady i schody tarasu wraz z

flankującymi je latarniami. Budynek jest podpiwniczony i posadowiony w sposób bezpośredni na ceglanych ławach fundamentowych. Kondygnacje zewnętrzne są przedzielone gzymsami. Główne wejście znajduje się w pseudoryzalicy umiejscowionym na osi elewacji wschodniej pałacu. Główne wejście poprzedzone jest jednobiegowymi schodami, po bokach których znajdują się dwie ozdobne żeliwne latarnie. Nad wejściem znajduje się żeliwny balkon i półkoliście zamknięta porte-fenetre. W zwieńczeniu części środkowej Artur Goebel umieścił pseudobarokową figurę kobiecą dźwigającą wielki wieniec kwiatowy, co stanowiło aluzję do nazwy miejscowości (Puget et al., 1975, s. 179). Na osiach elewacji szczytowych znajdują się trójkondygnacyjne wieże kwadratowe o ściętych narożach i połączone z korpusem krótkimi przewiązkami. Główną bryłę budynku przykryto dachem czterospadowym. Od zachodniej strony ryzalitów skrajnych znajdują się kryte tarasy. Okna piętra zostały zwieńczone gzymsami, a w osi środkowej i ryzalitach skrajnych trójkątymi szczycikami.

Fot. 23-24. Taras w osi elewacji zachodniej z roku 1930, który następnie w latach 60-tych XX wieku przeszklono obmurowano i stworzono parterowy ryzalit, z górnym tarasem w miejscu pierwotnego balkonu

Źródło: Kadry z filmu „Na Sybir!”.

Pałac w Wieńcu wyposażony był w najnowsze zdobycze techniki, a wnętrza wykończone zostały z najwyższą starannością. Jak podkreśla Omilanowska (2004), była to jedna z piękniejszych letnich rezydencji wzniesionych w końcu XIX wieku dla burżuazji warszawskiej.

Budynek Starego Dworu/Starego Pałacu wzniesiony został przez rodzinę Miączyńskich jako budynek z wieżą, mieszczący oranżerię i cieplarnię, jednak kilkakrotnie był on w późniejszym czasie przebudowywany. Kapitałny remont przeprowadzono w latach 1982-1985, kiedy to wnętrza dawnej oranżerii adaptowano z funkcji mieszkalnych na cele administracyjne szpitala.

Budynek ten usytuowany był w pobliżu dworu, a jego opis z 1868 roku podawał, że: „zabudowania mieszczące w sobie oranżerię i pomieszczenie z cegły palonej na podmurowaniu z kamieni polnych łupanych wymurowane, parterowe o piwnicach, nad którego dach dachówką kryty, a okapy od tyłu blachą żelazną obite mający, jest wprowadzone 6 kominów z cegły palonej okrągło murowanych i 3 filarki blachą białą obite. Do prawego boku powyższego zabudowania wmurowana jest wieża z cegły palonej murowana o parterze i dwóch piętrach z dachem chińskim z blachy białej zrobionym, na której jest umieszczony zegar wieżowy bijący godziny - na dachu filar blachą białą obity i kulą złoconą ze sztyftem opatrzony. Na froncie opisanej oranżerii znajduje się: trephauz z drzewa, całkiem oszklony, cegłą paloną podmurowany, ozdobiony na dachu filarkiem z blachy białej i kulą złoconą ze sztyftem - w środku tegoż jest umieszczony kanał w koło z cegły palonej murowany” (Celińska, Gruszczyńska, 2001, s. 251).

Stary Dwór mieści się na północny-zachód od pałacu (nowego). Wejście jest ulokowane w wieży przy krótszej elewacji od wschodu. Sowi obiekt wolnostojący, wzniesiony na planie litery „L” w stylu neogotyckim. Przy czym kształt litery „L” wynika z faktu dobudowania skrzydła do istniejącego budynku w czasie II wojny światowej, w okresie zarządzania majątkiem przez Niemców. Ma konstrukcję murowaną z cegły pełnej, jest otynkowany, częściowo podpiwniczony i posiada w głównej części dwie kondygnacje nadziemne oraz wbudowaną od strony wschodniej trzykondygnacyjną ośmioboczną wieżę z ostrołukowymi oknami poprzedzoną od wschodu portykiem o ostrołukowych arkadach filarowych, dźwigających na wysokości piętra żeliwny balkon z ozdobną balustradą (Puget, et al., 1975). Bryła przykryta jest dwuspadowym dachem o różnych długościach i kątach nachylenia połaci. Budynek został wzniesiony na rzucie prostokąta wydłużonego na osi wschód-zachód. Od wschodu znajduje się para ryzalitów skrajnych. Przy narożniku południowo-zachodnim ulokowana jest nowsza przybudówka. Układ wnętrz jest częściowo jednotraktowy a częściowo dwutraktowy. W opisie autorstwa Puget czytamy: „Elewacja południowa dziesięcioosiowa, z dwuosiowym ryzalitem. Podział ślepymi arkadami o łukach w typie tudorowskich, obejmujących okna: parzyste zamknięte ostrołukowo w parterze i pojedyncze, przekształcone, na piętrze. W zwieńczeniu krenelaż.” (Puget et al., 1975, s. 180). Parterowy ryzalit z pięterkiem w poddaszu jest przedzielony schodkowym gzymsem. Na osi znajduje się kolista płycina z czterolistnym maswerkiem, a szczyt jest trójkątny z prostokątną nadstawą. Ostatnia kondygnacja obwiedziona jest balkonem na żeliwnych wspornikach i z żeliwną balustradą z motywami rozet czterolistnych. Ponad nimi od strony południowej wmurowana jest neogotycka płyta żeliwna z medalionem z popiersiem Władysława Łokietka (Puget, et al., 1975).

Fot. 25-26. Widok na założenia parkowe, geometryczne kształty klombów oraz fontannę z tarasu w osi elewacji zachodniej w roku 1930.

Źródło: Kadry z filmu „Na Sybir!”.

Fot. 27-28. Fragmenty ogrodu przed „starym pałacem”

Źródło: Kadry z filmu „Na Sybir!”.

Dawną oranżerię otaczał „ogród angielski z trawnikami, klombami kwiatów i drzew dzikich, ulicami i drogami do zajazdu przed dom nr 1 opisany, od frontu płotem ze sztachet, w którym także brama i obok dwie furtki i oddzielne dwie furtki, a dalej płotem z żerdzi otoczony. W ogrodzie jest kwatery drzew owocowych około sztuk 80 i dwie szkółki, jedna drzew szlachetnych, a druga dzikich i lasek akacji, wierzb, osiczyń i tym podobnych drzew oraz altanka z drążków i cztery budy z desek dla psów” (Celińska, Gruszczyńska, 2001, s. 251-252). Były to zatem pierwsze opisane założenia parkowe dzisiejszego zespołu pałacowo-parkowego. Ten istniejący już w I połowie XIX wieku park, został przekształcony w 1902 według projektu Waleriana Kronenberga, który obok m.in. Augustyna Denizot, Teodora Chrząńskiego, Franciszka Szaniora zaliczany jest do najważniejszych projektantów ogrodów przelomu XIX i XX wieku (Stowarzyszenie Historyków Sztuki, 2000). Przy czym jak już wspomniano nie istnieją żadne źródła archiwalne potwierdzające, że to Walerian Kroneneberg był autorem projektu przebudowy parku (Celińska, Gruszczyńska, 2001). Niemniej pewne jest, że

obecny układ parku z regularnym rozplanowaniem jego centralnej części pochodzi z okresu przed II wojną światową. Zmiany po 1939 roku wprowadzone w obrębie układu zespołu pałacowo-parkowego to dobudowanie jednego skrzydła do budynku „starego dworu” w okresie II wojny światowej, wybudowanie leżakowni w 1963 roku (obecnie nie istniejącej) oraz dostosowanie kordegardy do funkcji portierni oraz kostnicy. Poza granicami parku zlokalizowano po II wojnie światowej hotel dla pielęgniarek i gospodarstwo rolno-hodowlane, co przyczyniło się do powstania nowych ścieżek w parku. Nie wpłynęły one jednak na zmianę charakteru czy układu parkowego. Istotne zmiany dotyczą z kolei ogrodzenia. Mur z cegły zachowany został wyłącznie częściowo od strony szosy, a z okresu powojennego widoczne są fragmenty ogrodzenia wzniesione z prefabrykatów betonowych czy siatki. Podobnie wprowadzono na części ścieżek, w większości dziś już mocno zdewastowanych, utwardzenia nawierzchni z trylinki, asfaltu czy płytek chodnikowych. Fragment drogi parkowej od strony reprezentacyjnej bramy zjazdowej jest zbudowany z kostek betonowych (trylinka). Park ma założenia o charakterze eklektycznym z zachowanymi fragmentami regularnego rozplanowania, połączonego z układami swobodnymi. Na osi elewacji ogrodowej pałacu znajduje się prostokątny parter, pośrodku którego można dostrzec pozostałości kolistej sadzawki z fontanną (Puget, et al., 1974). Nasadzenia po II wojnie światowej w pobliżu pałacu oraz na parterach trawnikowych nie posiadają żadnej dokumentacji i są one prawdopodobnie efektem samowolnego działania gospodarzy obiektu. Partery kwiatowe po II wojnie światowej zamieniono w trawniki. W sposób niekontrolowany rozwija się podszyt w części leśnej parku i jest on niedostępny, a ścieżka biegnąca wokół parku staje się coraz węższa. Dostrzegalne są również ślady planowanej alei kasztanowej, która miała prowadzić od parterów do ścieżki okalającej park.

Park przylega do szosy Włocławek-Osięciny i od tej strony zamknięty jest wspomnianym murem z cegły z bramą i furtką o murowanych, otynkowanych słupkach. Do bramy przylega budynek portierni. Zachowana jest również hierarchia wejść na teren parku, bowiem wejście główne od strony szosy nadal jest najważniejszym wejściem.

Budynek Portierni to obiekt wolnostojący w konstrukcji murowanej z cegły, wzniesiony na planie połączonych dwóch kwadratów, przykryty dachem płaskim.

Fot. 29-32. Pałac Kronenbergów w Wiedniu, fragmenty elewacji wschodniej
Autor: Stefania Środa-Murawska

Fot. 33-34. Pałac Kronenbergów w Wieńcu, fragmenty elewacji zachodniej
Autor: Stefania Środa-Murawska

Fot. 35. Pałac Kronenbergów w Wieńcu, fragment elewacji północnej
Autor: Stefania Środa-Murawska

Fot. 36. Pałac Kronenbergów w Więńcu, fragmenty elewacji południowej
Autor: Stefania Środa-Murawska

Fot. 37-39. „Stary pałac/stary dwór” w Wieńcu
Autor: Stefania Środa-Murawska

Fot. 40-43. Drzewostan parku w Wieniu wokół Pałacu Kronenbergów
Autor: Stefania Środa-Murawska

Fot. 44-45. Poszycie parku

Autor: Paweł Smoliński

4.3. Opis dostępności parku z wykorzystaniem wszystkich rodzajów transportu, w tym szlaków turystycznych

Dostępność przestrzenna, definiowana jako łatwość osiągnięcia w przestrzeni lokalizacji lub formy działalności z danego miejsca przy pomocy określonego transportu (Black, Conroy, 1977), jest jednym z kluczowych elementów programowania rozwoju gospodarczego każdego obszaru, w tym kształtowania funkcji turystycznej. Dostępność jest cechą danego miejsca, obszaru i wyraża możliwość zaistnienia interakcji przestrzennej, ale nie jest z nią tożsama. Mobilność bowiem odnosi się do zdolności poruszania i pokonania danej przestrzeni (Hanson, 1995). Dostępność zależy od rozmieszczenia miejsc lub dóbr w przestrzeni oraz od jej organizacji, w tym od sieci transportowej, transportu publicznego, jak również występowania różnorodnych barier, np. rozproszonej struktury osadnictwa. Najczęściej bada i mierzy się dostępność w kontekście systemów transportowych i ich funkcjonowania, czyli dostępność transportową. Jest ona atrybutem atrakcyjności poszczególnych miejsc, czynnikiem prowadzenia działalności gospodarczej, w tym także działalności turystycznej (Komornicki et al., 2010; Guzik et al., 2010). Dostępność można mierzyć odległością, czasem lub/i kosztem pokonania przestrzeni (Pacione, 1989).

Wieniec jest stosunkowo zwartym kompleksem osadniczym. Analizowana miejscowość cechuje się bardzo dobrym zagospodarowaniem infrastrukturalnym pod względem infrastruktury drogowej. Miejscowość jest położona w pobliżu głównych szlaków drogowych o kierunku N-S: Autostrady A1 (Bursztynowej, szlaku europejskiego E75) i drogi krajowej DK 91. Wieniec znajduje się w niedalekiej odległości od A-1, bowiem odległość pomiędzy analizowaną miejscowością, a najbliższym węzłem autostradowym wynosi około 10 km (skrzyżowanie A-1 z drogą krajową DK 62). Podobnie, odległość do DK 91 wynosi także około 10 km. Z uwagi na istniejącą sieć dróg, miejscowość Wieniec cechuje bardzo dobra dostępność z wykorzystaniem indywidualnego transportu samochodowego. Przemierzając się samochodem osobowym czasowa odległość liczona wzdłuż szlaków drogowych wynosi: do Warszawy około 2,5 godziny, do Krakowa - ponad 4 godz., Gdańska - około 2 godziny, do Torunia - około 50 min.

Niezwykle ważnym elementem kształtowania dostępności transportowej danego obszaru jest efektywne funkcjonowanie transportu publicznego wykorzystywanego szczególnie przez osoby o ograniczonej możliwości realizacji mobilności za pomocą indywidualnej motoryzacji, w tym: osoby o niskim poziomie zamożności, dzieci, seniorzy, osoby z niepełnosprawnościami (Cass et al., 2005). Ponadto spełnianie potrzeb związanych z mobilnością w oparciu o właściwie działającą sieć transportu publicznego jest przejawem wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju.

W związku z powyższym badając dostępność Zespołu Pałacowo-Parkowego w miejscowości Wieniec prześledzono bezpośrednie połączenia komunikacyjne transportu publicznego realizowane w dni robocze w ciągu doby (z wyłączeniem połączeń w dni nauki szkolnej). Zbudowano bazę danych zawierającą liczbę połączeń bezpośrednich wykonywanych na trasie Wieniec - najbliższe ośrodki miejskie, odległość wyrażoną w km wzdłuż szlaków transportowych, czas realizacji połączenia.

Tab. 7. Parametry dostępności miejscowości Wieniec

	liczba kursów	odległość [km]	średni czas przejazdu [min]	rodzaj środka transportu	nazwa przewoźnika
Brześć Kujawski	3	7	20	autobus	Kujawsko-Pomorski Transport Samochodowy S.A.
Radziejów	3	30	45	autobus	Kujawsko-Pomorski Transport Samochodowy S.A.
Włocławek	23	12	15		
Włocławek D.G. PKP	9	12	15	autobus	Kujawsko-Pomorski Transport Samochodowy S.A.
Włocławek D.G. PKP	14	12	15	autobus	Zakład Usługowo-Transportowy

Źródło: opracowanie własne

Dostępność transportową miejscowości Wieniec determinuje położenie w bezpośrednim sąsiedztwie miasta Włocławek, z którym to miastem analizowana miejscowość jest najlepiej skomunikowana. Łącznie, w ciągu doby, w dniu roboczym są wykonywane 23 połączenia, oferowane przez dwie firmy usługowe. Należy tu zaznaczyć, że w okresie nauki szkolnej liczba połączeń wzrasta do 31 w ciągu doby. Jak wynika z badań, przejawem obserwowanego obecnie procesu deregulacji samochodowego rynku przewozów pasażerskich jest wzrost liczby przewoźników, w tym przewoźników niezależnych, którzy w znaczący sposób przyczyniają się do rozwoju sieci transportowych poszczególnych aglomeracji (tutaj - włocławskiej) poprzez szukanie nowych usługobiorców w różnych ich częściach (Chodkowska-Miszczuk, 2006). Zgodnie z powyższym, przewóz osób na trasie Wieniec - Włocławek oferują lokalne przedsiębiorstwa transportowe, w tym również przewoźnik niezależny:

- Kujawsko-Pomorski Transport Samochodowy S.A., oddział Włocławek - firma powstała w wyniku procesów prywatyzacyjnych obejmujących lokalne przedsiębiorstwa PKS
- Zakład Usługowo-Transportowy - niezależny przewoźnik obsługujący trasy aglomeracji włocławskiej.

Czas przejazdu na trasie Wieniec - Włocławek Dworzec Główny PKP wynosi około 15 min.

Wieniec posiada także połączenia komunikacyjne z innymi miastami regionu: Brześciem Kujawskim i Radziejowem - 3 przewozy w ciągu doby. W okresie nauki szkolnej liczba połączeń ulega podwojeniu.

Wieniec jest miejscowością dostępną przede wszystkim na poziomie lokalnym, z wykorzystaniem transportu kołowego, brak jest połączeń kolejowych. Bliskość miasta Włocławka i liczne połączenia umożliwiające przemieszczanie się na trasie Wieniec-Włocławek pozwalają na zwiększenie dostępności analizowanej miejscowości. Włocławek bowiem jest węzłem transportowym, w odniesieniu do transportu kolejowego i kołowego. W związku z tym szanse na wzrost dostępności transportowej Wieńca, w tym analizowanego Zespołu Pałacowo-Parkowego należy upatrywać w wzmocnieniu połączeń miejscowości z miastem Włocławek, tak w zakresie częstotliwości kursów, jak i jakości oferowanych usług przewozowych, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb i oczekiwań osób starszych, osób z niepełnosprawnościami, rodzin z małymi dziećmi.

W kontekście natomiast połączeń lotniczych należy podkreślić, że w pobliżu Wieńca zlokalizowanych jest sześć lotnisk międzynarodowych. Najbliższe położone jest w Bydgoszczy, a odległość wynosi około 107 km od Włocławka, można do niego dotrzeć w nieco ponad godzinę. W województwach sąsiednich - łódzkim, pomorskim, wielkopolskim i mazowieckim zlokalizowane są pozostałe porty lotnicze a czas dojazdu do nich nie przekracza dwóch godzin z wyjątkiem lotniska w Poznaniu (ok. 2,5 godziny) - por. tab. poniżej.

Tab. 8. Czas dojazdu z Włocławka do najbliższych lotnisk międzynarodowych

Miasto	Port lotniczy	Czas dojazdu	Odległość (km)
Bydgoszcz	Port Lotniczy im. Ignacego Jana Paderewskiego	1 h 13 min	107
Gdańsk	Port lotniczy im. Lecha Wałęsy	1 h 56 min	223
Łódź	Port lotniczy im. Władysława Reymonta	1 h 33 min	129
Nowy Dwór Mazowiecki	Port lotniczy Modlin	1 h 47 min	124
Poznań	Port lotniczy im. Henryka Wieniawskiego	2 h 29 min	227
Warszawa	Port Lotniczy im. Fryderyka Chopina	1 h 48 min	207

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Delimitacja miejskich...2014”

Rozwijanie powiązań pomiędzy miejscowością Wieniec a Włocławek następuje także poprzez upowszechnianie transportu rowerowego i wytyczanie szlaków rowerowych. Przez miejscowość Wieniec przebiega znakowany „czarny” szlak turystyczny PTTK, łączący Jezioro Wikaryjskie, Włocławek i Wieniec. Jest to szlak rowerowy o długości 20 km i następującym przebiegu: start Jezioro Wikaryjskie - pętla autobusowa MPK linii sezonowej "W", dalej szlak wiedzie drogą z trylinki (na 3,0 km miejscowość Jedwabna), za skrzyżowaniem z drogą krajową nr 1 (E 75) rozpoczyna się ścieżka rowerowa biegnąca lasem równoległe do drogi (po obu stronach szosy przy drodze zlokalizowane są bary); w odległości 6,5 km od początku trasy znajduje się granica administracyjna miasta Włocławka, dalej ścieżkę przecina droga asfaltowa prowadząca w lewo nad brzeg jeziora Czarnego, a szlak biegnie wzdłuż ul. Chopina, Okrzei i Spółdzielczą do przejazdu kolejowego, za nim skręca w prawo w ul. Węglową, dalej ulicami: Wiejską, Długą i Wysoką do skrzyżowania z ul. Wieniecką, gdzie trasa skręca w lewo, biegnąc koło kompleksu budynków szpitalnych, dalej przecina granicę administracyjną miasta Włocławka i prosto prowadzi do Uzdrowiska Wieniec - Zdrój (15,0 km trasy), po kolejnych 5 km prowadząc do Wieńca, gdzie kończy się przy skrzyżowaniu dróg obok kościoła parafialnego. (http://www.wloclawek.pttk.pl/szlak_row_cza.html).

Zauważyć jednak należy, że sam szlak nie prowadzi bezpośrednio do Zespołu Pałacowo-Parkowego. Zasadne zatem byłoby przedłużenie wspomnianego szlaku i doprowadzenie go do Zespołu Pałacowo-Parkowego.

W pobliżu Zespołu Pałacowo-Parkowego w Wieńcu przebiega również szlak kajakowy rzeki Zgłowiączka. Cały szlak mierzy ponad 55 km, a na jego przebycie potrzeba od 2 do 3 dni. Dostępny jest na całej długości jedynie przy wyższym od przeciętnego stanie wody - na przykład wiosną do połowy czerwca albo po większych opadach. Między 13 i 14 km doływa się do Wieńca.

Podkreślić jednak w tym miejscu należy, że brakuje szlaków pieszych, które doprowadzałyby turystów bezpośrednio do Zespołu Pałacowo-Parkowego. W przyszłości należałoby podjąć działania, mające na celu zwiększenie dostępności Zespołu Pałacowo-Parkowego do szlaków turystycznych, a także wytyczyć ścieżki dydaktyczne, które zwiększyłyby atrakcyjność tego obszaru.

4.4. Zarządzanie

Instytucje zarządzające, personel dedykowany do parku, podstawy zarządzania

Opracowanie zagadnień dotyczących zarządzania obiektem przygotowano na podstawie:

- wywiadu z dyrektorem Kujawsko-Pomorskiego Impresaryjnego Teatru Muzycznego w Toruniu, Anną Wołek,
- wyników wizyty studyjnej,
- analizy materiałów zastanych, w szczególności: Studium Wykonalności Projektu inwestycyjnego pn. „Utworzenie Kujawskiego Centrum Muzyki w Pałacu Wieniec - Remont, przebudowa i modernizacja istniejącego Zespołu Pałacowo-Parkowego w miejscowości Wieniec koło Włocławka wraz z infrastrukturą zewnętrzną i zagospodarowaniem terenu Parku” (Toruń, kwiecień, 2017).

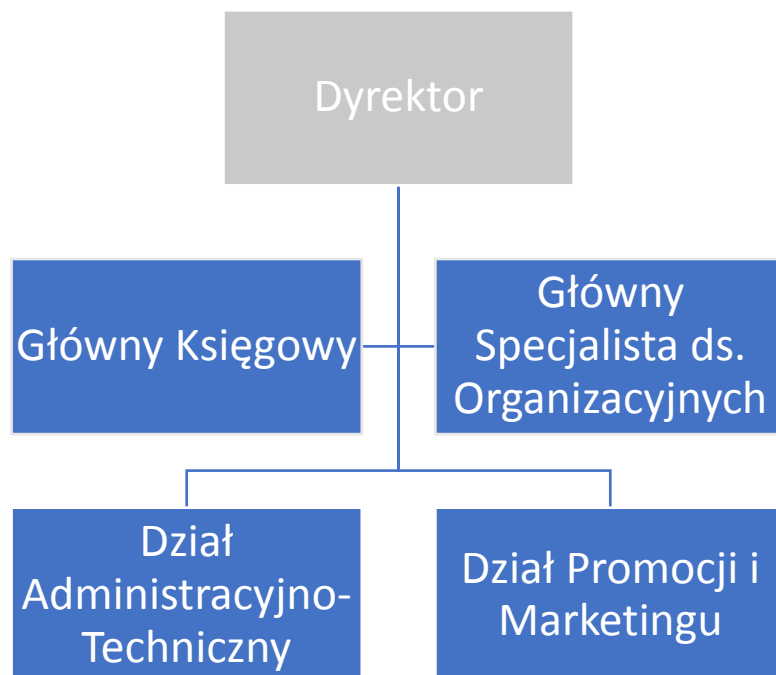
Instytucją zarządzającą jest Kujawsko-Pomorski Impresaryjny Teatr Muzyczny w Toruniu, będący samorządową instytucją kultury. Organizatorem Teatru jest Województwo Kujawsko-Pomorskie. Kujawsko-Pomorski Teatr Impresaryjny w Toruniu posiada osobowość prawną, jest wpisany do Rejestru Instytucji Kultury Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Siedziba Teatru mieści się w Toruniu przy ulicy Żeglarskiej 8.

Podjęte działania zmierzające do rewitalizacji obiektu i nadania mu nowej funkcji pociągają za sobą pewne zmiany w sferze organizacji zarządzania obiektem. W opracowaniu scharakteryzowano zarówno stan aktualny, jak i opracowany w szczegółach schemat organizacyjny przewidziany na czas realizacji projektu, kończąc na docelowym modelu zatrudnienia, który założono w projekcie.

Działalność Teatru, jak podano w Studium Wykonalności Projektu inwestycyjnego pn. „Utworzenie Kujawskiego Centrum Muzyki w Pałacu Wieniec (...)” regulowana jest na podstawie:

- Ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- Statutu nadanego przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego Uchwałą nr XXXVII/646/13 z dnia 24 czerwca 2013 r. w sprawie utworzenia instytucji kultury pod nazwą Kujawsko-Pomorski Impresaryjny Teatr Muzyczny w Toruniu i nadania jej statutu (z późniejszymi zmianami),
- Regulaminu Organizacyjnego Kujawsko-Pomorskiego Teatru Impresaryjnego w Toruniu.

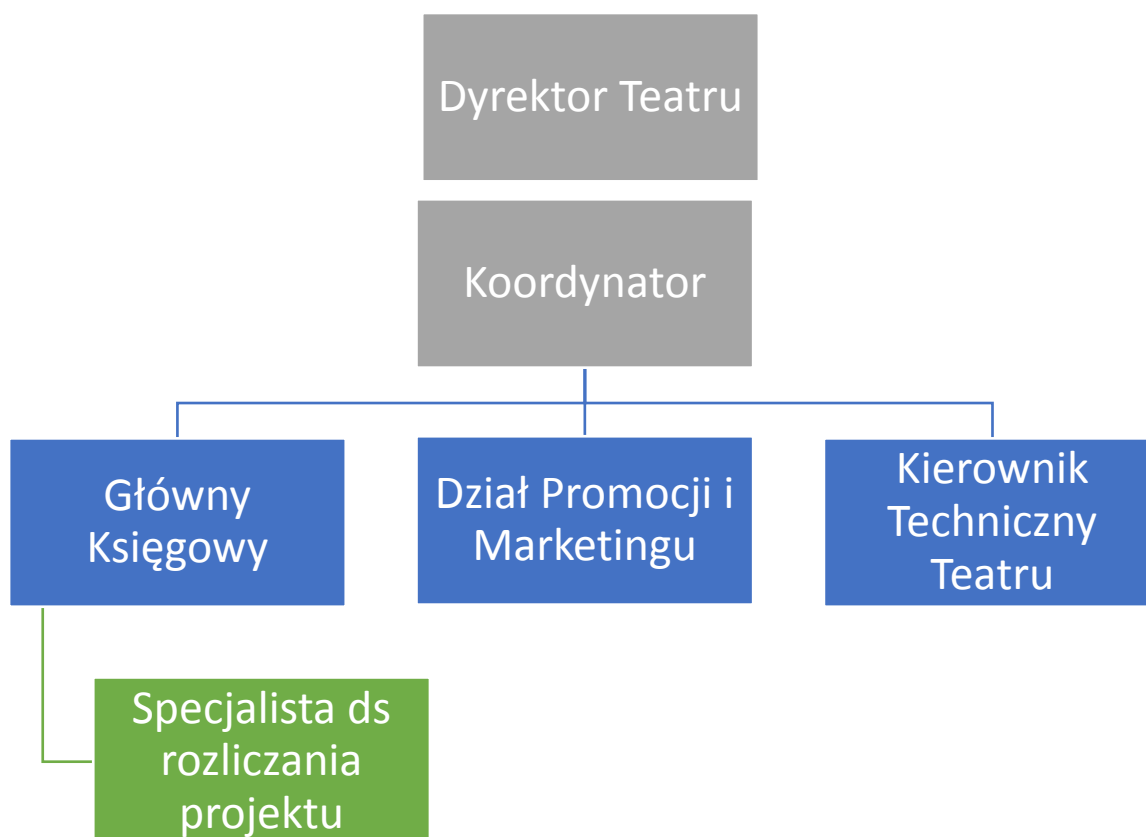
Zgodnie ze schematem organizacyjnym osobą odpowiedzialną za zarządzanie i reprezentowanie instytucji na zewnątrz jest dyrektor. Podlegają mu: Główny Księgowy, Główny Specjalista ds. Organizacyjnych, oraz pracownicy Działu Administracyjno-Technicznego i Działu Promocji i Marketingu (ryc. 13).

Ryc. 13. Struktura Organizacyjna Kujawsko-Pomorskiego Impresaryjnego Teatru Muzycznego w Toruniu

Źródło: Regulamin Organizacyjny Kujawsko-Pomorskiego Impresaryjnego Teatru Muzycznego w Toruniu

Na terenie obiektu, jakim jest Zespół Pałacowo-Parkowy w miejscowości Wieniec, w chwili obecnej brak zatrudnionych na stałe pracowników Kujawsko-Pomorskiego Impresaryjnego Teatru Muzycznego w Toruniu. Aktualnie ochroną obiektu zajmują się pracownicy wynajętej firmy JAG, przebywający tam stale, natomiast dodatkowo (trzykrotnie w ciągu roku) prace porządkowe na terenie parku, związane z konserwacją zieleni, zlecane są specjalistycznej firmie ogrodniczej.

Ryc. 14. Struktura zarządzania projektem

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Studium Wykonalności Projektu inwestycyjnego ...”

W trakcie realizacji projektu modernizacji Zespołu Pałacowo-Parkowego powołany zostanie zespół ds. wdrażania projektu, działający aż do jego zakończenia. W jego skład wejdą: 1. Koordynator; 2. Główny Księgowy; 3. Specjalista ds. rozliczania projektu; 4. Pracownicy Działu Promocji i Impresariatu; 5. Kierownik Techniczny Teatru; 6. Dyrektor Kujawsko-Pomorskiego Impresaryjnego Teatru Muzycznego w Toruniu.

Koordynator, Specjalista ds. rozliczania projektu (nadzorowany przez Głównego Księgowego) oraz Dyrektor Kujawsko-Pomorskiego Impresaryjnego Teatru Muzycznego w Toruniu są stale zaangażowani w projekt.

W zakresie obowiązków koordynatora znajduje się: 1. Nadzór nad przebiegiem prac związanych z realizacją projektu (zakresem i terminowością realizacji). 2. Bieżące monitorowanie działań związanych z harmonogramowaniem, budżetowaniem i przebiegiem merytorycznym prac w ramach projektu. 3. Ustalenie zasad obiegu dokumentacji w ramach projektu. 4. Prowadzenie kompleksu spraw związanych z realizacją oraz rozliczaniem projektu. 5. Nadzór nad prawidłowym kwalifikowaniem kosztów. 6. Sporządzanie szczegółowego opisu faktur i kompletowanie załączników do wniosków o płatność w tym protokołów odbioru, potwierdzeń dokonania płatności itp. 7. Opracowywanie wniosków o płatność i terminowe ich przekazywanie do Operatora (w tym kompletowanie dokumentów rozliczeniowych, zbieranie podpisów, kserowanie i potwierdzanie za zgodność z oryginałem faktur i protokołów odbioru, archiwizowanie wniosków, skanowanie,

wysyłanie). 8. Nadzór nad prowadzeniem kompleksu spraw związanych z analizą i monitoringiem wskaźników produktu i rezultatu. 9. Odpowiedzialność za promocję projektu. 10. Kompletowanie dokumentów i przedkładanie do rozliczeń. 11. Odpowiedzialność za sprawozdawczość w projekcie. 12. Udział w kompletowaniu wniosków o płatność. 13. Gromadzenie wszystkich dokumentów związanych z realizacją projektu, ich archiwizowanie. 14. Informowanie Dyrektora jednostki, w której jest realizowany projekt, o nieprawidłowościach związanych z realizacją projektu, a także o wszelkich sytuacjach mogących mieć istotny wpływ na dalszy jego przebieg. 15. Przygotowanie zapytań ofertowych/ procedur przetargowych w ramach projektu. 16. Przeprowadzenie zapytań ofertowych/ procedur przetargowych w ramach projektu. 17. Nadzór nad działaniami promocyjnymi prowadzonymi w ramach projektu.

Zakres obowiązków Głównego Księgowego obejmuje uzgadnianie wniosków o płatność z ewidencją księgową w ramach kategorii kosztów.

Obowiązki Specjalisty ds. rozliczania projektu to: 1. Sprawdzanie faktur pod względem rachunkowym. 2. Przekazywanie kserokopii faktur i potwierdzeń płatności koordynatorowi. 3. Prawidłowe gromadzenie archiwizowanie faktur za usługi i dostawy realizowane w ramach projektu. 4. Przekazywanie dokumentów księgowych do podpisu upoważnionym osobom. 5. Rejestrowanie i analizowanie stanu środków pieniężnych projektu. 6. Przygotowywanie wszelkich sprawozdań, raportów i analiz księgowo-finansowych na potrzeby Koordynatora Projektu.

Do obowiązków Pracowników Działu Promocji i Impresariatu należy przygotowywanie i przekazywanie informacji Koordynatorowi o projekcie oraz umieszczanie ich na stronie internetowej Teatru, natomiast Kierownik Techniczny odpowiada za uzgadnianie wraz z Koordynatorem i Specjalistą ds. rozliczania projektu wyposażenia oraz specyfikacji nabywanego w ramach projektu sprzętu i wyposażenia.

Do zadań Dyrektora Kujawsko-Pomorskiego Impresaryjnego Teatru Muzycznego w Toruniu należy: 1. Podpisanie wniosku o dofinansowanie. 2. Podpisanie umowy o dofinansowanie. 3. Nadzór nad przebiegiem prac związanych z realizacją projektu (zakresem i terminowością realizacji). 4. Nadzór nad prawidłowym kwalifikowaniem kosztów.

Zestawione informacje pochodzą ze Studium Wykonalności Projektu inwestycyjnego pn. „Utworzenie Kujawskiego Centrum Muzyki w Pałacu Wieniec - Remont, przebudowa i modernizacja istniejącego Zespołu Pałacowo-Parkowego w miejscowości Wieniec koło Włocławka wraz z infrastrukturą zewnętrzną i zagospodarowaniem terenu Parku” (Toruń, kwiecień, 2017).

Zgodnie z planami inwestycyjnymi w przyszłości (po zakończeniu projektu modernizacyjnego) liczba personelu zatrudnionego na terenie Zespołu Pałacowo-Parkowego sięgnie kilkunastu osób. Charakter powstałych miejsc pracy będzie wynikał z funkcji obiektu, w związku z tym pracownicy zostaną zatrudnieni na stanowiskach bezpośrednio związanych z: obsługą widzów i gości, obsługą techniczną wydarzeń oraz prowadzeniem spraw gospodarczych. Planowane zatrudnienie obejmuje:

- 2 osoby na etapie realizacji do rozliczeń księgowych;
- 1 osobę odpowiedzialną za nadzór budowlany;
- 7 pracowników administracji: 1 osobę do obsługi technicznej, 1 osobę na etapie ogrodnika/technika, 1 osobę do obsługi administracyjnej (sekretariat), 4 osoby do prac porządkowych w Pałacu i w otoczeniu (w tym obsługa części hotelowej i kuchni);
- 3 osoby do działu merytorycznego odpowiedzialne za planowanie działalności artystycznej w Pałacu, sprzedaż wydarzeń, prowadzenie strony internetowej, układanie kalendarza wydarzeń, koordynację pracy artystycznej;
- 4 osoby (po jednej na każdej zmianie) odpowiedzialne za ochronę.

Tab. 9. Zestawienie miejsc pracy utworzonych w efekcie realizacji projektu

Liczba miejsc pracy utworzonych bezpośrednio	Liczba	Średni czas trwania zatrudnienia
Podczas etapu realizacji	3	Umowa na czas nieokreślony
Podczas etapu operacyjnego	15	Umowa na czas nieokreślony

Źródło: Studium Wykonalności Projektu inwestycyjnego pn. „Utworzenie Kujawskiego Centrum Muzyki w Pałacu Wieniec - Remont, przebudowa i modernizacja istniejącego Zespołu Pałacowo-Parkowego w miejscowości Wieniec koło Włocławka wraz z infrastrukturą zewnętrzną i zagospodarowaniem terenu Parku” (Toruń, kwiecień, 2017).

Zgodnie z informacjami pozyskanymi w trakcie wywiadu z dyrektorem Kujawsko-Pomorskiego Impresaryjnego Teatru Muzycznego w Toruniu na obecnym etapie brak dokumentów uszczegóławiających plan zarządzania czy uwzględniających plan ochrony Zespołu Pałacowo-Parkowego. Przytoczone informacje na temat zarządzania obiektem pochodzą z dokumentacji projektowej (Studium Wykonalności Projektu inwestycyjnego pn. „Utworzenie Kujawskiego Centrum Muzyki w Pałacu Wieniec - Remont, przebudowa i modernizacja istniejącego Zespołu Pałacowo-Parkowego w miejscowości Wieniec koło Włocławka wraz z infrastrukturą zewnętrzną i zagospodarowaniem terenu Parku” (Toruń, kwiecień, 2017).

Aktywności realizowane w parku (użytkowanie)

Zespół Pałacowo-Parkowy jest aktualnie wyłączony z użytkowania. Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu Delegatura we Włocławku w dniu 23 marca 2017 r. wydał opinię o stanie zabytku (WUOZ.DW.WZN.5183.6.8.2017.ERK), w której czytamy: „Obecnie teren parku jest zamknięty przed dostępem osób postronnych i dozorowany, natomiast budynki zabytkowe są nie zabezpieczone przed wpływami atmosferycznymi (brak szkieleń okien pałacu na I piętrze), nie użytkowane i nie ogrzewane.” Tym samym „obecny sposób utrzymania ww. zabytkowego zespołu, czyli brak bieżących prac remontowych i konserwatorskich, naraża go na utratę zachowanych wartości”.

Obiekt jest ogrodzony i całodobowo strzeżony, co uniemożliwia korzystanie z terenów zielonych należących do parku. Działanie to zapobiegło dewastacji zabudowy pałacowej. Tym samym charakterystyka obecnie realizowanych aktywności nie jest możliwa. Zagadnienie to jest jednak na tyle istotne, że warto dokonać perspektywicznej analizy opartej z jednej strony na założeniach projektowych, które wyznaczają kierunek użytkowania, z drugiej na opiniach mieszkańców Wieńca, wyrażających ich oczekiwania w stosunku do przyszłego wykorzystania Zespołu Parkowo-Pałacowego.

Zgodnie z założeniami projektowymi Zespół Pałacowo-Parkowy ma stać się siedzibą Kujawskiego Centrum Muzyki, którym zarządzać będzie Kujawsko-Pomorski Impresaryjny Teatr Muzyczny w Toruniu. Zakładana funkcja kulturalna obiektu będzie implementowana (do 2006 r. działał tu Oddział Gruźlicy i Chorób Płuc, Diagnostyki i Leczenia Raka Płuca Szpitala Wojewódzkiego we Włocławku).

Zespół Pałacowo-Parkowy będzie instytucją prowadzącą szereg projektów kulturalnych. Realizacja części z nich będzie możliwa dzięki współpracy z Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku.

Podstawowe aktywności wiązać się będą z realizacją koncertów i warsztatów muzycznych, w założeniu promujących młodych, zdolnych artystów z regionu, tj. uczniów i absolwentów szkół muzycznych, studentów i wychowanków Akademii Muzycznej im. Feliksa Nowosielskiego w Bydgoszczy. Jednocześnie swoje umiejętności będą mogli prezentować młodzi twórcy z innych części kraju i zagranicy. Miejsce to będzie dawało możliwość zdobywania pierwszych doświadczeń scenicznych podczas kameralnych występów dla publiczności, zarówno w trakcie koncertów, jak i innych wydarzeń artystycznych (wystawianych sztuk teatralnych, małych form teatralnych). Łącznie liczba planowanych spektakli muzycznych i dramatycznych oraz konferencji ma sięgnąć początkowo ok. 15 wydarzeń rocznie.

Współpraca z Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku umożliwi realizację funkcji wystawienniczej związanej z regionem. W formie wystaw czasowych (3 wystawy rocznie) prezentowane będą zbiory muzealne dotyczące historii regionu, w szczególności rodzin Miączyńskich i Kronenbergów - byłych właścicieli terenu.

Zespół Pałacowo-Parkowy ma także pełnić funkcję edukacyjną. Planowane jest prowadzenie 10 warsztatów rocznie, w formie jednodniowej lub kilkudniowej (z możliwością noclegu i wyżywienia uczestników). Grupę docelową będą stanowić zarówno zawodowi aktorzy i muzycy, jak i amatorzy w różnym wieku (dzieci, młodzież i seniorzy). Oferta warsztatowa będzie obejmować zajęcia musicalowe z zakresu nauki śpiewu i tańca, choreograficzne, a także teatralne - od lekcji gry aktorskiej po tworzenie mini spektakli, małych form teatralnych, łączenie różnych sposobów ekspresji np. pantomima i taniec. W ofercie warsztatowej znajdą się także ćwiczenia: artykulacyjne, oddechowe i ruchowe, rytmiczne, w zakresie dykcji, interpretacji tekstów w oparciu o różne epoki literackie - emisji głosu, ekspresji wyrazu. Elementem towarzyszącym będą lekcje historii teatru i muzyki.

W niewielkim zakresie Zespół Pałacowo-Parkowy będzie wykorzystywany na prowadzenie działalności komercyjnej - np. wynajmowanie sal.

Opinie mieszkańców Wieńca na temat potencjalnego wykorzystania Zespołu Pałacowo-Parkowego posłużyły do skonfrontowania wdrażanego planu z oczekiwaniami lokalnej społeczności. W tym celu przeprowadzono badania ankietowe połączone z wywiadami na terenie wsi Wieniec w dniach 06-07.08.2018 r. Badaniem objęto 116 respondentów w wieku od 16 do 84 lat o zróżnicowanych cechach społeczno-demograficznych (różny stan cywilny, płeć, wykształcenie, status ekonomiczny). Zwrócono także uwagę, by wśród pytanym znaleźć osoby o różnym czasie mieszkania w Wieńcu, gdyż, jak założono, ma to istotny wpływ na wyrażane opinie.

Tab. 10. Struktura respondentów według czasu mieszkania w Wieńcu

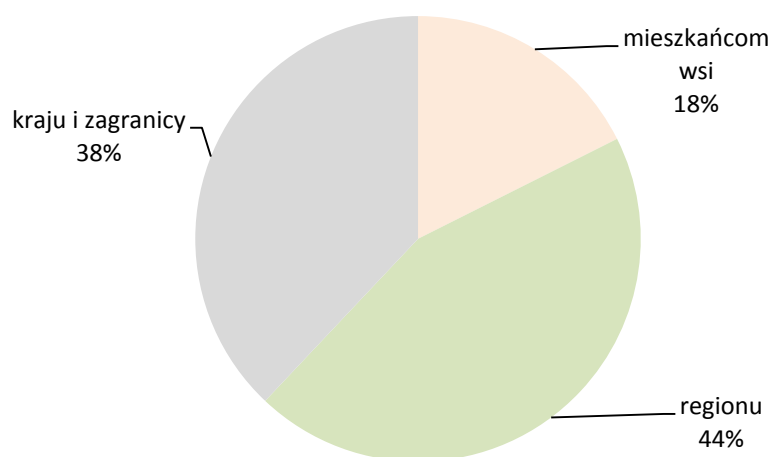
	Procent
od urodzenia	33,8
powyżej 20 lat	23,7
10-20 lat	15,7
5-10 lat	13
poniżej 5 lat	13,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Jak wynika z zebranych odpowiedzi aż 91,4% respondentów twierdzi, że interesuje się dalszymi losami Zespołu Pałacowo-Parkowego. Należy jednak zaznaczyć, że tylko 32,8% deklaruje, że zna plany dotyczące jego zagospodarowania. W opinii mieszkańców Wieńca Zespół Pałacowo-Parkowy jest szczególnie atrakcyjny, zarówno pod względem architektonicznym, jak i krajobrazowym. Wskazuje tak 81,0% badanych, jednak część z nich zaznacza, że w tym stanie obiekt nie przedstawia większej wartości.

W trakcie prowadzonych wywiadów rozmówcy często podkreślali, że nie jest dla nich istotne, jaką funkcję będzie pełnił Zespół Pałacowo-Parkowy, chcieliby jedynie, by został zmodernizowany i zaadoptowany na dowolny cel, by uniknąć jego dalszej dewastacji. Wprawdzie kilka badanych osób ma z tym miejscem pejoratywne skojarzenia z czasów, gdy pełniło rolę szpitala, jednak większość respondentów (75,9%) uważa, że poprzednia funkcja nie będzie decydowała o tym, by mieszkańcy wsi niechętnie odwiedzali ten teren. Potwierdza to także rozkład odpowiedzi na pytanie, „czy mieszkańcy wsi byłoby zainteresowani korzystaniem z parku w celach rekreacyjnych?” Twierdzącej odpowiedzi udzieliło w tym przypadku aż 91,4% badanych.

Warto także podkreślić, że w opinii ankietowanych Zespół Pałacowo-Parkowy ma wyraźne ponadlokalne znaczenie, dlatego deklarują, że powinien on służyć nie tylko mieszkańcom wsi, ale przede wszystkim regionu, a nawet całego kraju i zagranicy.

Ryc. 15. Zestawienie odpowiedzi na pytanie, komu powinien przede wszystkim służyć Zespół Pałacowo-Parkowy?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

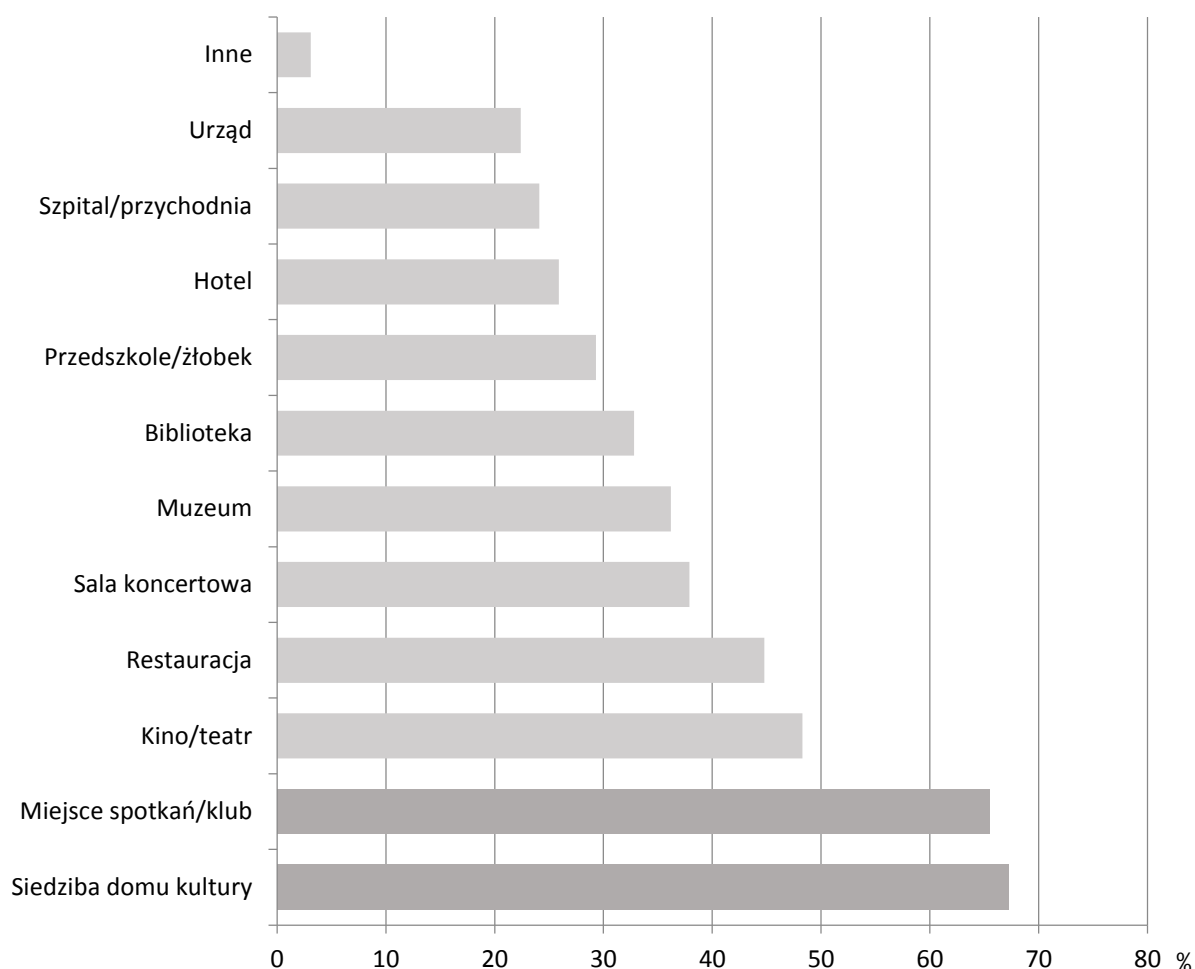
Zasadnicze pytanie skierowane do respondentów dotyczyło kwestii przyszłej funkcji obiektu. Badani mieli za zadanie ustosunkowanie się do wskazanych sposobów wykorzystania obiektu, które pogrupowano w dwóch kategoriach. W pierwszej, określonej jako „placówka kultury” znalazły się: sala koncertowa, biblioteka, siedziba domu kultury, miejsce spotkań/klub, muzeum, kino/teatr w drugiej zaś zaproponowano: hotel, restaurację, przedszkole/żłobek, urząd, placówkę opieki medycznej, szkołę. W przypadku obu kategorii możliwe było także zaproponowanie innej odpowiedzi.

Z rozkładu odpowiedzi wynika, że większość respondentów traktuje Zespół Pałacowo-Parkowy jako miejsce związane z kulturą - odpowiedzi należące do tej kategorii były częstsze. Aż 67,2% uważa, że obiekt powinien być siedzibą domu kultury, 65,5% wskazuje na miejsce spotkań,

klub. Potwierdza się to także w wywiadach z mieszkańcami, którzy twierdzą, że wieś tworzy słabo zintegrowana społeczność (pod wpływem procesu suburbanizacji pojawił się znaczny napływ ludności miejskiej, więzi uległy osłabieniu), a jednocześnie wskazują na deficyt przestrzeni wspólnych, które mogłyby umożliwić integrację społeczności.

Blisko połowa badanych zainteresowanych jest utworzeniem kina lub teatru, jednak wielu zaznaczało, że w związku z bliskością Włocławka tego typu placówka nie jest niezbędna. Podobnie komentowano odpowiedzi dotyczące restauracji (w sąsiedztwie Zespołu Pałacowo-Parkowego zlokalizowany jest punkt gastronomiczny), choć należy podkreślić, że ten obiekt o komercyjnym charakterze (nie związany z kulturą) cieszył się wysoką liczbą wskazań.

Kolejno nieco rzadziej typowano salę koncertową, muzeum (często podkreślano, że istotny byłby związek ekspozycji z najbliższym regionem, historią Zespołu Pałacowo-Parkowego i rodziny dawnych właścicieli), bibliotekę.

Ryc. 16. Wskazania respondentów dotyczące przyszłej funkcji Zespołu Pałacowo-Parkowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Mniej więcej co czwarty badany aprobował adaptację obiektu na przedszkole lub żłobek, hotel, placówkę medyczną (chętniej szpital, gdyż wieś dysponuje nową przychodnią lekarską), ewentualnie urząd (obecnie mieszkańcy muszą korzystać z urzędu w Brześciu Kujawskim). Kilku respondentów niezależnie wskazało na potrzebę utworzenia domu seniora (np. w formie placówki dziennego pobytu).

4.5. Waloryzacja

4.5.1. Kategorie wartości: historyczna, artystyczna, przyrodnicza

Zespół Pałacowo-Parkowy w Wieńcu ma charakter zabytkowy, wiąże się też z opisywanymi wcześniej postaciami historycznym (dawnych właścicieli, projektantów park i pałacu). Zachowany wewnątrz starodrzew parkowy jest pozostałością kompozycji przedwojennej z okresu rodziny Kronenbergów, jak i wcześniejszych. Park zachowany jest w swych pierwotnych granicach, z czytelnymi elementami kompozycji z przełomu XIX i XX wieku (układy komponowanych grup zieleni, wnętrz parkowych, wewnętrznych powiązań widokowych statycznych i dynamicznych).

Fot. 46. Widok na pałac wzdłuż głównej osi widokowej

Autor: Dariusz Kamiński

Fot. 47. Starodrzew przy głównym wjeździe

Autor: Elżbieta Grzelak-Kostulska

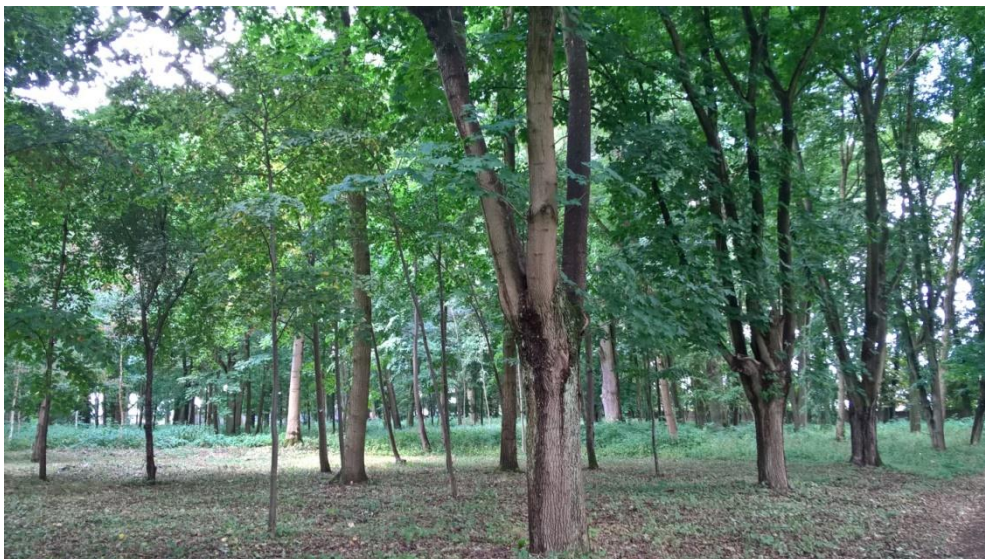
Ryc. 17. Schemat zachowanych ważniejszych powiązań widokowych w parku

Przedwojenna kompozycja parku, czytelna z inwentaryzacji dendrologicznej, wizji terenowej oraz analizy materiałów kartograficznych i numerycznych danych wysokościowych, przedstawia charakterystyczny dla drugiej połowy XIX wieku oraz początku XX wieku układ. Został on zakomponowany w stylu swobodnym, krajobrazowym o wyraźnym przebiegu ścieżki go okalającej, obwodnicy. Łagodne linie ścieżek wyznaczają wnętrza parkowe. Całość zakomponowana została w jednolity, harmonijny układ wraz z architekturą zabudowy znajdującej się wewnątrz parku. Od strony elewacji ogrodowej głównego budynku zostały najprawdopodobniej zastosowane geometryczne rozwiązania podkreślające oś kompozycji, wagę wnętrza oraz widoki. Plan parku wpisuje się w konwencję parków i ogrodów projektowanych w stylu kaligraficznym. Dominantę całości stanowi budynek pałacu. To z nim związane są najważniejsze powiązania widokowe. Dotyczy to zarówno widoków w kierunku pałacu, jak również z niego. Architektura budowli została ściśle powiązana z kompozycją parkową. Do chwili obecnej odczytać można osie widokowe z tarasów bocznych oraz z tarasu głównego. Zakomponowane one zostały za pomocą odpowiednich gatunków drzew wyróżniających się z pozostałego składu gatunkowego parku. Zastosowano tu zabiegi zatrzymujące oraz prowadzące wzrok. Od strony elewacji frontowej podkreślono reprezentacyjny charakter przestrzeni za pomocą kompozycji odpowiednich gatunków roślinności. Zachowany starodrzew sugeruje, iż w okresie świetności parku powiązań kompozycyjnych z architekturą było zdecydowanie więcej i dotyczyły one również budynku tzw. Starego Dworu.

Fot. 48. Dawna aleja do Starego Dworu - ślady cięcia klonów

Autor: Elżbieta Grzelak-Kostulska

Fot.49. Dawne ciągi komunikacyjne

Autor: Elżbieta Grzelak-Kostulska

W chwili obecnej park jest ogrodzony. Od strony południowej ogrodzenie stanowi historyczny ażurowy mur ceglany. Pozostałe strony ogrodzone zostały współczesnym betonowym murem. Od strony północnej czytelne są fragmenty starodrzewu granicznego. Znajduje się on głównie w części zachodniej tej granicy. Grupy starodrzewu granicznego czytelne są również częściowo wzdłuż ogrodzenia wschodniego. Od strony zachodniej - dawnego podwórza gospodarczego, brak jest wyraźnej linii drzewostanu granicznego. Czytelne są tam natomiast grupy krzewów mogące niegdyś podkreślać granicę między jednym a kolejnym terenem. Pierwotnie od strony północnej znajdowało się prawdopodobnie ogrodzenie drewniane oddzielające park od sadów, ogrodów użytkowych i pól uprawnych. Dawało to możliwość zastosowania powiązań widokowych z otaczającym krajobrazem oraz oddalonym w kierunku północnym majątkiem w Brzeziu. W chwili obecnej, na skutek zabudowania większości terenu utrzymanie tych powiązań jest niemożliwe. Zachowało się natomiast powiązanie widokowe z wieży Starego Dworu z majątkiem w Brzeziu. Od strony południowej, dzięki ażurowemu ogrodzeniu a także odpowiednim zabiegom kompozycyjnym w parku całość powiązana była widokowo z terenem doliny rzeki Zgłowiączki. Od strony głównego wejścia do pałacu widok podkreślony był najprawdopodobniej w kierunku kościoła. Za potwierdzeniem tej teorii świadczy zachowany starodrzew.

Na terenie parku nie występują elementy wyposażenia parkowego w postaci małej architektury i inne. Wiadomo na pewno, że za pałacem znajdowała się fontanna. Analiza terenowa oparta na ukształtowaniu powierzchni, powiązaniach widokowych czy roślinności (gatunkach lub zakomponowaniu) wskazuje przypuszczalne lokalizacje placyków wypoczynkowych, na których znajdować się mogły ławki bądź altana.

Całość założenia, mimo braku odpowiedniej pielęgnacji kompozycji (nowe nasadzenia zakłócające pierwotne rozplanowanie) oraz wprowadzenia nowej funkcji jaką był szpital utrzymała swój integralny charakter z dominantą w postaci pałacu oraz subdominantą w postaci Starego Dworu.

Pomimo braku jednoznacznego dowodu na autorstwo projektu parku opisany czytelny w nim styl charakterystyczny jest dla Waleriana Kronenberga. W momencie nabycia majątku przez Leopolda Kronenberga, w 1869 roku, istniejący przy pałacu park miał już najprawdopodobniej formę kompozycji swobodnej, co było zgodne z panującą w danym czasie modą dla tego typu obiektów.

W późniejszych latach wprowadzono prawdopodobnie poprawki kosmetyczne (np. zgodne z aktualnymi trendami elementy geometryczne w pobliżu pałacu) autorstwa Waleriana Kronenberga. Za potwierdzeniem autorstwa przemawia również jego udział przy projektowaniu parku w Brzeziu. Leopold Julian Kronenberg (syn Leopolda Kronenberga) zapraszając Waleriana Kronenberga do Brzezia najprawdopodobniej zaprosił go również do Wiednia.

Bez względu jednak na autorstwo projektu parku stanowi on przykład zieleni zakomponowanej zgodnie z wysokiej klasy sztuką a także zgodnie z ogólnoeuropejskimi trendami. Za fakt potwierdzający udział znakomitego projektanta bądź zastosowanie nowoczesnych rozwiązań planistycznych należy przyjąć majątność właściciela obiektu. W owych czasach bowiem teren wokół głównej siedziby majątku, a także pozostałe jego otoczenie, nierzadko cała miejscowość, świadczyły o pozycji właściciela. Majątki osób zamożnych oraz znacznych rodów stały zawsze w otoczeniu zieleni parkowej urządzonej zgodnie z najnowszymi trendami projektowymi. Założenie parkowe w Wiedniu należy bez wątpienia za takowe uznać.

Wartość historyczną i artystyczną Zespołu Pałacowo-Parkowego dopełnia wartość przyrodnicza. Jej ocena w przypadku określonego obszaru rozumiana jest jako waloryzacja przyrodnicza (Obidziński, Pabjanek, 2018). To niezwykle trudne i żmudne opracowanie, dla którego podstawą do sporządzenia powinna być szczegółowa inwentaryzacja przyrodnicza wykonana przez różnych specjalistów. Należy podkreślić również, że nie ma jednej uniwersalnej metody wykonania waloryzacji przyrodniczej.

Waloryzację przyrodniczą parku w Wiedniu wykonano metodą bonitacji punktowej (Bródka red., 2010; Kot, 2015; Sołowiej, 1992; Obidziński, Pabjanek, 2018). Procedura przeprowadzenia waloryzacji przyrodniczej została wykonana w ramach kilku etapów (Obidziński, Pabjanek, 2018). W pierwszym ustalono między innymi pole podstawowe, kryteria i metodę oceny. Następnie stworzono bazę danych o najważniejszych komponentach środowiska przyrodniczego lub ich cechach. W ramach trzeciego etapu - analitycznego, zebrane informacje uporządkowano i sklasyfikowano. Stworzono również szeregi bonitacyjne, którym nadano określone wartości punktów. W następnym etapie połączono wszystkie oceny cząstkowe. W rezultacie połączenia powstała jedna ocena integralna. Ocena integralna waloryzacji przyrodniczej parku w Wiedniu umożliwiła wskazanie obszarów najcenniejszych, o bardzo dużych predyspozycjach do pełnienia funkcji przyrodniczych.

Park w Wiedniu położony jest w obrębie płaskiego, erozyjnego poziomu wód roztopowych (Andrzejewski, 1984). Taka lokalizacja niesie konsekwencje niewielkiego zróżnicowania nie tylko rzeźby terenu ale także litologii i gleb. Wymienione wcześniej uwarunkowania, a także brak szczegółowej inwentaryzacji przyrodniczej parku w Wiedniu oraz jego niewielka powierzchnia sprawiają, że wykonanie waloryzacji przyrodniczej dla tego obszaru jest szczególnie trudne.

Podczas opracowania waloryzacji przyrodniczej parku w Wiedniu zastosowano sztuczne pole podstawowe w kształcie heksagonu. Wielkość heksagonu ustalono na 1600 m², a określono ją przede wszystkim w odniesieniu do powierzchni parku. Ostatecznie wydzielono 67 pól podstawowych. Waloryzację wykonano na podstawie sześciu kryteriów oceny, tj. różnicy wysokości, średnich spadków, powierzchni antropogenicznych form rzeźby terenu, liczby drzew spełniających kryterium pomnikowych, liczby głazów narzutowych oraz liczby gatunków drzew spełniających kryterium pomnikowych. Wartości wszystkich kryteriów obliczono w każdym polu podstawowym oceny (tab. 11). Najwyższe wartości różnic wysokości w polu podstawowym sięgają 3,5-4 metrów. Tak duże deniwelacje względne związane są przede wszystkim z występowaniem nasypów antropogenicznych. Na terenie parku najczęściej występują deniwelacje sięgające 0,5 oraz 1 metra. Antropogeniczne formy rzeźby terenu spotykane w parku związane są głównie z osadnictwem, komunikacją oraz gospodarką wodną. Należą do nich np. nasypy, równie niwelacyjne, wały czy doły. Są takie pola podstawowe oceny, w których powierzchnia form antropogenicznych przekracza 90%, a w przypadku jednego pola zajmuje ona 100%. Wartości średnich nachyleń w poszczególnych polach wahają się od

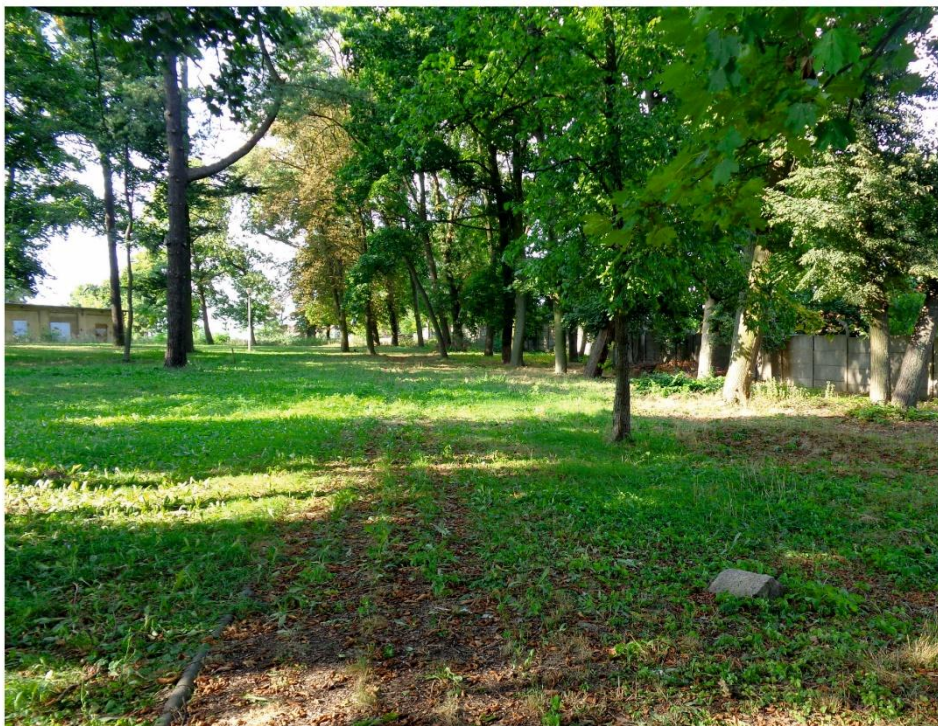

ponad $6,8^\circ$ do nieco ponad $1,7^\circ$. Najczęściej oscylują one w okolicach wartości nieznacznie przekraczającej 2° . W dwóch polach podstawowych są aż 4 drzewa spełniające kryteria pomnikowych. Na uwagę zasługują jednak pola, w których z jednej strony jest dużo takich drzew, a z drugiej reprezentują one różne gatunki. Stwierdzono dwa heksagony, w których np. są trzy drzewa pomnikowe i każde z nich należy do innego gatunku albo dwa inne pola, w których są 4 drzewa ale należące do dwóch gatunków. Przeważają jednak pola, w których nie ma żadnego drzewa spełniającego kryteria pomnikowego. Tylko w trzech polach są głązy narzutowe (Fot. 50-52). Przy czym w dwóch heksagonach występują po jednym dużym, a w jednym polu jest jeden mniejszy.

Fot. 50. Duży głąz narzutowy występujący we wschodniej części parku - spełniający kryterium pomnika przyrody nieożywionej

Autor: Rafał Kot

Fot. 51. Mały gład narzutowy zlokalizowany we wschodniej części parku

Autor: Rafał Kot

Fot. 52. Duży głaz narzutowy występujący w południowo-zachodniej części parku - spełniający kryterium pomnika przyrody nieożywionej

Autor: Rafał Kot

Tab. 11. Wartości kryteriów w polu podstawowym oceny oraz przyznane im wartości punktów: a - numer pola, b - średnie spadki [°], c - różnice wysokości [m], d - powierzchnia antropogenicznych form rzeźby terenu [m²], e - liczba drzew pomnikowych, f - liczba głazów narzutowych, g - liczba gatunków drzew pomnikowych, h - średnie spadki-liczba punktów, i - różnica wysokości-liczba punktów, j - liczba drzew pomnikowych-liczba punktów, k - liczba głazów narzutowych-liczba punktów, l - liczba gatunków drzew pomnikowych-liczba punktów, m - powierzchnia antropogenicznych form rzeźby terenu-liczba punktów, n - suma punktów

a	Wartości kryteriów oceny						Wartości przyznanych punktów						n
	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	
1	5,54	4,00	0,00	0	0	0	4	4	0	0	0	4	12
2	5,03	3,50	5,04	0	0	0	4	4	0	0	0	4	12
3	3,83	2,00	0,00	1	0	1	3	3	2	0	3	4	15
4	3,99	2,50	16,77	0	0	0	3	3	0	0	0	4	10
5	2,34	1,00	0,00	0	0	0	1	1	0	0	0	4	6
6	3,46	2,00	0,00	2	0	2	2	3	4	0	6	4	19
7	3,93	2,00	140,42	4	1	2	3	3	8	5	6	3	28
8	3,79	2,50	113,60	1	0	1	3	3	2	0	3	3	14
9	4,47	2,00	151,75	0	0	0	3	3	0	0	0	3	9
10	2,97	1,50	264,20	0	0	0	2	2	0	0	0	2	6
11	2,18	0,50	0,00	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4
12	3,06	1,50	132,93	1	0	1	2	2	2	0	3	3	12
13	2,96	1,50	132,97	0	0	0	2	2	0	0	0	3	7
14	4,42	2,50	520,33	3	0	2	3	3	6	0	6	1	19
15	4,22	2,50	478,84	0	0	0	3	3	0	0	0	1	7
16	3,05	1,50	191,74	4	0	2	2	2	8	0	6	3	21
17	2,91	1,00	119,33	2	0	2	2	1	4	0	6	3	16
18	2,17	0,50	0,00	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4
19	3,45	1,50	409,46	3	0	2	2	2	6	0	6	2	18
20	3,70	1,50	1448,19	2	0	2	3	2	4	0	6	0	15
21	3,61	2,50	484,90	1	0	1	3	3	2	0	3	1	12
22	2,83	1,50	0,00	2	1	2	2	2	4	5	6	4	23
23	1,76	0,00	0,00	1	0	1	0	0	2	0	3	4	9
24	2,92	1,00	322,68	2	0	2	2	1	4	0	6	2	15
25	2,03	1,00	1598,92	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
26	3,16	1,50	1555,63	2	0	1	2	2	4	0	3	0	11
27	3,28	2,00	508,27	1	0	1	2	3	2	0	3	1	11
28	2,99	1,00	131,61	0	0	0	2	1	0	0	0	3	6

29	2,60	0,50	56,84	1	0	1	1	0	2	0	3	4	10
30	2,41	1,00	335,51	2	0	2	1	1	4	0	6	2	14
31	4,11	2,00	1554,03	0	0	0	3	3	0	0	0	0	6
32	6,85	3,50	1600,00	1	0	1	4	4	2	0	3	0	13
33	2,97	1,50	0,00	3	0	2	2	2	6	0	6	4	20
34	2,08	0,50	0,00	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4
35	2,10	0,50	118,92	1	0	1	0	0	2	0	3	3	8
36	2,83	1,50	907,47	0	0	0	2	2	0	0	0	1	5
37	1,90	0,50	1543,10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
38	3,15	1,50	155,20	3	1	3	2	2	6	2	9	3	24
39	2,66	1,00	90,79	2	0	2	1	1	4	0	6	3	15
40	2,52	0,00	134,16	2	0	2	1	0	4	0	6	3	14
41	2,84	1,00	284,40	0	0	0	2	1	0	0	0	2	5
42	4,25	1,50	814,65	1	0	1	3	2	2	0	3	1	11
43	3,08	1,50	727,84	0	0	0	2	2	0	0	0	1	5
44	3,23	2,00	0,00	0	0	0	2	3	0	0	0	4	9
45	2,34	0,50	135,19	1	0	1	1	0	2	0	3	3	9
46	1,86	0,00	0,00	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4
47	2,85	1,00	328,03	1	0	1	2	1	2	0	3	2	10
48	2,45	1,00	479,33	3	0	3	1	1	6	0	9	1	18
49	3,15	1,50	0,00	0	0	0	2	2	0	0	0	4	8
50	2,19	0,50	0,00	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4
51	2,36	1,00	218,54	2	0	2	1	1	4	0	6	3	15
52	2,41	1,00	191,96	1	0	1	1	1	2	0	3	3	10
53	2,41	1,00	621,31	0	0	0	1	1	0	0	0	1	3
54	2,32	1,00	302,00	1	0	1	1	1	2	0	3	2	9
55	2,60	1,00	0,00	0	0	0	1	1	0	0	0	4	6
56	2,59	0,50	202,33	3	0	2	1	0	6	0	6	3	16
57	2,30	0,50	39,10	0	0	0	1	0	0	0	0	4	5
58	2,28	0,50	202,90	0	0	0	1	0	0	0	0	3	4
59	2,50	1,00	0,00	0	0	0	1	1	0	0	0	4	6
60	2,91	1,00	0,00	1	0	1	2	1	2	0	3	4	12
61	2,42	0,50	0,00	0	0	0	1	0	0	0	0	4	5
62	2,90	0,50	0,00	1	0	1	2	0	2	0	3	4	11
63	2,05	0,50	76,53	1	0	1	0	0	2	0	3	4	9

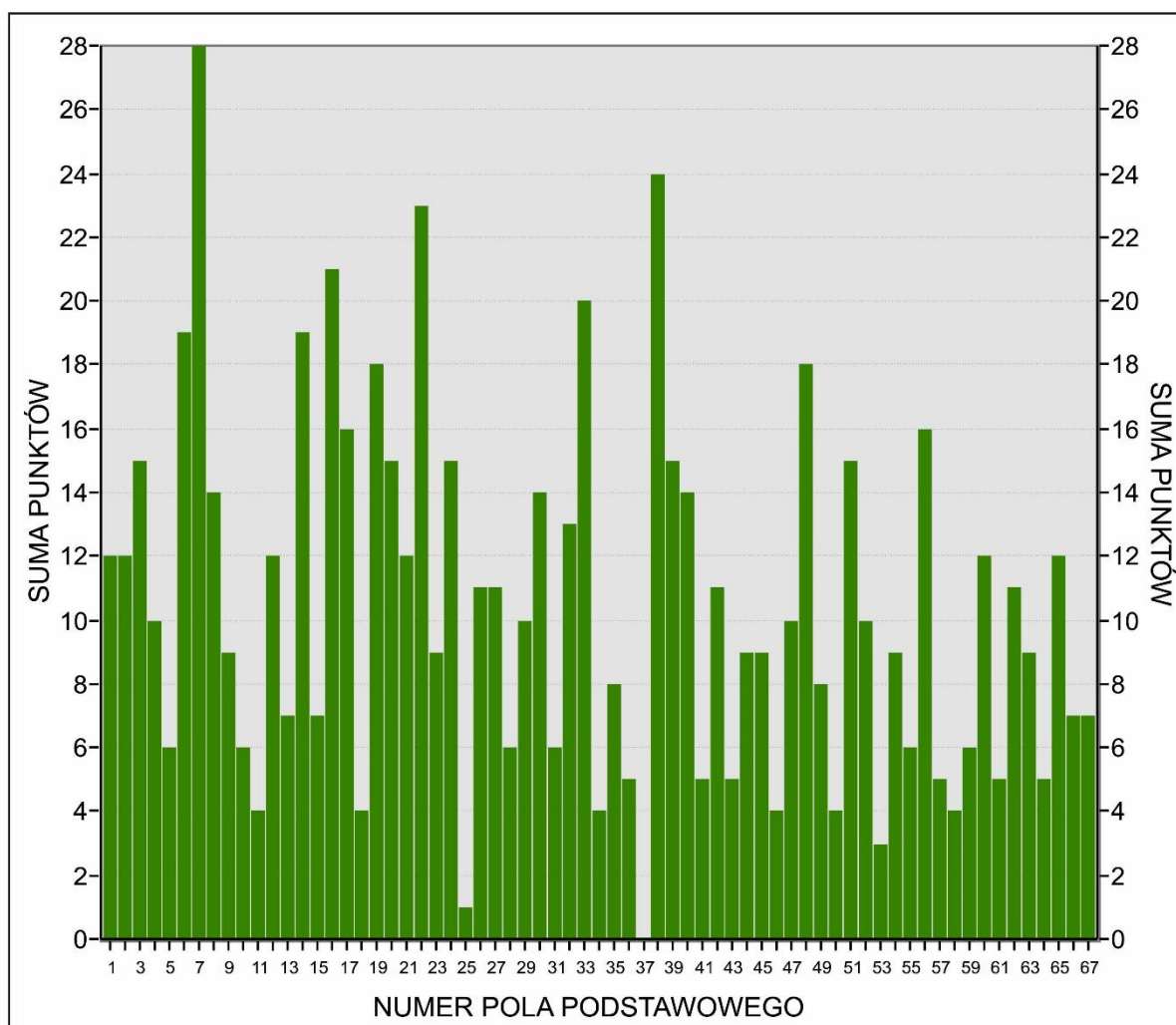
64	2,27	0,50	3,12	0	0	0	1	0	0	0	0	4	5
65	2,54	1,50	0,00	1	0	1	1	2	2	0	3	4	12
66	2,78	1,00	0,00	0	0	0	2	1	0	0	0	4	7
67	2,51	1,50	0,00	0	0	0	1	2	0	0	0	4	7

Otrzymane wartości kryterium były podstawą do stworzenia przedziałów (szeregów bonitacyjnych). W przypadku kryteriów słabo reprezentowanych w granicach parku, czyli liczby głazów narzutowych i liczby gatunków drzew pomnikowych, zastosowano odpowiednio dwa lub trzy przedziały. Dla pozostałych trzech kryteriów oceny zastosowano pięć przedziałów (tab. 12). Każdemu z wydzielonych przedziałów przydzielono odpowiednią liczbę punktów. Punkty bonitacyjne przyznano w taki sposób, by wartości wybranych kryteriów podnieść (np. liczby drzew pomnikowych czy liczby głazów narzutowych), a innych obniżyć (np. powierzchni antropogenicznych form rzeźby terenu). Jak wynika z przyjętego postępowania, potencjalnie jedno pole oceny mogło uzyskać maksymalnie 34 punkty. W przeprowadzonej ocenie takiego pola nie było. Najwyższą wartość punktów 28 uzyskało tylko pole numer 7 (ryc. 18, 19). Najmniejszą liczbę punktów 0, uzyskało także jedno pole oceny o numerze 37. Przyznane sumy punktów wszystkim heksagonom były podstawą do wykonania interpolacji.

Tab. 12. Kryteria waloryzacji przyrodniczej parku w Wieńcu

Kryterium	Zakres wartości kryterium (metoda klasyfikacji)	Przedziały	Punkty
Różnice wysokości w polu podstawowym [m]	0-4	0,00-0,50	0
		0,51-1,00	1
		1,10-1,50	2
		1,51-2,50	3
		2,51-4,00	4
Spadki średnie [°]	1,7577-6,8489 Naturalna przerwa	1,75-2,19	0
		2,20-2,66	1
		2,67-3,46	2
		3,47-4,47	3
		4,48-6,85	4
Powierzchnia antropogenicznych form terenu [m ²]	0-1600 Naturalna przerwa	0,00-76,53	4
		76,54-218,54	3
		218,55-409,46	2
		409,47-907,47	1

		907,48-1600,00	0
Liczba drzew spełniających kryterium pomnikowych	0-4	0	0
		1	2
		2	4
		3	6
		4	8
Liczba gatunków drzew spełniających kryterium pomnikowych	0-3	0	0
		1	3
		2	6
		3	9
Liczba głązów narzutowych	0-1	0	0
		1	2 małe głązy 5 duże głązy

Ryc. 18. Wartości sumy punktów bonitacyjnych przyznane poszczególnym polom podstawowym oceny

Takie ujęcie umożliwi zaprezentowanie rozmieszczenia różnie ocenionych fragmentów parku w sposób ciągły, a nie tylko geometryczny (ryc. 20). Wszystkie prace realizowane w ramach waloryzacji przyrodniczej parku w Wieńcu wykonano przy użyciu narzędzi i oprogramowania z pakietu GIS.

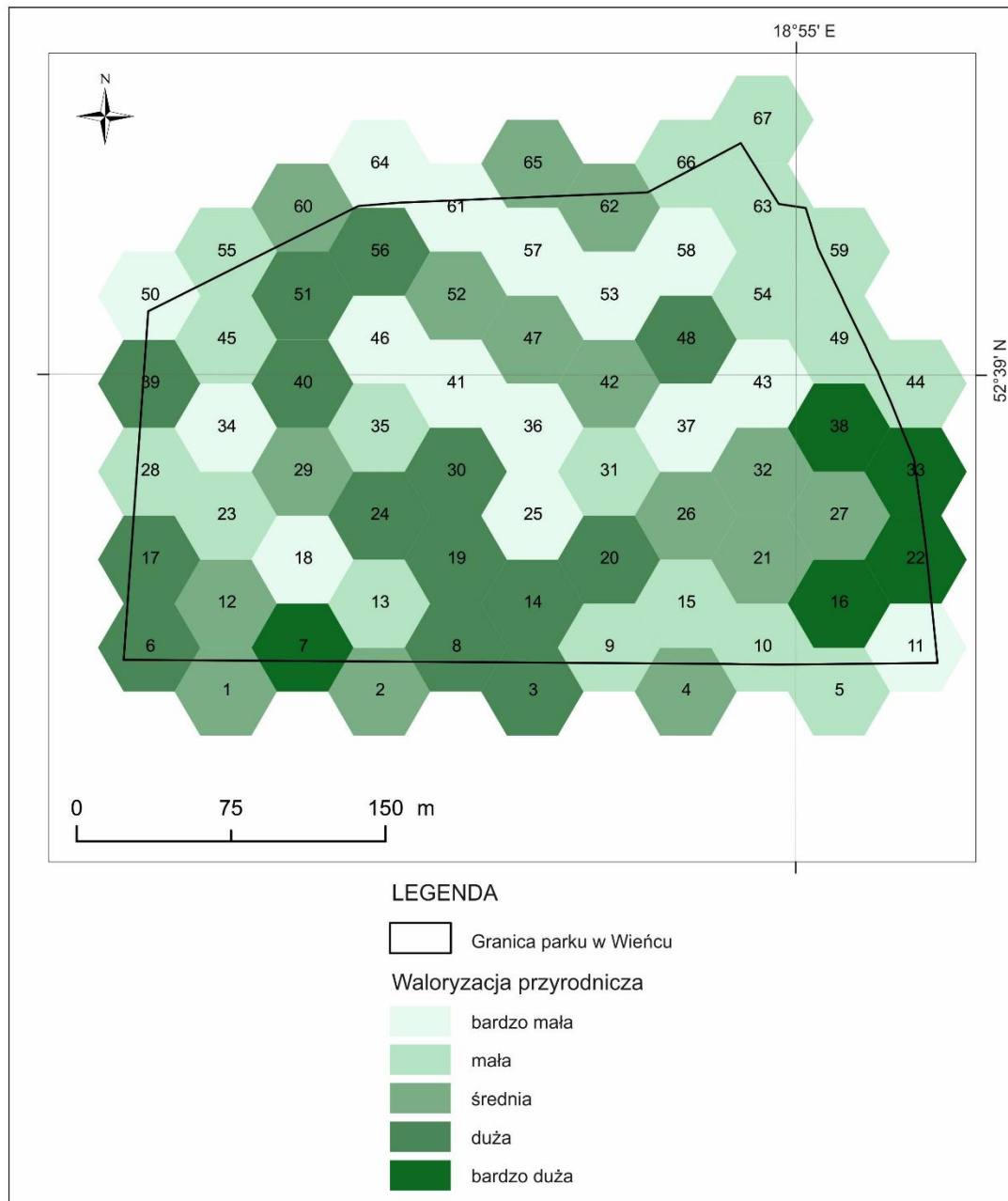
Jak wynika z przeprowadzonej waloryzacji przyrodniczej, w parku w Wieńcu występują trzy obszary o największej wartości przyrodniczej. Dwa z nich zlokalizowane są we wschodniej, a trzeci w południowo-zachodniej części parku (ryc. 19, 20). Dla obszarów zlokalizowanych we wschodniej części parku charakterystyczne są średnie wartości spadków oraz wysokości względnych, a także brak lub niewielkie powierzchnie antropogenicznych form rzeźby terenu. O bardzo wysokiej ocenie tego fragmentu parku zdecydowało głównie występowanie głazów narzutowych, w heksagonach 22 i 38 (Fot. 50, 51) oraz drzew pomnikowych, w heksagonach 16, 22, 33 i 38. Warto podkreślić, że wymienione cztery pola w ocenie integralnej uzyskały od 20-24 punktów bonitacyjnych (tab. 11). I tak w polu 38 występują trzy drzewa spełniające kryterium pomnikowych, które należą do trzech różnych gatunków (wiąz szypułkowy, klon zwyczajny, kasztanowiec zwyczajny). W polu 16 są aż cztery drzewa należące do dwóch gatunków. Są to 3 jesiony wyniosłe oraz kasztanowiec zwyczajny. W heksagonie 33 rosną trzy pomnikowe drzewa, które należą do dwóch gatunków i są to 2 jesiony wyniosłe oraz klon jawor pospolity. Z kolei w polu 22 za pomnikowe uznano dwa drzewa - kasztanowiec zwyczajny oraz jesion wyniosły. Na niewielkim obszarze we wschodniej części parku spotkać można zatem 12 drzew spełniających kryterium pomnikowych, które należą do pięciu gatunków. Trzeci z najwartościowszych obszarów parku, zlokalizowany w jego południowo-zachodniej części, jest wyjątkowy, ponieważ pokrywający się z nim heksagon numer 7 w ocenie integralnej otrzymał aż 28 punktów, czyli najwięcej spośród wszystkich pól podstawowych oceny (tab. 11). O wyjątkowości tego fragmentu parku zdecydowały duże wartości średnich spadków i różnic wysokości oraz niewielki udział antropogenicznych form rzeźby terenu. Poza wymienionymi cechami wartość przyrodniczą przede wszystkim podnosi występowanie dużego głazu narzutowego (Fot. 52) oraz aż czterech drzew spełniających kryterium pomnikowych, które należą do dwóch gatunków, tj. 3 jesionów wyniosłych oraz kasztanowca zwyczajnego.

Obszary o dużej wartości przyrodniczej są rozproszone i występują w kilku płatach. Wyraźnie przeważają one w południowej części obszaru badań. Tereny o bardzo małej wartości przyrodniczej również występują płatami przeważają w centralnej i północnej części parku (ryc. 20).

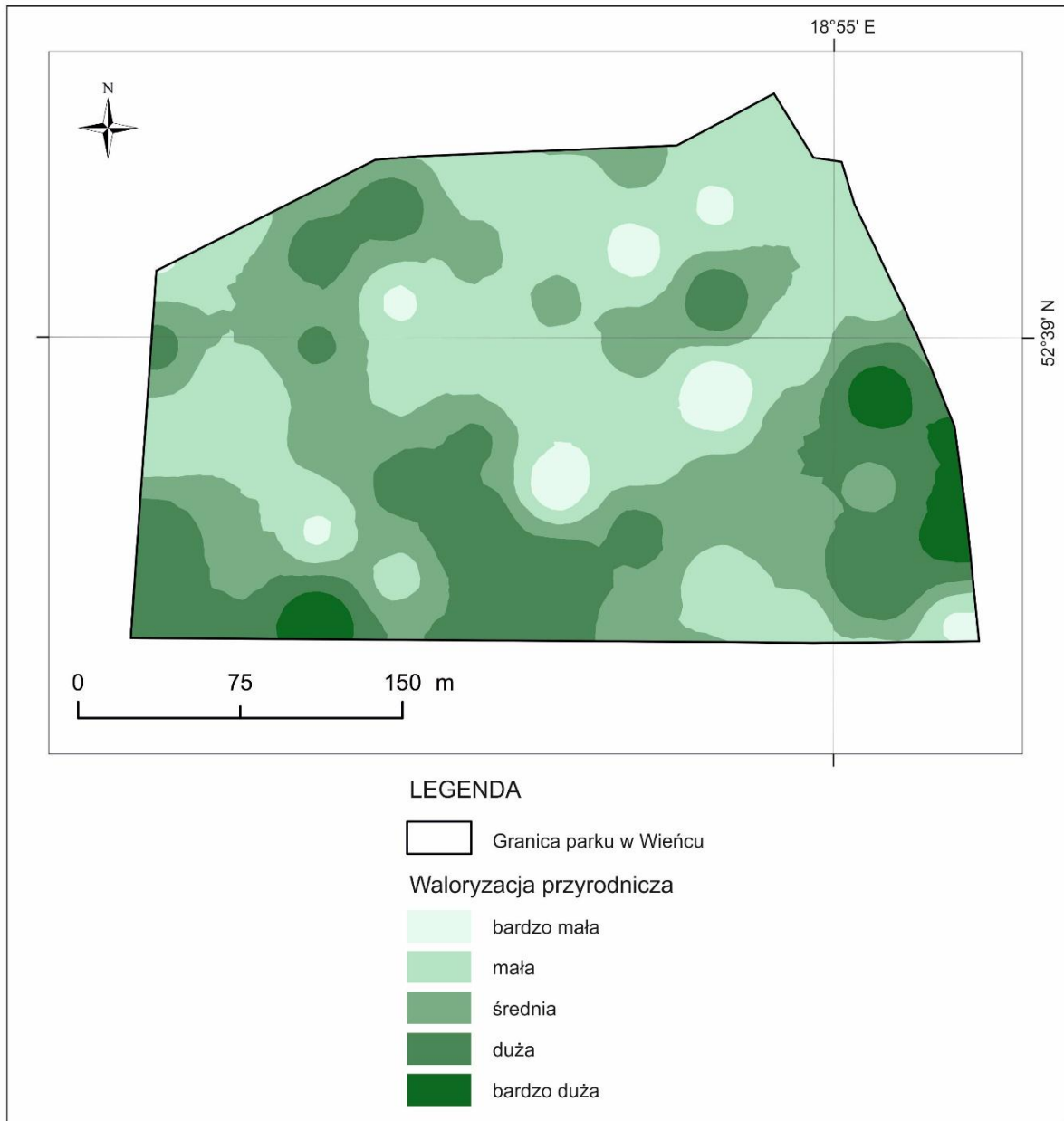
Wykonana na podstawie istniejących danych oraz informacji zebranych w trakcie krótkich rekonesansów terenowych wstępna waloryzacja, umożliwiła wskazanie wartościowych fragmentów parku. Przeprowadzone prace terenowe i kameralne umożliwiają również wskazanie koniecznych do wykonania prac, które mogłyby poprawić kondycję i funkcjonowanie parku oraz zwiększyć jego wartość przyrodniczą. Do takich prac między innymi należą:

- wykonanie szczegółowej inwentaryzacji parku oraz jego bezpośredniego otoczenia,
- przeprowadzenie szczegółowego kartowania litologii, gleb, wód podziemnych, rzeźby terenu głównie antropogenicznej,
- wykonanie odpowiednich zabiegów pielęgnacyjnych i walki z występującymi szkodnikami np. na drzewach,
- wykonanie rewaloryzacji przyrodniczej parku,
- przygotowanie dokumentacji i uruchomienie procedur w celu objęcia ochroną drzew spełniających kryteria pomnikowych oraz głazów narzutowych (Fot. 50-52).

Ryc. 19. Waloryzacja przyrodnicza parku w Wiercu

Ryc. 20. Waloryzacja przyrodnicza parku w Wieńcu - interpolacja

4.5.2. Wykorzystanie społeczne

W myśl ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2003 nr 162, poz. 1568) krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze. Pamiętając, że krajobraz kulturowy odzwierciedla wzajemne interakcje między ludźmi a ich środowiskiem życia (Bogdanowski, 1976) oczywista staje się istotność lokalnych więzów występujących w obrębie społeczności rozumianej jako wspólnota kulturowa, a także poczucie przynależności do niej, topofilia.

Ocena tych kwestii wymaga zarysowania ogólnego kontekstu, który pozwala zrozumieć charakter opisywanej społeczności. Szczególnie ważnym punktem odniesienia jest samo położenie wsi Wieniec, zlokalizowanej w bliskim sąsiedztwie Włocławka, co powoduje, że obszar ten należy zaliczyć do strefy podmiejskiej. Pociąga to za sobą ujawnienie się problemu związanego z procesami integracyjnymi, które są szczególnie trudne przy stałym napływie nowych mieszkańców (obserwowany jest przyrost liczby ludności), co znacząco zakłóca spójność grupy (tab. 10). Silna aktywność na tym terenie procesu suburbanizacji, obok wspomnianego wzrostu liczby ludności, powoduje także pogłębienie heterogeniczności w obrębie społeczności. Nowi mieszkańcy to w dużej mierze osoby migrujące z Włocławka, które cechuje miejski styl życia, wyższy poziom wykształcenia, wyższy status materialny. Zaznacza się to także w przestrzeni wsi, w której pewne fragmenty stanowi wyłącznie nowa zabudowa jednorodzinna o wysokim standardzie, a powstające osiedla nie mają żadnych cech typowych dla wiejskiej zabudowy, przypominając typowe dzielnice rezydencjalne miasta (fot. poniżej).

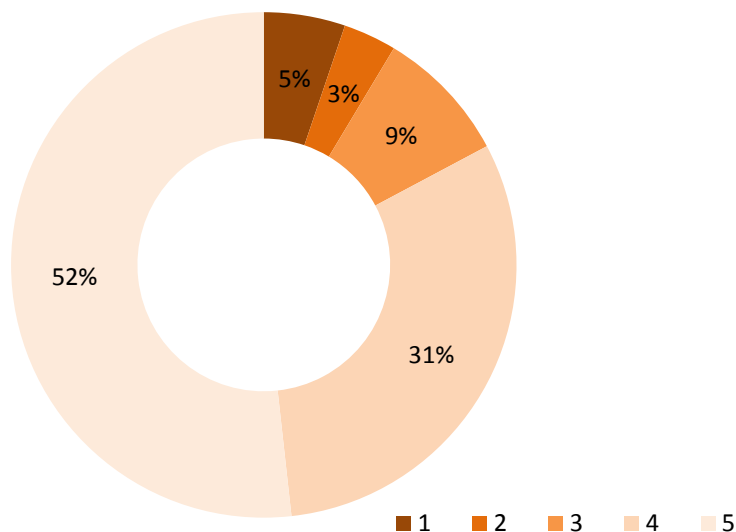
Fot. 53. Zabudowa mieszkaniowa w nowych częściach wsi

Autor: Elżbieta Grzelak-Kostulska

Na tym tle charakteryzując lokalną społeczność należy zwrócić uwagę na następujące, opisane poniżej, aspekty:

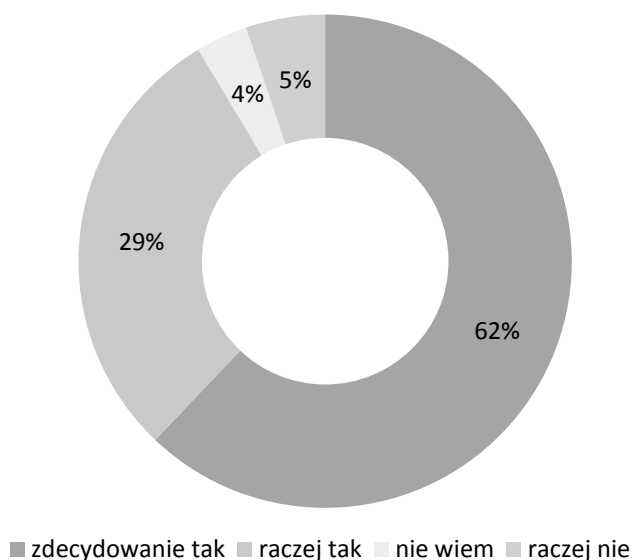
- stosunek mieszkańców do wsi,
- problem łączącej ich więzi,
- stopień zaangażowania społecznego.

Ogólna ocena Wienia jako miejsca do życia jest bardzo wysoka. Jak wynika z przeprowadzonych badań ankietowych respondenci w skali od 1 do 5 aż w 52% przypadków zadeklarowali najwyższą ocenę - 5, a nieco niższą - 4 wskazało 31% pytanym (ryc. 21). Wieś jest postrzegana jako miejsce o znacznym potencjale rozwojowym - uważa tak aż 91% respondentów (62% wskazuje, że zdecydowanie tak, 29%, że raczej tak) - ryc. 22.

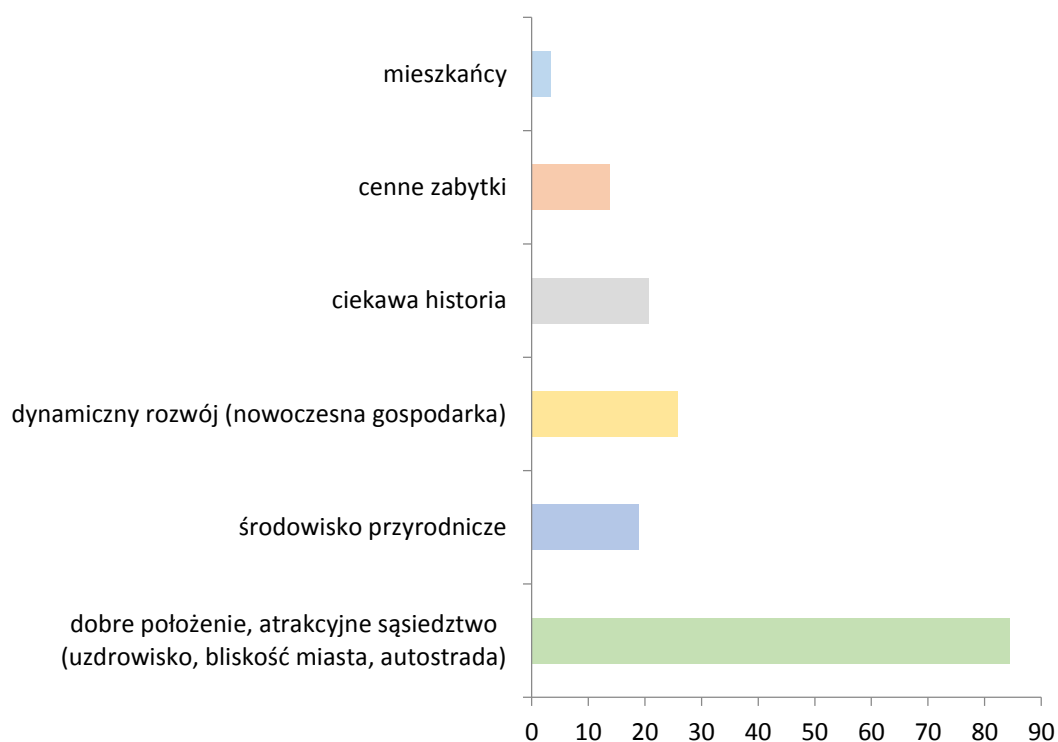
Ryc. 21. Struktura odpowiedzi na pytanie: Czy uważa Pan/i Wieniec za dobre miejsce do życia?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Ryc. 22. Struktura odpowiedzi na pytanie: Czy uważa Pan/i, że Wieniec to miejsce, które ma potencjał, może rozwijać się lepiej niż inne wsie?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Ryc. 23. Struktura odpowiedzi na pytanie: Co Pana/i zdaniem jest największym atutem Wienca?

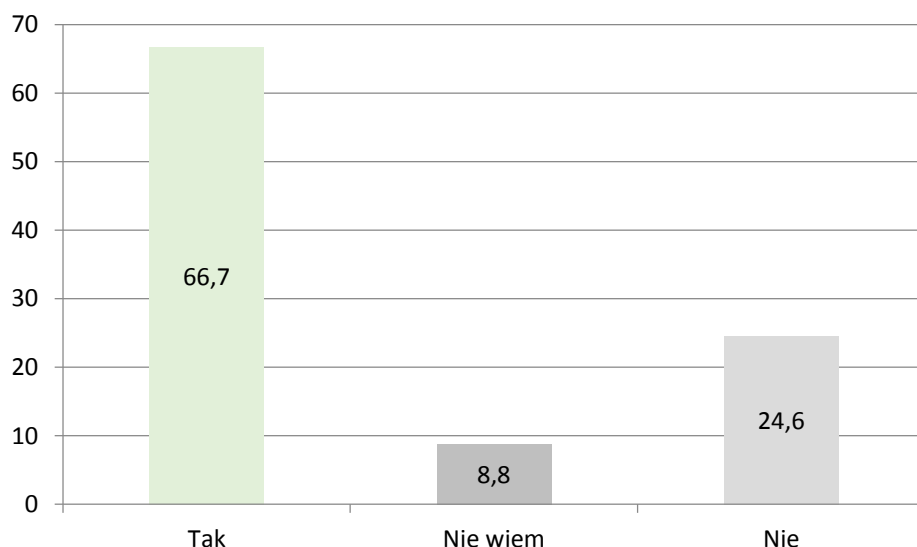
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Pytani mieszkańcy dość jednomyślnie wskazywali na bardzo korzystne położenie Wienca (ryc. 23), zarówno komunikacyjne, jak i wynikające z możliwości korzystania z sąsiedztwa dużego miasta (ceniono dostęp do placówek handlowych, kultury). Aż 2/3 badanych uważa, że bliskość uzdrowiska Wieniec Zdrój może mieć wpływ na ich życie (ryc. 24), w wywiadach podkreślali, że oceniają ten aspekt bardzo pozytywnie w kontekście potencjalnego rynku pracy, dostępności do terenów rekreacyjnych. Poza położeniem część badanych za atut swojej miejscowości uważa dynamiczny rozwój - 57,1% zgadza się ze stwierdzeniem, że Wieniec to wieś nowoczesna. Mniej więcej 1/5 dostrzega atuty wsi wynikające z jej ciekawej i bogatej historii oraz z walorów środowiska przyrodniczego. Zdecydowanie niedocenianym elementem są sami mieszkańcy.

Tab. 13. Opinie badanych dotyczące Wienca i jego mieszkańców

	tak
mieszkańcy Wienca są dumni ze swojej miejscowości	56,9%
mieszkańców łączy od pokoleń silna więź	34,5%
wielu mieszkańców (niezależnie od wieku) interesuje się historią i kulturą swojego regionu	43,1%
mieszkańcy mają wpływ na to, co się dzieje we wsi	37,9%
Wieniec to wieś nowoczesna	57,1%
mieszkańcy są wyjątkowo gościnni	41,4%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

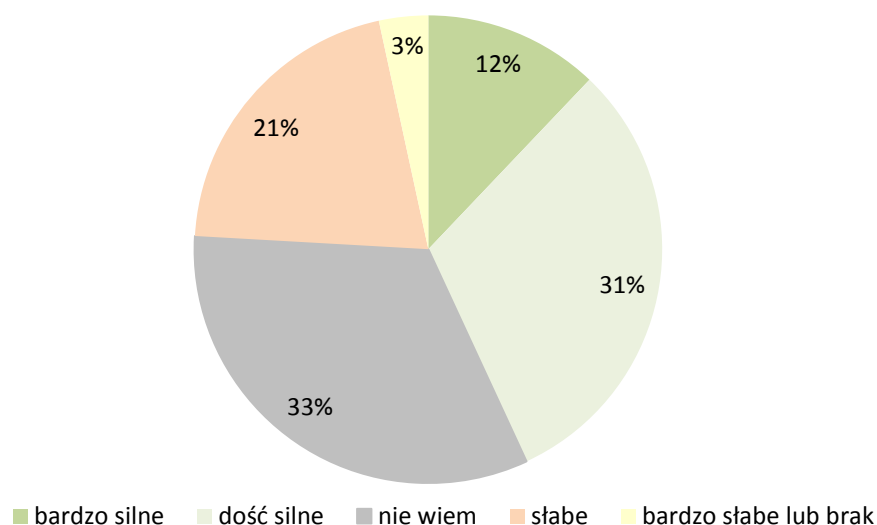

Ryc. 24. Struktura odpowiedzi na pytanie: Czy uważa Pan/i, że rozwój uzdrowiska Wianiec Zdrój może mieć wpływ na życie mieszkańców w Wiancu?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

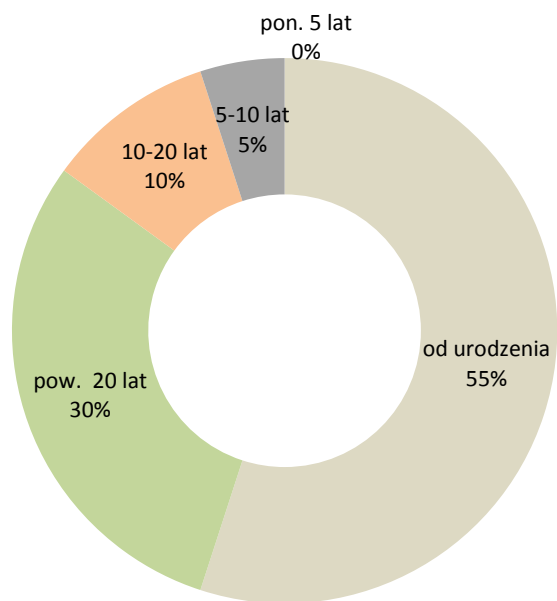
Drugim wymienionym aspektem jest zagadnienie więzi łączącej mieszkańców (ryc. 25). Subiektywna ocena wskazuje, że zaledwie 12% pytanym ocenia ją jako silną, dalsze 31% jako dość silną. Jedna trzecia respondentów nie potrafiła odpowiedzieć na to pytanie. Różna ocena jest silnie powiązana z długością mieszkania w Wiancu (ryc. 26). Wśród ankietowanych dostrzegających silną więź pomiędzy mieszkańcami (ponad połowa) są przede wszystkim osoby związane z Wiancem od urodzenia („wszyscy się tu znamy albo jesteśmy ze sobą spokrewnieni”) lub mieszkające dłużej niż 20 lat - około 1/3. W grupie osób mieszkających krócej niż 5 lat nikt nie dostrzegł silnych więzi, co wynika z własnej perspektywy i nieznanomości pozostałych mieszkańców.

Należy jednak podkreślić, że w trakcie badań terenowych (zarówno ankietowych jak i wywiadów) sami mieszkańcy często podnosili problem pogłębiającego się zróżnicowania wsi. Zwracali uwagę na znaczne osłabienie więzi społecznych, brak spójności, czy wręcz dezintegrację wspólnoty. Choć 1/3 twierdzi, że mieszkańców łączy od pokoleń silna więź, należy dodać, że zastrzegano, iż dotyczy to tylko części populacji.

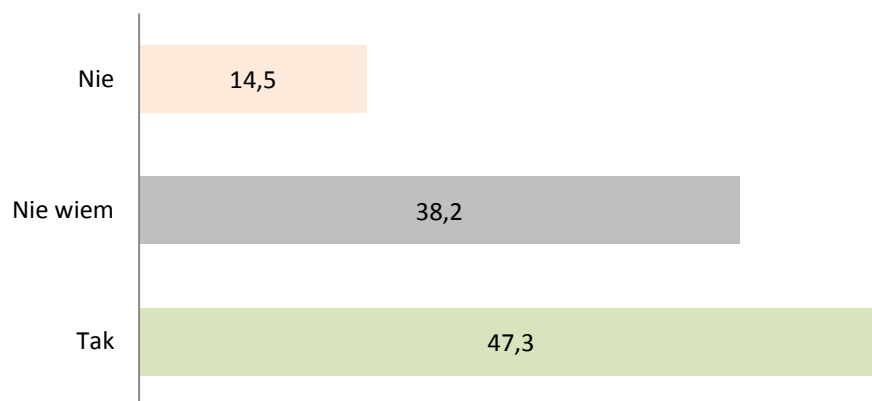
Ryc. 25. Struktura odpowiedzi na pytanie: Jak ocenia Pani/i więzi między mieszkańcami Wianca?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Ryc. 26. Struktura respondentów wskazujących na silną więź łączącą mieszkańców wg czasu mieszkania w Wieńcu

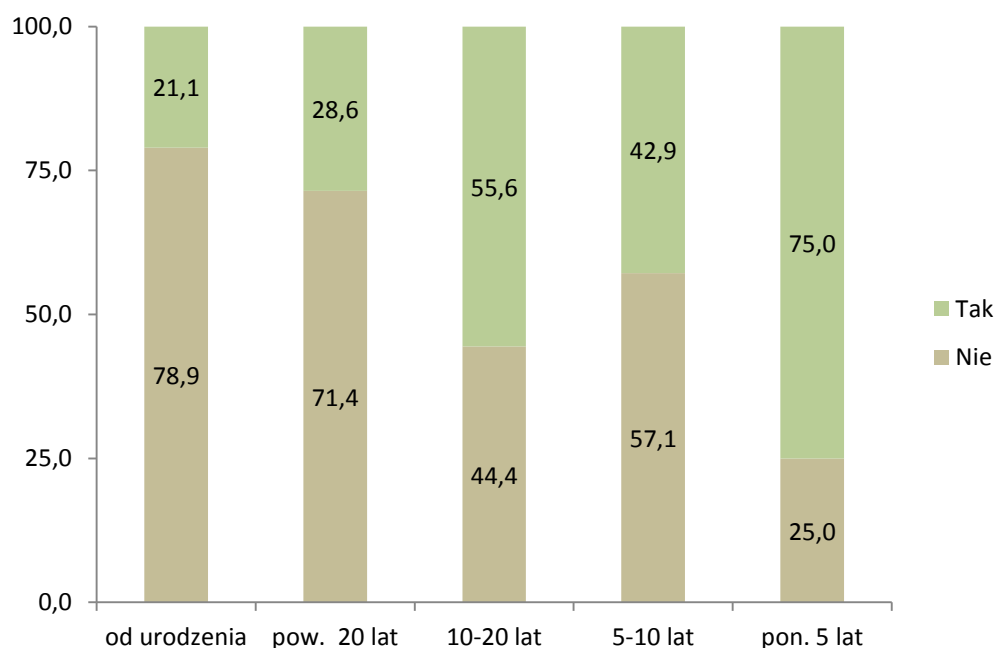
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Ryc. 27. Struktura odpowiedzi na pytanie: Czy mieszkańcy zgłaszają i podejmują własne inicjatywy mające wpływ na ich poziom życia?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Więzi społeczne to także zagadnienie istotne dla podejmowania wspólnych działań w ramach społeczności lokalnej. Kwestia ta nie jest jednak prosta na tyle, by większą spójność jednoznacznie przekładać na wyższą aktywność i odwrotnie. Przy ogólnie niskim zaangażowaniu tradycyjnej społeczności silne więzi społeczne nie zapewniają ujawniania się inicjatyw oddolnych, mogą je nawet blokować.

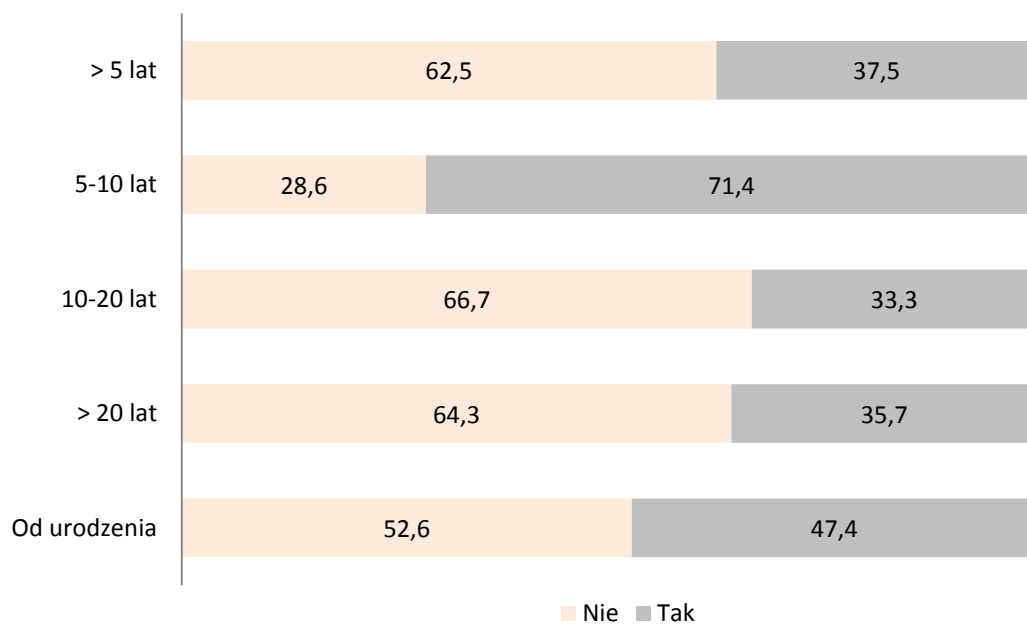

Ryc. 28. Struktura odpowiedzi na pytanie: Czy mieszkańcy mają wpływ na to, co się dzieje we wsi wg czasu mieszkania w Wieńcu

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

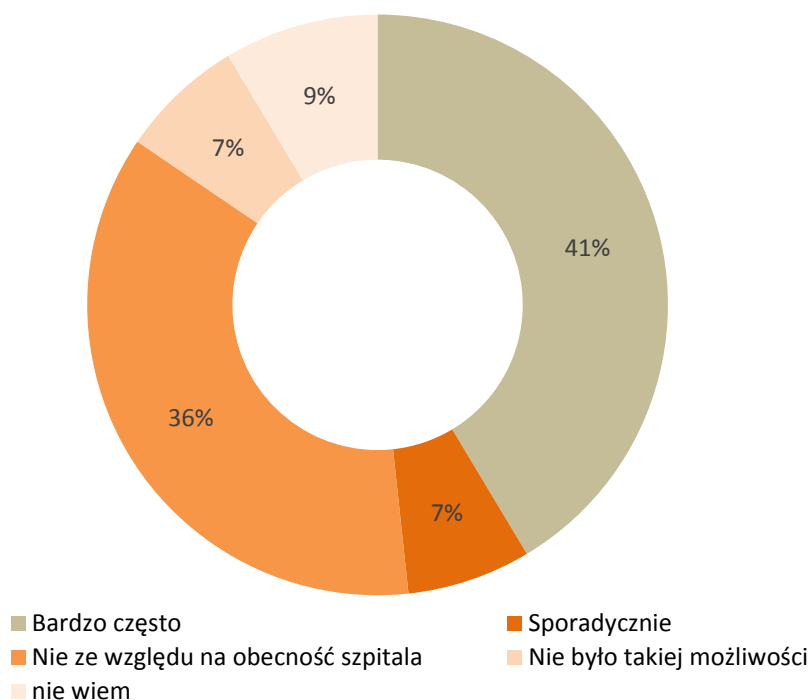
Z przeprowadzonych wywiadów wynika także, że większą potrzebę integracji, wspólnych działań, partycypowania w podejmowanych inicjatywach wykazują tzw. „nowi mieszkańcy”. W ankietach z kolei aż 75% badanych mieszkających w Wieńcu krócej niż 5 lat twierdzi, że mieszkańcy mają wpływ na to, co się dzieje we wsi, wśród mieszkających od urodzenia tego zdania jest zaledwie 21,1% (ryc. 28). Różnice te mogą wynikać z faktu przeniesienia z miasta postaw związanych z aktywnością społeczną. Wieś jest pod tym względem znacznie bardziej zachowawcza. Partycypacja społeczna, jako zjawisko stosunkowo nowe w polskich realiach, jest swego rodzaju innowacją, której upowszechnienie wymaga czasu. W społecznościach tradycyjnych, bardziej konserwatywnych przyjmowana jest znacznie wolniej. Więzy społeczne mogą odgrywać istotną rolę w aktywizacji mieszkańców, powstawaniu inicjatyw oddolnych, jednak w pierwszej kolejności w świadomości mieszkańców musi się utrwalić zasadność podejmowania działań partycypacyjnych.

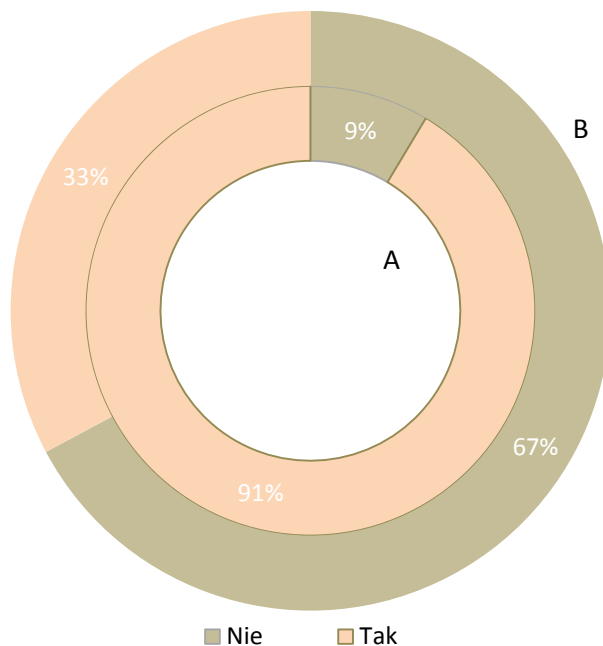
Ryc. 29. Struktura respondentów wskazujących na zainteresowanie mieszkańców (niezależnie od wieku) historią i kulturą swojego regionu wg czasu mieszkania w Więńcu

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Ryc. 30. Struktura odpowiedzi na pytanie: Czy w przeszłości park wokół pałacu był miejscem odwiedzanym przez mieszkańców w celach rekreacyjnych?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Ryc. 31. Zainteresowanie mieszkańców Zespołem Parkowo-Pałacowym

Objaśnienia; A - Czy interesuje się Pan/i dalszymi losami Zespołu Parkowo-Pałacowego?

B - Czy zna Pan/i plany dotyczące zagospodarowania Zespołu Parkowo-Pałacowego?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

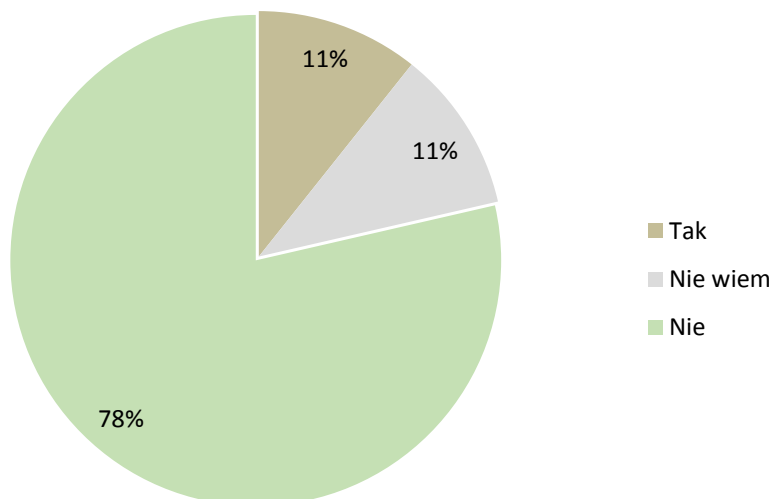
W kontekście budowania więzi społecznych warto także wspomnieć o wynikach badań, które pokazują zainteresowanie mieszkańców historią i kulturą regionu (ryc. 29). Aspekt ten jest bardzo istotny, gdyż znajomość kultury, wiedza o przeszłości przyczyniają się do budowania wspólnoty, integrują lokalną społeczność. Zgodnie z oczekiwaniami dość duży odsetek potwierdzających zainteresowanie tą sferą stanowią mieszkańcy w Wieńcu od urodzenia (sądzi tak blisko połowa tej grupy). Dość zaskakujący jest jednak bardzo wysoki udział odpowiedzi potwierdzających zainteresowanie wśród osób mieszkających we wsi od 5 do 10 lat (ryc. 29). To kategoria osób w wieku średnim, ustabilizowana materialnie, która częściowo zakorzeniła się już w nowym otoczeniu, miała czas poznać sąsiadów. I choć ogółem mniej niż połowa mieszkańców dostrzega zainteresowanie własnym regionem, to stwierdzony fakt angażowania się nowych mieszkańców w poznawanie otoczenia wydaje się bardzo pozytywny.

Niezależnie od tego problemem w dalszym ciągu pozostaje kwestia integracji mieszkańców. Niektórzy badani wskazywali na brak przestrzeni publicznych, które mogłyby stanowić obszar wzajemnego kontaktu (jedyne taki teren jest własnością parafii, która udostępnia go podczas imprez). Pojawiały się także sugestie, że otwarcie terenu parku dla mieszkańców mogłoby w dużej mierze przyczynić się do poprawy spójności lokalnej społeczności. Park mógłby stać się miejscem codziennych spotkań seniorów, rodziców z dziećmi, młodzieży oraz miejscem, gdzie mogłyby odbywać się imprezy integrujące mieszkańców.

Warto także nadmienić, że mieszkańców cechuje silnie emocjonalny stosunek do terenu parku i pałacu. Zdecydowana większość odczuwa z tym miejscem silną więź, która przekłada się na żywe zainteresowanie losami obiektu. Niektórzy wspominali czasy przedwojenne, podkreślając ogromny wpływ dawnych właścicieli na życie mieszkańców. Akcentowano przy tym pozytywne aspekty, zwracając uwagę na świetną organizację pracy, rozplanowanie w przestrzeni wsi obiektów związanych z pałacem, mieszkań dla pracowników itp.

Zespół Parkowo-Pałacowy w świadomości wielu mieszkańców (41%), zwłaszcza starszych, kojarzony jest jako teren posiadający w przeszłości funkcję rekreacyjną (ryc. 30), często odwiedzany przez mieszkańców wsi. W wywiadach podkreślano wielokrotnie dawne walory estetyczne ogrodu, zwłaszcza zadbane klomby, krzewy róż. Z kolei 36% badanych twierdzi, że park wokół pałacu nie mógł być odwiedzany przez miejscową ludność. Przypominają, że teren ten był zamknięty bramą i szlabanem przy wjeździe, możliwe były tylko wizyty u pacjentów przebywających w szpitalu. Niezależnie od istniejących w pamięci badanych różnych wspomnień dotyczących dostępności parku, podkreślane jest duże zainteresowanie Zespołem Parkowo-Pałacowym i troska o jego stan. Zdecydowana większość (91% respondentów) interesuje się dalszymi losami obiektu, choć tylko 1/3 deklaruje, że zna plany dotyczące jego zagospodarowania (ryc. 31).

Podczas wywiadów kilku mieszkańców wspominało też o negatywnych skojarzeniach z terenem parku i pałacem (jedna z respondentek stwierdziła nawet, że: „moja noga nigdy tam nie postanie”). Wiązały się one z rolą, jaką pełnił obiekt - od 1949 r. funkcjonowało tu sanatorium przeciwgruźlicze, w roku 1960 przekształcone w Szpital Przewodniczący i Chorób Płuc, który działał do 2006 r. jako Oddział Gruźlicy i Chorób Płuc, Diagnostyki i Leczenia Raka Płuca Szpitala Wojewódzkiego we Włocławku. Jednak jak wynika z przeprowadzonych ankiet tylko 11% respondentów bierze pod uwagę fakt, że poprzednia funkcja może wpływać na niechęć mieszkańców do tego miejsca, 78% jest przeciwnego zdania (ryc. 32).

Ryc. 32. Struktura odpowiedzi na pytanie: Czy poprzednia funkcja pałacu (szpital) może mieć wpływ na to, że mieszkańcy wsi będą niechętnie odwiedzali to miejsce?

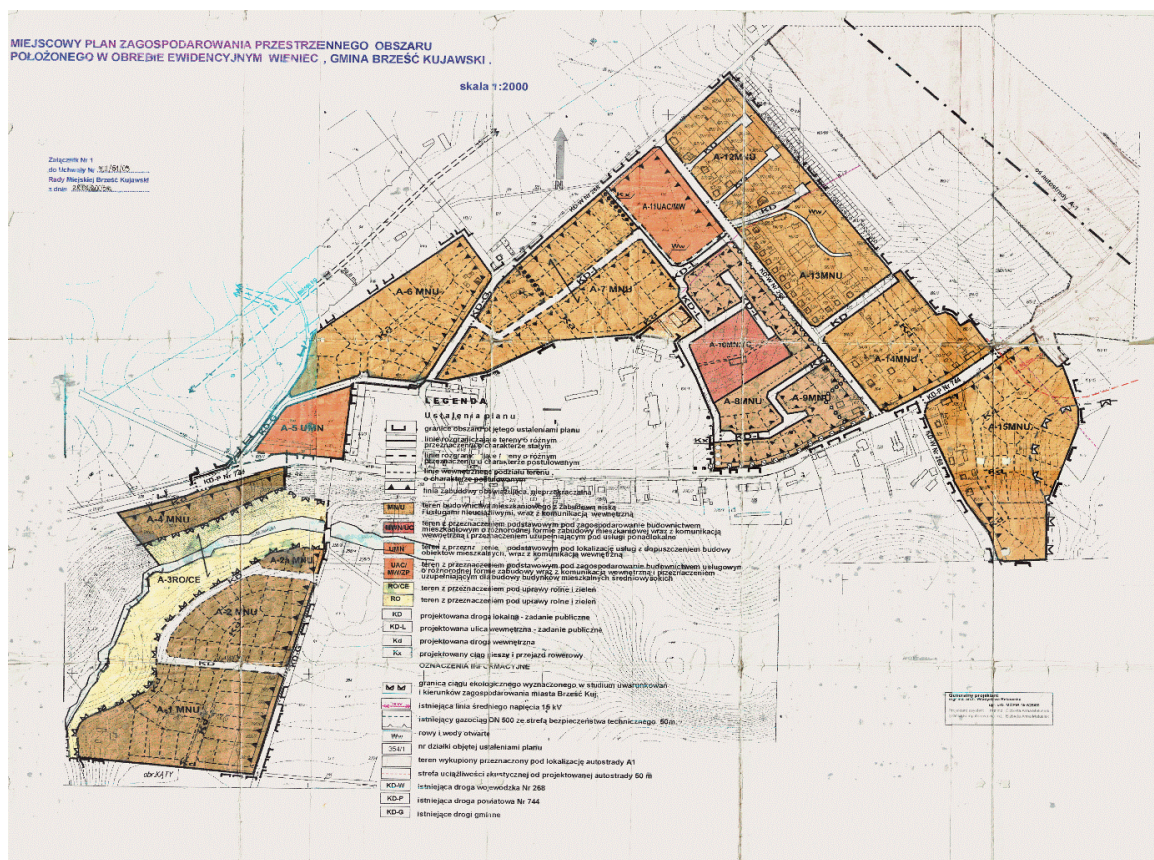
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Podsumowując warto zaznaczyć, że mieszkańcy wsi bardzo chętnie rozmawiali na temat Zespołu Parkowo-Pałacowego, podkreślając wielokrotnie, że mają świadomość potencjału tego obiektu. W nadaniu mu nowej funkcji upatrywaliby sposobu na ratowanie obiektu. Drugorzędną kwestią było to, czy mieszkańcy zyskają na przywróceniu świetności Zespołu, zakładając z góry, że ranga obiektu predystynuje go do pełnienia funkcji ponadlokalnej (szerzej kwestię opinii mieszkańców na temat potencjalnych funkcji Zespołu omówiono w rozdziale 4.4.2. Aktywności realizowane w parku). Jedyne silnie artykułowane oczekiwanie dotyczyło dostępu do terenów zieleni, które mogłyby stanowić tak potrzebną przestrzeń wspólną. Tym samym pielęgnowanie wartości kulturowych mogłoby się przyczynić do wzmocnienia poczucia przynależności do miejsca, integracji grupy mieszkańców tworzących wspólnotę.

4.5.3. Zagrożenia zewnętrzne i wewnętrzne

Zabytkowy Park wraz z zespołem pałacowym zlokalizowany jest na terenie miejscowości Wieniec, wchodzącej w skład powiatu włocławskiego oraz gminy Brześć Kujawski, położonej w południowo-wschodniej części województwa kujawsko-pomorskiego. Założenie parkowe ulokowane jest w historycznej krainie Ziemi Kujawskiej, w odległości 11,5 km od Włocławka, będącego stolicą powiatu. Odległość od pozostałych dwóch głównych miast województwa to: 54,3 km od Torunia oraz 96,7 km od Bydgoszczy, zależnie od wybranej trasy.

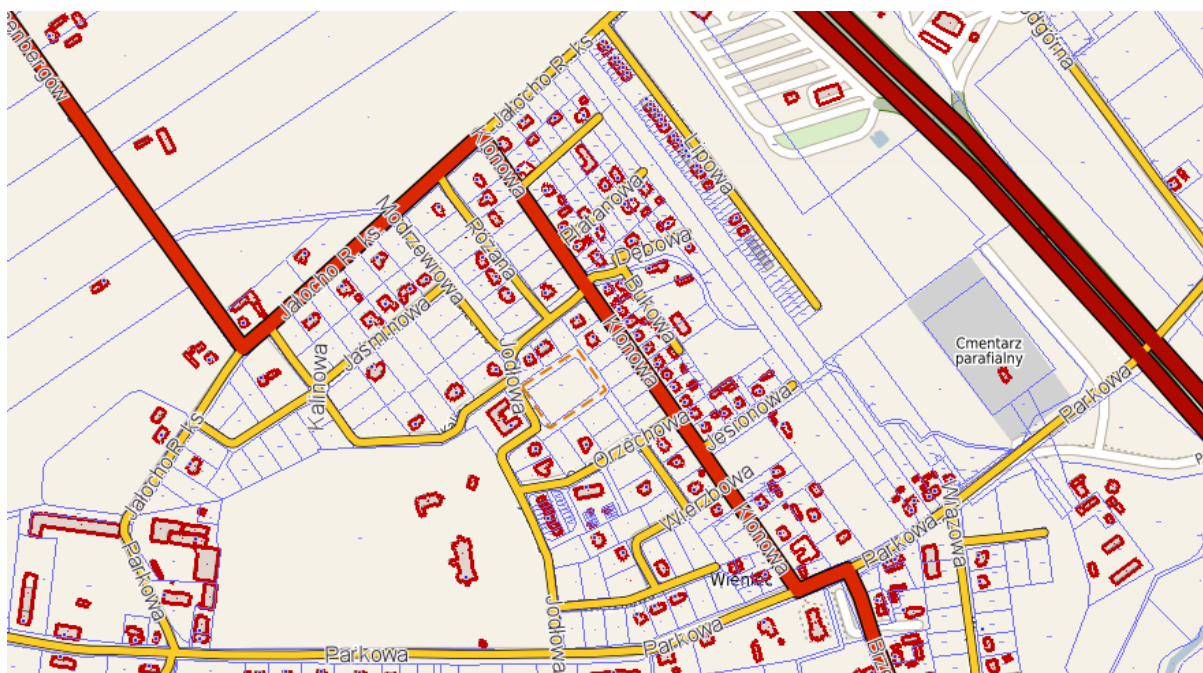
Waloryzacja przestrzeni zakłada analizę zagrożeń zewnętrznych oraz wewnętrznych występujących na opisywanym obszarze. Za zagrożenia zewnętrzne i wewnętrzne potencjalnie występujące na danym terenie można uznać: zabudowę w bezpośrednim sąsiedztwie, drogi, występujące zakłady przemysłowe, dokonane podziały geodezyjne i własnościowe, zmiany warunków wodno-gruntowych, a także zagrożenie ekstremalnymi zjawiskami pogodowym.

Ryc. 33. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego dla wsi Wieniec

Źródło: Materiały pozyskane z Urzędu Gminy Brześć Kujawski

Zgodnie z obowiązującym Miejscowym Planem Zagospodarowania Przestrzennego dla miejscowości Wieniec większość gruntów została przeznaczona na cele budownictwa mieszkaniowego wraz z usługami nieuciążliwymi. Niewielką część stanowią tereny przeznaczone pod uprawy rolne.

Ryc. 34. Zagospodarowanie przestrzenne na terenie miejscowości Wieniec

Źródło: <http://brzesckujawski.e-mapa.net/>

Przechodząc do zagrożeń należy na początku wspomnieć, iż jest to teren o niewielkim stopniu przekształcenia antropogenicznego. Na opracowywanym obszarze występuje rozproszona zabudowa mieszkaniowa oraz nieliczne zabudowania gospodarcze przeznaczone na cele usługowe nieuciążliwe. Na terenie miejscowości nie występują punkty o znacznej koncentracji zwartej zabudowy mieszkaniowej jak i technicznej. Charakteryzując typ zabudowy Wieńca można stwierdzić, że występująca tutaj zabudowa posiada układ przestrzenny charakterystyczny dla wsi typu wielodrożnica. Miejscowość charakteryzuje się rozproszoną czy też luźną zabudową rozwiniętą wzdłuż kilku ciągów komunikacyjnych.

Pierwszym elementem dokonywanej waloryzacji jest zabudowa w bezpośrednim sąsiedztwie założenia parkowego. Tak jak już wspomniano na terenie wsi nie występują obszary o gęstej, zwartej zabudowie. W przeważającej części ma ona charakter jednorodzinny, niski - przeważnie występują budynki o wysokości do drugiego piętra. Dodatkowo na niektórych posesjach wśród budynków mieszkalnych występują zabudowania techniczne oraz inwentarskie - niezbyt wysokie, o architekturze typowej dla wiejskich budynków technicznych.

Zespół pałacowo-parkowy zlokalizowany jest w centralnej części wsi. Ze wszystkich stron otoczony jest buforem zieleni w postaci wiekowego założenia parkowego posiadającego układ charakterystyczny dla drugiej połowy wieku XIX oraz początku XX. W bezpośrednim sąsiedztwie Pałacu zaczynając od strony północnej zlokalizowana jest zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna, taki sam rodzaj zabudowy występuje po stronie wschodniej patrząc od frontu założenia. Od strony południowej (frontalnej) z parkiem sąsiaduje ulica Parkowa, będąca drogą gminną. Od zachodu, bezpośrednio za granicami parku zlokalizowane są zabudowania handlowo-usługowe oraz utwardzony plac pełniący funkcję parkingu.

Na terenie wsi jak i w bezpośrednim sąsiedztwie parku nie zostały zlokalizowane żadne zakłady przemysłowe ani produkcyjne, mogące stanowić jakiegokolwiek zagrożenie dla walorów parku. Klasyfikując działalności gospodarcze na terenie wsi można wyróżnić zakłady handlowo-usługowe oraz drobne przedsiębiorstwa. Ponadto do działalności gospodarczych należy zakwalifikować również gospodarstwa rolne.

Ryc. 35. Struktura własnościowa nieruchomości wraz z numerami ewidencyjnymi działek na terenie wsi Wieniec

Źródło: http://mapy.geoportal.gov.pl/imap/?gpmmap=gp0&actions=acShowServices_KATASTER

W kwestii własnościowej nieruchomości znajdujących się w bezpośrednim sąsiedztwie założenia parkowego można stwierdzić, że w większości działki te stanowią własność prywatną, wyjątkiem są pasy drogowe wraz z lokalnymi drogami, będące własnością gminną.

W odległości ok. 1 km w linii prostej od założenia parkowego zlokalizowana jest autostrada A1 wraz z miejscem obsługi podróżnych (MOP Machnaczy Północ), w pobliżu przebiega droga wojewódzka nr 268 relacji Brzezie - Brześć Kujawski. Jednakże wspomniana infrastruktura komunikacyjna nie wpływa na stan przyrodniczy oraz techniczny zabytkowego parku wraz z pałacem.

Na terenie parku oraz w jego najbliższym sąsiedztwie nie występują żadne zbiorniki ani ciek wodne, będące potencjalnym zagrożeniem w kwestii zmiany warunków wodnych.

Groźnymi zjawiskami są za to burze. Przeciętnie w Wieniu obserwowano 7 dni z burzą w ciągu roku. Jednak obserwacje prowadzone w stacjach Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej wykazują, iż w tym rejonie występuje ok. 20-22 dni z burzą (Internetowy Atlas Województwa ..., Kejna, Strzyżewski, 2017). Czasami są to burze gwałtowne z gradobiciami (w województwie 2-3 dni z gradem) oraz silnymi szkwałami (jak np. w sierpniu 2017 r. we wschodniej części województwa). Możliwe są też trąby powietrzne. Silne burze ze szkwałami i trąbami powietrznymi (z wiatrem przekraczającym 30 ms⁻¹) mogą pojawić się niespodziewanie w każdym rejonie. Okres intensywnych burz przypada na miesiące od maja po sierpień. W wyniku huraganowego wiatru mogą zostać powalane drzewa, zwłaszcza starodrzew w parkach przydworskich, zniszczone mogą zostać budynki, zerwane dachy i zniszczona infrastruktura parkowa. Zagrożeniem są coraz częstsze fale upałów (wielodniowe okresy z temperaturą maksymalną ponad 30°C), zwiększające ryzyko pożarowe w lasach, na polach oraz dla budynków. W czasie burz występują opady nawalne, w ciągu doby suma

opadów może przekroczyć 50, a nawet 100 mm, np. w pobliskim Starym Brześciu największy opad dobowy wyniósł 65,7 mm, a w Chodczu 57,8 mm (Kejna, Strzyżewski, 2017). Tak intensywne opady powodują podtopienia oraz zalania pomieszczeń.

W celu zmniejszenia zagrożenia ekstremalnymi zjawiskami pogodowymi należy uwzględniać ostrzeżenia wydawane przez IMGW oraz regionalne Centra Zarządzania Kryzysowego. Należy również sprawdzić stan techniczny budynków, zdrowotność drzew i podjąć inne działania zabezpieczające mienie oraz zdrowie i życie ludzi przed gwałtownymi zjawiskami pogodowymi.

Analizując dokumenty zarówno strategiczne jak i planistyczne obejmujące swoim zasięgiem rozważany obszar można stwierdzić brak jakichkolwiek planów, które pociągałyby za sobą większe zmiany w bliższej, czy też dalszej przyszłości. W Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania przestrzennego dla gminy Brześć Kujawski zawarto ważne z punktu widzenia eliminowania potencjalnych zagrożeń dla danego obszaru postulaty. Najważniejsze z nich to (za Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Brześć Kujawski):

- Właściwe wykorzystanie walorów przyrodniczych, kulturowych i uzdrowiskowych;
- Rozwój sieci infrastruktury technicznej i ochronę środowiska naturalnego;
- Promocja walorów turystycznych, uzdrowiskowych i historyczno-kulturowych gminy;
- Konserwacja oraz szerokie turystyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego;
- Konserwacja zabytkowych obiektów sakralnych oraz zespołów parkowo-dworskich;
- Rewaloryzacja zabytkowych układów urbanistycznych o dużym znaczeniu kulturowym i historycznym.

Podsumowując, po przeanalizowaniu dokumentów planistycznych, strategicznych oraz opracowań kartograficznych dla miejscowości Wieniec zlokalizowanej na terenie gminy Brześć Kujawski, w województwie kujawsko-pomorskim można stwierdzić, że położone tam założenie parkowo-pałacowe nie znajduje się pod wpływem oddziaływania żadnego z antropogenicznych zagrożeń. Ważną informacją są postulaty zawarte w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Brześć Kujawski dotyczące działań ochronnych oraz konserwatorskich na terenie gminy. Zapewniają one, iż na danym obszarze nie zostaną wykonane inwestycje, które mogłyby się przyczynić do degradacji walorów historycznych i przyrodniczych parku. Jedynym realnym zagrożeniem są gwałtowne zjawiska pogodowe występujące na danym obszarze. Ponadto nawiązując do czynników antropogenicznych, dla opracowywanego obszaru nie przewidziano w bliskiej przyszłości zmian, które mogłyby w znaczący sposób oddziaływać na funkcjonowanie oraz stan, zarówno przyrodniczy jak i techniczny, obiektów zlokalizowanych na terenie zabytkowego parku wraz z zespołem pałacowym w Wieńcu.

5. Wnioski

5.1. Obiekty modelowe pod względem ochrony, zagospodarowania i użytkowania („dobre praktyki”)

Definiowanie działań podejmowanych przez człowieka na obszarze parków historycznych może budzić pewne trudności. Wynikają one z faktu, że granica pomiędzy rewaloryzacją a rewitalizacją w niektórych przypadkach może okazać się niezbyt wyraźna. W pierwszej kolejności należy w związku z tym zdefiniować oba te terminy. Rewitalizacja jak podają Furtak (2012) lub Kosiński (2009), to w środowiskach twórców - architektów, urbanistów i architektów krajobrazu, wielopłaszczyznowy i wielowątkowy cykl zabiegów dotyczących miejsca lub większego obszaru, mających na celu poprawienie jego wartości technicznych, estetycznych, funkcjonalnych, ale również ekonomicznych, społecznych, kulturowych, demograficznych, psychologicznych i środowiskowych. Zdaniem wymienionych autorów rewitalizacja powinna obejmować konsultacje z przyszłymi lub aktualnymi użytkownikami terenu, który staje się sceną działań rewitalizacyjnych. Podobne znaczenie terminu rewitalizacja podaje Środa-Murawska et al. (2017), Rogatka et al. (2015), Kaczmarek (2009), Billert (2004), Parysek (2001, 2005). W odróżnieniu od rewitalizacji, pojęcie rewaloryzacji jest bardzo wąskie i odnosi się wyłącznie do przywrócenia obiektom historycznym ich dawnego wyglądu (por. Eysymontt, 2004; Stawiska, Stawiski, 2005; Kuśnierz-Krupa, 2013). W związku z tym, podczas gdy termin rewitalizacja dotyczy procesu wieloaspektowego (odnosi się nie tylko do modernizacji obiektów/przestrzeni, ale także do ich przemian funkcjonalno-przestrzennych i wykreowania ich jako miejsc użytecznych społecznie), termin rewaloryzacja porusza tylko kwestię modernizacji w znaczeniu odnowy, przywrócenia dawnej świetności.

Przywołane poniżej projekty, stanowiące tzw. „dobre praktyki”, z reguły wykraczają poza wąsko rozumianą zmianę (modernizację). Zakłada się w nich bowiem wprowadzanie elementów stanowiących o ich użyteczności dla społeczności lokalnej, poprzedzone konsultacjami pomysłów na ożywienie gospodarcze. Przede wszystkim pojawia się w wielu przypadkach zjawisko sukcesji funkcji, które jest znamienne dla rewitalizacji, a nie rewaloryzacji. Warto zwrócić uwagę, że w niektórych fragmentach rozdziału postępowano się równocześnie terminem rewaloryzacja i rewitalizacja, bo w zależności od zamysłu twórców projektu, odnowa tych obiektów i otaczającej ich przestrzeni obejmowała wyłącznie rewaloryzację lub odnosiła się do kompleksowej rewitalizacji. W przypadku poszczególnych przykładów, które spełniały kryteria rewitalizacji, takim określeniem postępowano się w celu odpowiedniej ich charakterystyki.

Idea rewitalizacji parków historycznych (zabytkowych)

Istniejące współcześnie parki zabytkowe to zwykle obiekty o dużej wartości historycznej, często stanowiące pozostałość ważnych - prestiżowo lub artystycznie - rezydencji. Pierwotnie zwykle prywatne, z czasem przekształcone były one w otwarte przestrzenie publiczne i poddawane koniecznym adaptacjom wewnątrz oraz całego otaczającego ich obszaru w celu osiągnięcia jak najlepszych rezultatów w wymiarze funkcjonalnym. Niestety, nierzadko wraz z sukcesją funkcji danego obiektu pogarszał się jego stan techniczny, a także zanikały jego wartości przyrodnicze, jak i kulturowe. W związku z ogromnym potencjałem tkwiącym w zabytkowych parkach lub zespołach parkowo-pałacowych, przy jednocześnie niesatysfakcjonującym samorządy lub społeczności lokalne kierunku przekształceń funkcjonalno-przestrzennych obiektów, celem projektu HICAPS realizowanego przez wybrane kraje Unii Europejskiej w ramach funduszu Interreg, jest ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego w postaci historycznych parków i ogrodów, które znajdują się w otoczeniu zabytkowych obiektów (<https://www.kujawsko-pomorskie.pl/europejska-wspolpraca-terytorialna/projekt-hicaps>, 2018-07-03).

Utrzymanie lub przywracanie właściwego stanu tychże obiektów jest poniekąd koniecznością, szczególnie na obszarach ważnych z punktu widzenia dziedzictwa kulturowego, a także obszarach atrakcyjnych wizualnie (Soldani et al., 2004). Rewaloryzacja lub nawet rewitalizacja tego typu parków w związku z występowaniem licznych zmian funkcjonalno-przyrodniczych, jak i przyrodniczych w stosunku do ich stanu pierwotnego, z jednej strony, a z drugiej, pożądanych i oczekiwanych kierunków przekształceń, jest niezwykle trudnym zadaniem. Generalnie wiąże się ona z problemami, kategoryzowanymi jako:

- kompozycyjne, gdy należy rozważyć, na ile pierwotne założenie parku spełnia współczesne oczekiwania użytkowników;
- przyrodnicze, uwzględniające obecny stan środowiska w rekonstrukcji, zwłaszcza roślinności parku;
- programowe, rozważając, w jakim stopniu można zachować ofertę historyczną w kontekście współczesnej oferty programowej;
- ekonomiczne, rozpatrując, na ile koszty związane z rewaloryzacją lub rewitalizacją parku, a następnie jego konserwacją, wpłyną na ostateczny kształt obecnych opracowań projektowych (Fortuna-Antoszkiewicz et al., 2012).

Powszechnie uznaje się, że wiele z zabytkowych parków znika z powodu braku odpowiedniego wsparcia finansowego i braku specjalistycznej wiedzy na temat ich ochrony lub kierunków przekształceń (Fortuna-Antoszkiewicz et al., 2012). W celu wyznaczenia optymalnego kierunku ich rozwoju konieczne jest zaangażowanie partnerów strategicznych, stanowiących wsparcie merytoryczne, a także szeregu podmiotów publicznych i prywatnych, instytucji kultury, edukacji, ochrony środowiska i samych mieszkańców. Tylko postępując w ten sposób możliwe jest wypracowanie strategii rozwoju parku zabytkowego, która będzie w najlepszy sposób odpowiadać na potrzeby otoczenia.

Aby ożywić przestrzeń parku i przywrócić jego dawną świetność należy przede wszystkim wyznaczyć cel rewaloryzacji lub rewitalizacji, określić sposób użytkowania posiadłości, a także przynajmniej częściowo określić grupę odbiorców (Forczek-Brataniec et al., 2004). Aby to osiągnąć stosuje się różne praktyki. Jedną z metod są badania socjologiczne (ilościowe lub jakościowe), które pozwalają na zdiagnozowanie potrzeb społeczności lokalnej, a w pewnym stopniu nawet zapoznanie mieszkańców z opracowywaną koncepcją zagospodarowania obszaru parku. Badania socjologiczne służą także wysondowaniu, na ile społeczność lokalna identyfikuje się z rewaloryzowanym/rewitalizowanym obszarem. Co więcej, umożliwiają one sprawdzenie poprawności przyjętego celu działań naprawczych i niejednokrotnie stanowią źródło inspiracji odnośnie oczekiwanych kierunków przekształceń.

Warto także uzupełnić, że dotychczas podmiotem projektu HICAPS mającego na celu - jak wspomniano powyżej - kompleksową rewitalizację parków historycznych (zabytkowych), jest osiem takich przestrzeni, zlokalizowanych w czterech państwach, tj. Słowenii, Włoszech, Chorwacji i Polsce. Państwa biorące udział w projekcie, w ramach tzw. partnerstwa zagranicznego, zmierzały do wypracowania jak najlepszej ścieżki ich rozwoju, przyjmując za główny cel proces odnowy i ożywienia parków historycznych. Co więcej, dla każdego obszaru ujętego w projekcie, wyznaczone zostały szczegółowe cele i kierunki rozwoju:

- w Velenje (Słowenia) - skupiono się na osobach z widocznymi dysfunkcjami - celem było stworzenie parku bardziej dostępnego dla wszystkich jego potencjalnych użytkowników;
- w Ptuj (Słowenia) - skoncentrowano się na wytyczeniu ścieżek edukacyjnych mających na celu zachęcenie użytkowników parku do zapoznania się z fauną i florą zlokalizowaną na terenie parku;
- w Bolonii (Włochy) - podjęto się przygotowania niekonwencjonalnych sposobów edukacji, z przeznaczeniem zwłaszcza dla rodzin;

- w Este Walls Ferrara (Włochy) - założono przygotowanie ścieżek edukacyjnych, zmierzając głównie poprzez zastosowanie technologii informacyjnych do uczynienia tego miejsca dostępnym dla wszystkich oraz promując niematerialną, ale namacalną historię parku;
- w Varazdin (Chorwacja) - przymierzono się do dostosowania parku do potrzeb osób niepełnosprawnych;
- w Gornja Bedekovčina (Chorwacja) - podjęto się ustanowienia ścieżki edukacyjnej koncentrującej się na tematyce botanicznej dla młodzieży szkolnej;
- w Rzeszowie (Polska) - założono przygotowanie ścieżki edukacyjnej prezentującej szeroko rozumianą tematykę historyczno-społeczną związaną z parkiem;
- wreszcie w województwie kujawsko-Pomorskim (Polska) - poprzez opracowanie elektronicznego modelu 3D wizualizującego obszar parków historycznych w województwie założono przygotowanie narzędzia do procesu samooceny zabytkowych parków. W modelu uwzględnione będą fakty historyczne, a jego głównym celem będzie promocja parków i edukacja mieszkańców (<https://www.interreg-central.eu/Content.Node/WPT3.html>, 2018-07-10).

Działania niezbędne do utworzenia optymalnego parku historycznego

Jak wspomniano powyżej, parki historyczne mogą spełniać różne funkcje i jednocześnie odpowiadać na potrzeby szeregu interesariuszy, w tym przede wszystkim społeczności lokalnej. Aby tak się jednak stało, konieczne jest wykonanie następujących zadań na etapie planowania i realizacji projektu rewaloryzacji (Operational Guidelines..., 2002; Feilden, Jokilehto, 2003; Thomas et al., 2003; Amed et al., 2004; Kierus et al., 2004; Korzeń, Myczkowski, 2004, Convention...):

- określenie głównej idei parku lub jego motywu przewodniego;
- prawidłowa identyfikacja charakterystycznych i reprezentatywnych cech parku historycznego;
- diagnoza uwarunkowań przyrodniczych, kulturowych oraz przestrzennych obszaru;
- identyfikacja zainteresowania wśród społeczności lokalnej odnośnie utworzenia parku historycznego - deklaracja społecznej woli;
- analiza szans i zagrożeń (SWOT) w kwestii utworzenia parku i dalszej jego ochrony lub odejścia od realizacji tej idei;
- wstępne określenie zasad ochrony i struktury przestrzennej parku; określenie zasad ochrony oraz wyznaczenie obszarów poddanych całkowitej ochronie, a także ochronie pośredniej;
- wskazanie motywu przewodniego w rozwoju parku historycznego (możliwie unikalnego, ale bazującego na historii miejsca i lokalnym krajobrazie) pozwalającego na zainteresowanie odbiorcy miejscem i przekazywaną tu wiedzą; ponadto, na etapie przekształceń funkcjonalno-przestrzennych parku historycznego dopasowanie do aktualnej zabudowy sąsiedzkiej i walorów przyrodniczych;
- aby zachować w pełni wartości płynące z dziedzictwa kulturowego, jakim jest park historyczny, należy w pierwszej kolejności przywrócić dawny wygląd parku, dokonać renowacji obszaru, zrekonstruować formy założenia parkowego, przywrócić dawne pomniki historyczne, dokonać konserwacji oraz dbać o występujące na terenie parku relikty przeszłości;
- zapewnienie dobrego skomunikowania parku z drogami dojazdowymi; ponadto, zapewnienie odpowiedniej ilości przejrzyście rozplanowanych ciągów komunikacyjnych w obrębie parku dla usprawnienia przemieszczania się oraz ochrony terenów zielonych;
- zapewnienie dostępności parku dla wszystkich grup społecznych, ze szczególnym naciskiem na dostępność obszaru dla osób niepełnosprawnych;

- zapewnienie zaplecza sanitarnego (sanitariaty, dostęp do wody pitnej) oraz technicznego (parking) dla użytkowników oraz obsługi parku;
- zastosowanie odpowiednich metod promocji parku wśród odwiedzających (media, kanały społecznościowe, wydarzenia na terenie parku);
- otwartość zarządcy parku na propozycje napływające z zewnątrz (lokalna społeczność, inicjatywy NGO's, współpraca z instytucjami oświatowymi, powiatowymi oraz przedsiębiorstwami) odnośnie kierunków przekształceń i pełnionych funkcji;
- otwartość zarządcy parku na współpracę i wymianę doświadczeń z innymi parkami historycznymi z regionu (i nie tylko).

Przykłady dobrych praktyk w parkach historycznych

I. Zespół parkowo-zamkowy Lužnica, Zaprešić k. Zagrzebia (Chorwacja)

a. historia

- zamek: barokowy trzyskrzydłowy z cylindrycznymi wieżami narożnymi i balkonami. Na uwagę zasługują nie tylko fasady zamku, ale także jego wnętrza. Piwnica i parter używane w przeszłości przez niższe warstwy społeczne (służący, obsługa zamku) są pozbawione wielu dekoracji w przeciwieństwie do ścian wyższej kondygnacji zdobionych na zamówienie wyższych warstw społecznych władających zamkiem. Spośród dobrze zachowanych cennych przedmiotów wymienić należy: klatkę schodową, piece kaflowe, późnobarokową kaplicę i stare rzeźbione szafy;

- park: duży park położony na granicy krajobrazu miejskiego i leśnego obejmuje 8 ha. Zamek i park połączone są wizualnie i funkcjonalnie. Park w stylu angielskim charakteryzujący się dużymi gabarytami, połączony zagajnikiem z otaczającym lasem, ulokowany na pagórkach, z nieregularnymi ścieżkami i dużym jeziorem, z terenami naprzemiennie nasłonecznionymi i zacienionymi, obejmujący jednocześnie tereny z kwiatami i przyciętymi żywopłotami;

- sytuacja własnościowa: pierwszym właścicielem majątku była w XVI w. arystokratyczna rodzina Čikulini, od 1925 r. właścicielem zespołu parkowo-zamkowego są Siostry Miłosierdzia im. Św. Vinko Paulskiego. Zakupiły one majątek z myślą o opiece nad chorymi i starszymi siostrami ze zgromadzenia. Przy okazji zajęły się działalnością rolniczą i produkcją żywności zarówno na potrzeby sióstr, jak i pacjentów szpitala, który prowadziły. Wkrótce zamek stał się miejscem schronienia dla biednych ludzi i zaniedbanych dzieci. Siostry bardzo ucierpiały w czasie II wojny światowej i częściowo w XX w. W związku z tym zamek i park zostały zrujnowane.

b. rewitalizacja zamku i przygotowania do rewitalizacji parku

- po uznaniu Chorwacji jako kraju, rozpoczęto procesy rewitalizacji zamku i parku. W pierwszej kolejności do 2007 r., po sześciu latach prac, odnowiono zamek. Działanie to poprzedzone zostało studiami dokumentów historycznych i ścisłymi wytycznymi odnośnie zachowania dziedzictwa kulturowego. Odnowa była przedsięwzięciem dużym i długoterminowym, wspieranym przez wiele podmiotów, objętym licznymi patronatami. Co ciekawe, ochroną, zgodnie z obowiązującymi regulacjami prawnymi, objęty był tylko zamek (zarejestrowany jako zabytek kultury), a nie park, pomimo tego, że były one kompletną i całościową jednostką tematyczną. Dlatego też rewitalizacja parku była przede wszystkim rezultatem dużej świadomości sióstr odnośnie znaczenia parku historycznego oraz starań architektów krajobrazu. Punktem odniesienia do rewitalizacji parku była analiza map z 1862 r. Dokonano również kilku inwentaryzacji parku oraz rozpatrzono kilka propozycji jego

zagospodarowania. Obecnie, pomimo tego, że przygotowania do właściwej rewitalizacji wciąż trwają, park utrzymywany jest w czystości i zagospodarowany. Jest to etap przejściowy, ale niezbędny do działań zasadniczej rewitalizacji.

c. rezultaty rewitalizacji

- rewitalizacja zamku oraz przygotowania do rewitalizacji parku poprzedzone uporządkowaniem oraz częściowym zagospodarowaniem tego obszaru, spowodowały, że na ich terenie mają miejsce:

- działania edukacyjne (szkoła języków obcych, szkoła gry i śpiewu, szkoła podstawowa i średnia z zajęciami prowadzonymi na świeżym powietrzu, Centrum Praktyk dla studentów Wydziału Rolnictwa z Osier (Osier Faculty of Agriculture oraz szereg innych szkoleń);
- działania z zakresy odnowy duchowej (seminaria odnowy duchowej);
- działania wspierające kreatywność (szkoła rysunku, szkoła malarstwa, warsztaty z zakresu modelowania, dekorowania i innych);
- specjalne wydarzenia okazjonalne (np. kolorowanie pisanek, wykonywanie dekoracji bożonarodzeniowych);
- wydarzenia naukowe (konferencje i sympozja, warsztaty, prezentacje);
- wydarzenia charytatywne (pomoc dla biednych, niepełnosprawnych i porzuconych).

Należy też dodać, że obecnie na terenie zespołu parkowo-zamkowego działają sklepy, punkty gastronomiczne, a liczne miejsca piknikowe, grille oraz oferta sportowo-rekreacyjna przyciągają przyjezdnych.

d. dalsze plany

- kompleksowa rewitalizacja parku;
- nawiązywanie kontaktów z sąsiednimi zamkami w Chorwacji i Słowenii w celu opracowania wspólnej oferty kulturalno-turystycznej (Turalija, Perković, Perkovic, 2010).

Fot. 54. Zamek w Lużnicy

Źródło: <https://hiveminer.com/Tags/castle%2Clużnica> (2018.07.22)

II. Zespół parkowo-rezydencjalny Beckenham Place Park, Beckenham (Wielka Brytania)

a. historia

- Beckenham Place Park mający średniowieczne korzenie zamieszkiwany był przez różnych właścicieli, z których niektórzy powiązani byli nawet z rodziną królewską. W XVIII w. prawa do majątku wykupił John Cator, bogaty kupiec, członek parlamentu w okręgu Wallingford, Ipswich i Stockbridge. Cator wybudował rezydencję Beckenham w stylu palladiańskim, niedaleko rezydencji znalazła się stajnia, a za nią otoczony murem ogród z domkiem (dla ogrodnika). Teść Catora, Peter Collinson, decydował o kształcie ogrodu, w tym o nasadzeniach egzotycznych drzew oraz utworzeniu jeziora na terenie majątku (obecnie jezioro wyschło). W rezultacie znajduje się tam co najmniej 60 gatunków drzew. Majątek był w posiadaniu rodziny Cator do początku XX wieku, choć w wieku XIX był raczej niezamieszkiwany;

- w XX w. posiadłość pełniła funkcję m.in. szkoły dla chłopców, sanatorium, a w czasie II wojny światowej nawet obozu jenieckiego, miejsca dla baterii przeciwlotniczych i balonów zaporowych, pastwisk i ogródków działkowych;

- w 1907 r. po raz pierwszy wybudowano tu 9-dołkowe pole golfowe. W 1927 r., kiedy Beckenham Place Park stał się pierwszym w Anglii ośrodkiem prowadzonym przez gminę, posiadłość pełniła głównie funkcję klubu. Ten kierunek rozwoju umacniał się w kolejnych latach. W 1933 r. Beckenham został otwarty do użytku publicznego. W 1972 r., kiedy Beckenham Place Park był zarządzany przez London Borough of Lewisham, klub dysponował już 18-dołkowym polem golfowym. Ostatecznie Rada Lewisham zamknęła klub w 2016 roku;

- obecnie sam park zachował wiele cech zespołu parkowo-pałacowego, przy czym oryginalne rozplanowanie parku straciło na wartości przez umiejscowienie pól golfowych (<http://www.londongardensonline.org.uk/gardens-online-record.php?ID=LEW002>, 2018-07-17, <https://www.hlf.org.uk/about-us/media-centre/press-releases/beckenham-place-park-be-restored-and-revitalised>, 2018-07-17).

b. rewitalizacja

- w grudniu 2016 r. Beckenham Place Park otrzymał dotację od Heritage Lottery Fund (HLF) i Big Lottery Fund w wysokości 4,7 miliona funtów na projekt gruntownej rewitalizacji, która ma na celu przywrócenie dawnej świetności i ożywienie tej przestrzeni, otwierając ją jednocześnie na większe wykorzystanie przez społeczność lokalną;

- główną przesłanką do podjęcia rewitalizacji parku, a pierwotnie imponującej posiadłości z XVIII wieku z jeziorem, ogrodami kuchennymi i arboretum był fakt, że ten obejmujący dziś 95 ha park wskazywany jest jako jeden z najbardziej zdeprymowanych i podupadających obszarów w Wielkiej Brytanii. Liczba odwiedzających spadła tu do krytycznie niskiego poziomu, a historyczne budynki znalazły się w stanie poważnego zniszczenia (<https://www.hlf.org.uk/about-us/media-centre/press-releases/beckenham-place-park-be-restored-and-revitalised>, 2018-07-17).

- projekt rewitalizacji poprzedzono konsultacjami społecznymi, w których wzięło udział 400 osób prywatnych i 30 szkół (<https://www.lewisham.gov.uk/inmyarea/regeneration/improvements-to-parks/BeckenhamPlacePark/Pages/Consultation-planned-for-Beckenham-Place-Park.aspx>, 2018-07-17).

c. spodziewane rezultaty

- zabytkowy park zostanie przywrócony, podobnie jak jezioro z podmokłym terenem leśnym (przylegającym do wschodniej części jeziora);

- zrujnowana posiadłość (rezydencja wraz z infrastrukturą towarzyszącą) z XVIII wieku, obecnie oparta na rusztowaniach, zostanie odnowiona i będzie funkcjonowała jako centrum dla zwiedzających z kawiarnią, toaletami, dziedzińcem, informacją historyczną i centrum edukacji;

- XVIII-wieczne tereny rekreacyjne zostaną ożywione dzięki współczesnemu wzornictwu, pojawią się sezonowe ozdobne sadzonki, ułatwiony będzie dostęp do terenów rekreacyjnych. Opuszczony dom ogrodnika zostanie odnowiony, pojawi się tu nowa baza dla działań wolontariackich;

- w nowym parku znajdzie się także plac zabaw wykonany z materiałów naturalnych, głównie drewna; łóżka trzcinowe i deptaki; tor BMX; skate park; publiczne toalety i miejsca, gdzie będzie można się odświeżyć;

- oprócz fizycznych zmian, które w planach mają przyciągnąć tu wiele osób, projekt rewitalizacji ma zapewnić także lokalnym mieszkańcom możliwości szkolenia, zatrudnienia i edukacji (<https://www.hlf.org.uk/about-us/media-centre/press-releases/beckenham-place-park-be-restored-and-revitalised>, 2018-07-17);

- wg stanu na 2018 r., czyli dwa lata po decyzji o uruchomieniu środków na rewitalizację, po raz pierwszy od wielu lat, rezydencja jest codziennie otwarta dla publiczności jako centrum sztuki, kultury i miejsce do dyskusowania spraw społeczności lokalnej. W Mansion już teraz mieszczą się pracownie artystyczne, centrum jogi, pilatesu i well-being, odbywają się zajęcia plastyczne i rzemieślnicze, prowadzona jest kawiarnia. Ponadto już niedługo będą się tu regularnie odbywały liczne wydarzenia, takie jak targi spożywcze, targi vintage, koncerty, projekcje kina pop-up. Warto zauważyć, że głównym celem rewitalizacji Beckenham jest realizacja projektów, które będą łączyły społeczność lokalną, różne grupy społeczne, lokalne szkoły i szereg innych instytucji oraz organizacji pozarządowych (<https://www.beckenhamplace.org/about/>, 2018-07-17).

Fot. 55. Zespół parkowo-pałacowy Beckenham Place Park

Źródło: <https://www.beckenhamplace.org/about/> (2018.07.28)

III. Park wiejski Clumber, Worksop, Wielka Brytania

a. historia

- Clumber Park to zespół parkowo-rezydencjalny, znany jako park wiejski w Dukeries niedaleko Worksop w Nottinghamshire w Anglii. Jego początki sięgają co najmniej XVI w., kiedy to funkcjonował on jako dwie niezależne rezydencje położone obok siebie. W przeszłości przez trzy stulecia była to siedziba Pelham-Clintons, książąt Newcastle. Posiadłość stanowiła część słynnego lasu Sherwood, aż do 1707 r., kiedy to jeden z książąt ustanowił na jej terenie park myśliwski dla królowej Anny. Na początku XVIII w. na terenie posiadłości wybudowano domek myśliwski, jako że Clumber pełniła głównie funkcję łowiecką. W połowie XVIII w. domek został rozbudowany. W drugiej połowie XVIII w. oddano do użytku budynki ogrodowe oraz jezioro. Kolejne udoskonalenia posiadłości na początku XIX w. objęły rezydencję, ogród i park. W połowie XIX w. na wschód od jeziora założono wieś, a następnie zaprojektowano tereny rekreacyjne i kaplicę. W kolejnych latach rezydencja dwa razy została zniszczona przez pożar i odbudowana. Na początku XX wieku stan zespołu parkowo-rezydencjalnego znacznie się pogorszył. Zespół zmieniał właściciela, wyprzedano wtedy m.in. antyczne ozdoby ogrodowe. Rezydencja w 1938 r. została zburzona, podobnie jak tarasy, wyprzedano także wszystkie elementy konstrukcyjne ogrodów. Co więcej, w czasie II wojny światowej park został zarekwirowany przez armię i użytkowany jako składowisko amunicji oraz poligon. Od 1945 r. park wiejski Clumber należy do National Trust i przez cały rok jest otwarty dla odwiedzających. Współcześnie park zajmuje pierwszą pozycję w rejestrze angielskich zabytkowych parków i ogrodów (w samym rejestrze jest od 1953 r.) ze względu na szczególne znaczenie historyczne (<https://historicengland.org.uk/listing/the-list/list-entry/1001079>, 2018-07-24, patrz także: <https://houseandheritage.org/tag/clumber-park/>, <https://www.nationaltrust.org.uk/clumber-park/features/the-history-of-clumber-park->);

b. walory parku Clumber

- park Clumber obejmuje lasy, wrzosowiska i pola uprawne o łącznej powierzchni 15 km². Spośród wielu jego walorów wskazać należy:

- najdłuższą w Europie aleję lip, założoną w XIX w. i liczącą ponad 3 km;
- 120 gatunków drzew;
- serpentynowe jezioro o powierzchni 352 tys. m², z balustradowym mostem i świątynią dorycką;
- wieś Hardwick leżącą w parku, w pobliżu wschodniego krańca jeziora;
- wiktoriańską kaplicę i gotycki kościół św. Maryi Dziewicy (zwany też minikatedrą);
- park, który został przekazany ludności z Worksop przez księcia Newcastle, a następnie przejęty w 1945 r. przez National Trust. Część parku była niedostępna dla osób postronnych. Obecnie dojazd do parku możliwy jest tylko w częściach otwartych dla odwiedzających. W pobliżu głównego parkingu znajduje się boisko do krykieta z krytym strzechą pawilonem w stylu rustykalnym. Wzdłuż drogi są duże otwarte przestrzenie do parkowania i organizowania pikników;

- ważnym elementem sprzyjającym wizytom w parku są jasne oznakowania oraz toalety (<https://www.nationaltrust.org.uk/clumber-park/features/clumber-park-revitalised>, <https://www.visit-nottinghamshire.co.uk/things-to-do/clumber-park-p353541>, 2018-07-24).

c. rewitalizacja parku i jej spodziewane rezultaty

- obecnie park jest objęty 10-letnim planem rewitalizacji. Głównym celem rewitalizacji jest uczynienie tego miejsca wyjątkowym bazując na jego dziedzictwie historycznym, jako że już teraz jest on w pierwszej piątce najczęściej odwiedzanych obiektów pod auspicjami National Trust. Clumber jest ciekawym i jednocześnie ważnym przykładem krajobrazu projektowanego, niestety z biegiem lat utracono wiele jego najwspanialszych cech i spektakularnych widoków. W związku z tym jednym z celów szczegółowych rewitalizacji będzie przereźnienie obszarów leśnych i zarośli, aby odstąpić ukryte części oryginalnych założen parkowych i ważne siedliska dzikiej przyrody (<https://www.nationaltrust.org.uk/clumber-park/features/clumber-park-revitalised>, 2018-07-24). Wnikliwe badania wykazały, że zagospodarowywane pierwotne tereny wokół jeziora Clumber są większe niż zakładano. Ponadto, składają się one z obszarów o różnym przeznaczeniu, mających odrębny charakter. W tej chwili trwają drobne ulepszenia tych obszarów, podczas gdy opracowywany jest pełny program ich rewitalizacji. Park Clumber to miejsce o znaczeniu historycznym, dlatego też jest to przestrzeń pełna interesujących historii i ukrytych skarbów, a program już realizowanych całorocznych wydarzeń i działań ma przyciągać odwiedzających;

- intensywne prace renowacyjne w ogrodzie (tzw. Walled Kitchen Garden) przy parku Clumber rozpoczęły się już w 2017 r. i trwały do wiosny 2018 r. (wcześniej obiekty tam zlokalizowane podlegały drobniejszym naprawom):

- w samej szklarni, liczącej ok. 100 lat, odnawiane były elementy szklane, metalowe i drewniane (ponad 2000 odnawianych elementów szklanych, prawie 1 km długości listew przyszybowych, każda z listew malowana 4-krotnie);
- modernizacji poddane zostały też ścieżki spacerowe (<https://www.nationaltrust.org.uk/clumber-park/features/glasshouse-renovations-at-clumber-park>, 2018-07-24),

- warto dodać, że kierunek rewitalizacji w parku jest nieustannie konsultowany społecznie, do zgłaszania swoich sugestii zachęcani są nie tylko okoliczni mieszkańcy, ale także odwiedzający obiekt (<https://www.nationaltrust.org.uk/clumber-park/features/clumber-park-revitalised>, 2018-07-24).

d. obecna oferta parku po częściowej rewitalizacji

- obecna oferta parku jest bardzo zróżnicowana i obejmuje m.in.:

- zajęcia edukacyjne (z zakresu historii miejsca, jego fauny i flory, ekologii, wystawy i zajęcia sezonowe, biegi na orientację i in.);
- zajęcia integrujące, często mające na celu prace na rzecz parku;
- zajęcia z zakresu ogrodnictwa; park zapewnia też odpłatną pracę w ogrodzie;
- zajęcia z zakresu joggingu i gimnastyki;
- ścieżki, po których można jeździć rowerem,
- zajęcia z zakresu wspinaczki na drzewa;
- oferta parku Clumber obejmuje także kawiarnię, restaurację, second-hand z książkami, sklep z ręcznie robionymi akcesoriami do domu i ogrodu, przestrzeń przyjazne psom, w tym kawiarnię i ścieżki spacerowe, wypożyczalnię rowerów

(<https://www.nationaltrust.org.uk/clumber-park>,
<https://www.visit-nottinghamshire.co.uk/things-to-do/clumber-park-p353541>, 2018-07-24)

<https://www.visit-nottinghamshire.co.uk/things-to-do/clumber-park-p353541>

Fot. 56. Park historyczny Clumber wraz z rezydencją, zdjęcie historyczne

Źródło: <https://www.nationaltrust.org.uk/clumber-park/features/the-history-of-clumber-park> (2018.07.14)

Fot. 57. Park historyczny Clumber, widok obecny

Źródło: <https://www.visit-nottinghamshire.co.uk/things-to-do/clumber-park-p353541> (2018.07.15)

Poza przykładami dobrych praktyk z zagranicy, szereg działań, które określić można mianem dobrych praktyk, realizowanych jest w Polsce. Spośród wielu z nich wymienić można m.in.:

- Żmigród, woj. dolnośląskie - oczyszczenie i zabezpieczenie ruin pałacu jako elementu parku, oczyszczenie stawów, budowa herbaciarni, domku japońskiego z przystanią dla łódek i kajaków oraz pomostu plażowego (<http://www.zpk-zmigrod.eu/zespol-palacowo-parkowy>, <https://it-zmigrod.pl/zpp/informacje-ogolne/>, 2018-07-28);

- Żary, woj. lubuskie - powrót do koncepcji parku jako „ogrodu zabaw” - modernizacja infrastruktury, odbudowa pawilonu muzycznego, budowa placu zabaw dla dzieci, rekonstrukcja fontanny (http://www.powiatzary.pl/nysa/warto/zary/park_pl.htm, 2018-07-28);
- Przeworsk, woj. podkarpackie - przekształcenie dawnej oranżerii w kawiarnię (http://ecit.przeworsk.um.gov.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=507&Itemid=238, 2018-07-28; Furtak, 2012);
- Pławniowice, woj. śląskie - rekonstrukcja alpinarium, oczyszczenie stawu, odtworzenie układu komunikacyjnego parku (https://palac.plawniowice.pl/index.php?q=25&id_q=22, 2018-07-28);
- Działoszyn, woj. łódzkie - odtworzenie geometrycznego układu komunikacyjnego oraz budowa amfiteatru dla odbywających się imprez plenerowych (http://pokdzialoszyn.pl/?page_id=704, 2018-07-28).

Podsumowanie

Odnowa parku historycznego stanowi duże wyzwanie dla interdyscyplinarnych zespołów odpowiedzialnych za nadanie kierunku przekształceń oraz realizacji planów rewaloryzacji lub rewitalizacji. Jak pokazują wybrane przykłady, istnieje możliwość rewaloryzacji lub rewitalizacji parku zgodnie z jego uwarunkowaniami historycznymi przy jednoczesnej aprobacie lokalnej społeczności. W tym kontekście niezwykle ważna wydaje się być prawidłowa diagnoza stanu i zasobów obiektu, jak również jego otoczenia i potencjału społecznego. Historyczne układy komunikacyjne parków dają możliwość zarówno przywrócenia dawnej formy parku, jak i wzbogacenia jej o nowe elementy, odpowiadające na współczesne potrzeby użytkowników tego miejsca. Przytoczone przykłady dobrych praktyk pokazują, że o sukcesie parku stanowi zarówno jego oferta, dająca wachlarz możliwości aktywnego spędzania czasu, jak również dostępność dla różnych grup społecznych zainteresowanych korzystaniem z przestrzeni parku. Przykłady przeprowadzonych lub planowanych procesów rewitalizacji parków historycznych pokazują, że działanie to umożliwi odtworzenie dawnego charakteru miejsca i kontynuację jego funkcji lub modyfikację funkcji zgodnie z oczekiwaniami społeczności lokalnej. Ważne jest zatem, by projektując procedurę odnowy parku, zachować równowagę między ochroną jego wartości historycznych a wprowadzeniem nowych funkcji na opracowywanym terenie.

5.2. Obiekty, które należy objąć szczególną ochroną z uwagi na zachowany drzewostan, kompozycję założenia i walory przyrodnicze

Podsumowując warto zwrócić uwagę na najcenniejsze elementy parku w Wieńcu. Szczególną ochroną należy objąć starodrzew parkowy oraz zachowaną kompozycję parku. Nie wolno dopuścić do zmiany granic parku. Powojenna zabudowa terenów otaczających park oraz aktualne zapisy planistyczne spowodowały zatracenie istniejących niegdyś powiązań widokowych z otaczającym krajobrazem. Podczas uzupełniania nasadzeń wewnątrz parku należy trzymać się składu gatunkowego sprzed 1945 roku, zgodnie z dostępnymi inwentaryzacjami. Należy również doprowadzić do uczytelnienia niektórych z wnętrz parkowych. Dotyczy to części opisywanej jako leśna. Kilkudziesięcioletni drzewostan zarasta dawne wnętrza parkowe, podrasta starodrzew. W terenie tym wspomniane wnętrza utraciły swoją czytelność. Prócz młodych samosiewów pojawiły się w nich powojenne nasadzenia niezgodne z historyczną kompozycją (np. kasztanowcowa aleja na osi pałacu). Kontrolowana wycinka samosiewów powinna odtworzyć otwarte przestrzenie jednocześnie pozostawiając część młodych drzew w celu różnicowania wieku drzewostanu. Ważne jest odstąpienie cennego starodrzewu stanowiącego granice tych wnętrz. Uczytelnieniu wnętrz posłuży również odtworzenie lub uporządkowanie niektórych z ciągów komunikacyjnych w części zachodniej parku.

Planując wprowadzanie ciągów komunikacyjnych należy najpierw wnikliwie przeanalizować, czy dawny przebieg dróg w parku nie jest wystarczający na współczesne potrzeby. Odtwarzając dawne ścieżki bądź wprowadzając nowe należy trzymać się zasady wytyczania ich miękkimi łukami poprzez kontynuację już istniejących. Niedopuszczalne jest wprowadzanie współczesnych dróg na osi pałacu, szczególnie w głównym wnętrzu od strony elewacji ogrodowej oraz we wnętrzu od strony elewacji frontowej.

Zachowane powiązanie widokowe z wieży Starego Dworu z dawnym majątkiem w Brzeziu należy uczytelnić i podkreślić. Korony młodych samosiewów znajdujące się za ogrodzeniem północnym parku należy w tym miejscu przyciąć, zredukować bądź usunąć drzewa. Zapisy MPZP dopuszczają w linii widoku zabudowę. Odpowiednia korekta zapisów pozwoli na zachowanie powiązania widokowego, np. przez odpowiednie obniżenie wysokości budynków.

Aktualnie elementem najbardziej wrażliwym i narażonym na utracenie są komponowane osie widokowe związane z architekturą budynków głównego pałacu i Starego Dworu. Jednocześnie należy podkreślić, iż stanowią one jeden z cenniejszych komponentów parku w Wieńcu.

Park, z uwagi na przykład interesującej kompozycji czerpiącej ze sztuki europejskiej, zgodnej z aktualnymi trendami dla momentu jego powstawania winien być objęty szczególną ochroną. Powinien zostać również objęty dodatkowymi badaniami mającymi na celu potwierdzenie autorstwa jego projektu.

6. Wymagane załączniki i ilustracje

6.1. Skalowalna mapa w wersji elektronicznej ze wszystkimi lokalizacjami parków w województwie kujawsko-pomorskim

Mapa obejmuje lokalizację wszystkich 369 parków (wiejskie parki rezydencjalne) z adnotacjami z zestawienia zasobu parków historycznych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego.

<http://umap.openstreetmap.fr/m/241468/>

Źródła:

Rejestr zabytków nieruchomych Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu (<http://www.torun.wkz.gov.pl/index.php?dzial=2,70,71>), DOA: 01.07.2018.

Dokumentacja parkowa pozyskana z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu oraz delegatur w Bydgoszczy i Włocławku.

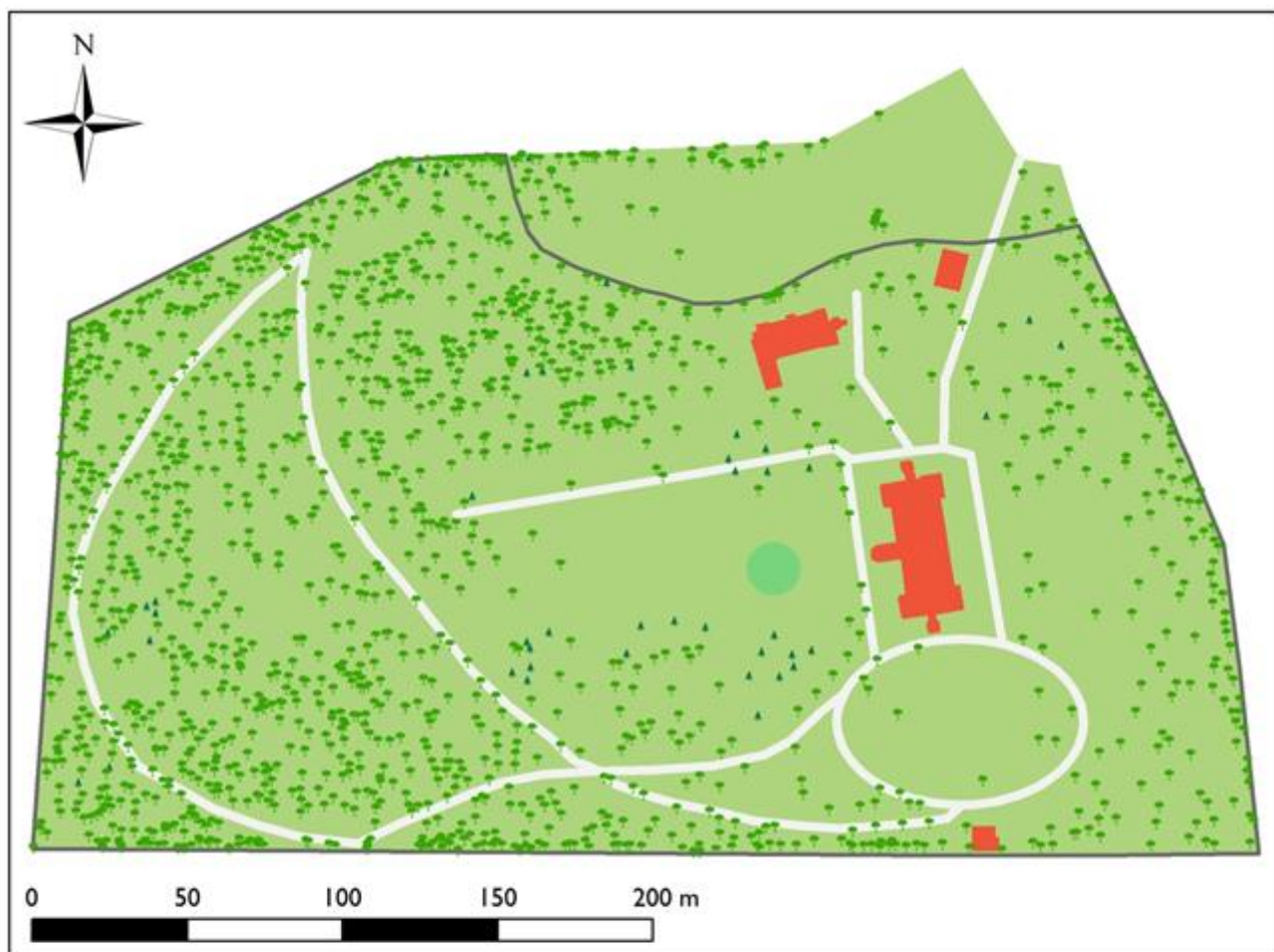
Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody (<http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP>), DOA: 10.07.2017.

Dane Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Oddział Terenowy NID w Toruniu.

Google Maps (<https://www.google.pl/maps>), DOA: 15.07.2018.

NID - portal mapowy (<https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>), DOA: 17.07.2018.

6.2. Mapa Zespołu Pałacowo-Parkowego w miejscowości Wieniec

LEGENDA

Drzewa	— Ścieżki
▲ igłaste	■ Budynek
★ liściaste	■ Teren parku
	■ Zagłębienie terenu
	□ Granica wpisu do rejestru zabytków

ADNOTACJE

Instytucją zarządzającą parkiem w Wiencu jest Kujawsko-Pomorski Impresaryjny Teatr Muzyczny w Toruniu, będący samorządową instytucją kultury. Organizatorem Teatru jest Województwo Kujawsko-Pomorskie.

Wpis parku do rejestru zabytków:
- 306/A z 05.05.1993 (WKZ Włocławek)
- A/1023 (WKZ kujawsko-pomorski)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie mapy zasadniczej pozyskanej ze Starostwa Powiatowego we Włocławku

7. Streszczenie w języku angielskim

Report on cultural and environmental values of historic parks in the territory of Kuyavian-Pomeranian voivodeship with detailed characteristics of the Park and Palace Complex in Wieniec.

In the area of Kuyavian-Pomeranian voivodeship there are 369 historic parks. Their greatest abundance can be found in Inowrocław county (55 parks) and Włocławek county (46).

The issues related to legal aspects of managing the areas of historic parks are governed by Polish law and international regulations and recommendations. The matters of the generally applicable law that regulates such issues can be divided into two groups. The first is connected with norms in broadly understood heritage preservation. Here the most important are the regulations of the Old Monuments Law (Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) and its secondary legislation which includes ordinances and local regulations.

The second group is related to general project implementation process. Essentially, it consists of the Spatial planning and land development act (Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) and the Construction law (Prawo budowlane) with relevant secondary legislation (ordinances or local regulations), which in particular refers to local spatial management plans. A specific scope of normative acts depends on a particular project because regulations on environmental protection may be applicable in a given case.

International documents regulating the matters of park and palace complexes generally have the character of recommendations and guidelines. The Florence Charter is particularly relevant here.

The most valuable historic parks in Kuyavian-Pomeranian voivodeship include:

- the Palace and Park Complex in Lubostroń, a village located in Żnin county in the district of Gmina Łabiszyn. The historic park complex has the total area of 42.34 hectares. The original spatial arrangement has been preserved in its entirety, undamaged. The only work done there was the necessary conservation and renovation, owing to which the historic place survived to this day in a very good state. The clear and harmonious informal-style spatial arrangement has been also preserved in its classicist form, with the body of the palace forming the main accent. The historic park in Lubostroń is a venue for cultural activities, including promotion of national heritage and dissemination of various forms of culture and art.
- the Palace and Park Complex in Szafarnia, a village in Dobrzyń Land, in Gmina Radomin, a part of Golub-Dobrzyń county. The park and palace occupy the area of 3 hectares. Based on the preserved documentation, it can be concluded that the spatial arrangement of the park (i.e. the arrangement of the authentic buildings) has been preserved. The historical boundaries of the park are still visible. The old bodies of water, including an irregularly shaped pond, also have survived. The Complex in Szafarnia is a public property, managed by the Chopin Centre in Szafarnia. The Centre's activity is funded by the Marshal of Kuyavian-Pomeranian voivodeship.
- the Open Air Museum in Kłóbka. This department of the Museum of Kuyavia and Dobrzyń Land is located in the village of Kłóbka in the southeastern part of Kuyavian-Pomeranian voivodeship, Włocławek county, Gmina Lubień Kujawski. It occupies a 2-hectare area with the buildings of the skansen that represent the culture of two regions, Kuyavia and Dobrzyń Land. A separate part of the Open-Air Museum is a park with a mid-19th

century manor, located on a hill. Many historical elements around the manor are still there, including the front yard, a road with boxwood hedges, the driveway to the manor, the central area formed by old alleys, and the fruit garden - therefore the historical spatial plan of the park has been preserved, together with the water system based on natural bodies of water.

- the Park and Palace Complex in Wieniec (fully characterized below).

Detailed characteristics of the Park and Palace Complex in Wieniec.

a) characteristics of the park environment

The Park and Palace Complex in Wieniec is located on the moraine upland of the Inowrocław Plain, formed when the glacier reached the Vistula line. Due to prevalence of high-class soils, this is predominantly a farmland. Only 16 per cent of the area is covered by forests. The moraine upland is built mostly from glacial till containing pebbles; the surface is covered in sandy soils. This resulted in formation of fertile soils, in this area classified as Class IIIa in a six-level soil valuation system. The field research revealed that the soil coverage in the park, originally uniform, has been anthropogenically transformed; consequently, man-made surface layers up to 70 cm thick can be found. Those layers contain artefacts such as charcoals, pottery pieces, small fragments of bricks and mortar, and mineral additions (gravel). This can probably be explained by changes in the relief caused by construction and functioning of buildings and infrastructure or as planned elements of the park. Shallow boreholes (down to 1.5m) did not reach the water table.

With regard to natural flora, the described area is a territory of Middle-European temperate mixed forest *Galio sylvatici-Carpinetum betuli*, Kuyavian type, limited version. It is a thick forest of oak, hornbeam and lime with a small amount of other deciduous trees. The Wieniec palace buildings are surrounded by an English-style (landscape) park with curving alleys and trees originally arranged in clusters interspersed with lawns. The majority of the trees are local species, both old growth and numerous self-seeded Norway maples, sycamores and common ash trees of varying ages. Beside the dominant species grow small-leaved limes, European white elms, common oaks and silver poplars as well as numerous specimens of exotic tree species. The state of herbaceous plants within the park reflects the intensity of human care and other human influences. Regular weeding has prevented the growth of self-seeded plants. Widely spaced trees result in relatively high exposure of the ground cover to sunlight, which has led to the formation of a wood meadow under the canopy of trees.

According to the Central Register of Environment Protection Forms, within the boundaries of the Park and Palace Complex in Wieniec there are no trees recognized as natural monuments. However, as the park was established in the mid-19th century, the sizes of 64 of the park trees meet the natural monument criteria. The majority of them are specimens of common ash. As the park tree population to a large extent consists of originally planted trees, the whole old growth of the park deserves special protection and the status of a monument.

During the field research no wild specimens of protected species have been discovered within the Park and Palace Complex in Wieniec. As for protected animals living there, the European green woodpecker is worth noting.

b) historical characteristics of the park area and heritage objects

The 8-hectare Park and Palace Complex in Wieniec is located within the urban-rural gmina of Brześć Kujawski in Kuyavian-Pomeranian voivodeship. The historical borders and spatial arrangement of the complex have been preserved. The park composition is clearly visible in the basic elements of the old plan and, most importantly, the entire complex maintains its character of a mansion built by Kronenberg in the second half of the 19th century. The complex in Wieniec is one of the most palatial locations of this kind that still exist in Kuyavia. The area of the Park and Palace Complex currently includes the new palace, the old palace, the gatehouse with the entrance gate and the old technical building.

c) accessibility

Considering the currently existing road network, the village of Wieniec is easily accessible by car. There is no railway connection. Closeness to the city of Włocławek and coaches that go along the Włocławek-Wieniec route increase the accessibility of the analyzed place for travellers. It could be raised further by improving the transportation services from and to Włocławek in terms of frequency and quality of offered services, with particular focus on the needs and expectations of senior citizens, people with movement impairments and families with young children.

Travelling between Wieniec and Włocławek can be also facilitated by popularization of bicycles and creation of new bicycle paths. Wieniec is located on the official “black-marked” walking trail of Polish Tourist and Sightseeing Society (PTTK), and near the Complex there is a kayaking route on the Zgłowiączka River. There are no walking trails that lead directly to the Park and Palace Complex.

d) management

The managing institution is the Kujawsko-Pomorski Music Theatre in Toruń, which is a local government cultural institution of Kuyavian-Pomeranian voivodeship. Currently no permanent employer of the Kujawsko-Pomorski Music Theatre works at the Park and Palace Complex in Wieniec. According to the plans of the modernization project, ultimately over a dozen persons will be employed there. Their jobs will be related to the function and needs of the object, involving care and support of the audiences and guests, technical support of events and general care of the place. At present there are no documents that provide a detailed management plan or include securing the Complex. The Park and Palace Complex is currently out of use; however, it is intended as a future seat of the Kuyavian Centre for Music, managed by the Kujawsko-Pomorski Music Theatre in Toruń. It will become an institution running a number of culture-related projects, part of which will be implemented owing to cooperation with the Museum of Kuyavia and Dobrzyń Land in Włocławek. The Park and Palace Complex is perceived as a place associated with culture - as many as 67.2 per cent of the respondents think that the object should house a community cultural centre while 65.5 mention a community meeting place.

e) evaluation

Although there was no proper maintenance of the plant arrangement (new plantings did not follow the original conception), and the function of the buildings was changed to a community health clinic, the overall structure of the complex with its dominant form of the Palace and the sub-

dominant of the Old Manor has kept its integral character. It constitutes an example of excellent garden design, which also followed its contemporary European trends.

Environmental assessment

The environmental assessment of the Wieniec Park was performed by using the point bonitation method. The basic valuation fields were 67 hexagons with the area of over 1600 m². There were six valuation criteria, i.e. elevation difference, average slopes, area of anthropogenic relief forms, number of trees meeting the monument criteria, number of glacial erratics and number of species of trees meeting the monument criteria. Each valuation criterion was divided into intervals, to which appropriate point values were ascribed. Then the points were summed for each field. The valuation results obtained for each hexagon served also as a basis for interpolation that would demonstrate the location of differently valued park elements in a coherent form.

As the environmental assessment shows, in the Wieniec Park are three areas of the highest environmental value. Two of them are located in the eastern part of the park and one in the southwestern one. The areas of high environmental value are scattered in several patches around the park, mostly in the southern part of the research area. The areas of very low environmental value also form patches and, together with areas of low environmental value, they are prevalent in the central and northeastern part of the park.

The inhabitants demonstrate highly emotional attitude to the area of the park and the palace. A significant majority of them feel strong attachment to this place, which translates into being interested in the situation of the object. Their main expectations with regard to the future use of the Complex focus on having access to the park, which could constitute a very needed common area.

The internal and external threats potentially affecting a given area include: buildings in the direct neighbourhood; roads; existing factory works; former division surveys and property ownership changes; ground water and water table changes; and extreme weather. No such threats except for possible violent weather phenomena have been found for the studied area. According to the provisions of the Study of Conditions and Directions of the Spatial Arrangement in the Town and Gmina of Brześć Kujawski, there are no projects that could contribute to degradation of the historical and environmental values of the Park and Palace Complex.

Conclusions:

Restoration or revival of the park in a way that reflects its history is possible with the approval of the local community, provided that a proper evaluation is made of the state of the object and its resources as well as of its surroundings and the local community potential. Historical road network of the old park offers a chance to restore it and enrich it with new elements that answer the needs of modern users. Examples of good practices show that crucial elements of success are the park's offer that must include a range of leisure activities as well as park's accessibility for different social groups interested in using the space. While drafting a park restoration plan, it is important to maintain balance between protecting its historic value and introducing new functions.

Special protection should be extended to the old-growth trees in the park and its preserved original spatial arrangement. Post-war buildings erected on the grounds surrounding the park as well

as current development plans have destroyed the old vistas of the surrounding landscape. Replacements of trees should be made with the species included in the pre-1945 plan, according to available detailed descriptions. Also, the character of some of the inner park areas should be emphasized.

The preserved sightline between the tower of the Old Manor and the estate in Brzeznie also should be accentuated and emphasized. The crowns of young self-seeded trees behind the northern park fence should be pruned or reduced, or even whole trees should be removed. The current provisions of local spatial arrangement plan allow construction in the sightline area; therefore they should be amended so that the sightline is preserved, for example by lowering the acceptable building height.

Currently the most vulnerable and endangered element are the vistas connected with the structure of the buildings of the main palace and the Old Manor. It should be stressed that they are one of the most valuable elements of the Wieniec Park.

Considering its interesting spatial arrangement which draws on the European horticultural art of its times, the park should receive special protection.

Literatura

Amed, S., Giraldo, A., Oltremari, J, Sanchez, R., Valarezo, V., Yerena, E., 2003, Management Plans - Concepts and Proposals, Parques Nacionales y Conservacion Ambiental.

Andrzejewski, L., 1984, Dolina Zgłowiączki - jej geneza oraz rozwój w późnym glacie i holocenie, Dokumentacja Geograficzna, 3, IGiPZ PAN.

Billert, A., 2004, Centrum staromiejskie w Żarach: problemy, metody i strategie rewitalizacji, Słubice, s. 48.

Black, J., Conroy, M., 1977, Accessibility measures and the social evaluation of urban structure, Environment and Planning A, 9, 1013-1031.

Bożejewicz, E., 2016, Dokumentacja konserwatorska. Badania architektoniczne tzw. nowego pałacu oraz starego dworu z zespołu pałacowo-parkowo-folwarcznego w Wieńcu woj. kujawsko-pomorskie, powiat włocławski, Gmina Brześć Kujawski.

Bródka, S., 2010, Praktyczne aspekty ocen środowiska przyrodniczego. Studia i Prace z Geografii i Geologii, 4, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.

Cass, N., Shove, E., Urry, J., 2005, Social exclusion, mobility and access, Sociological Review 53: 539-555.

Celińska, E., Gruszczyńska, M., 2001, Wieniec - zespół pałacowy [w:] S. Kunikowski (red.), Materiały do dziejów rezydencji w Polsce, Kujawy Wschodnie, Tom I, część 2. Włocławskie Towarzystwo Naukowe, Włocławek, s. 239-284.

Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody (<http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP>), DOA: 10.07.2017.

Charzyński, P., Hulisz, P., Bednarek, R., Piernik, A., Winkler, M., Chmurzyński M., 2015, Edifisols - a new soil unit of technogenic soils, Journal of Soils and Sediments 15,8: 1675-1686. DOI 10.1007/s11368-014-0983-4.

Chmielnik, H., 1996, Zabytkowy zespół pałacowo-parkowy w Lubostroniu, Wulkan, Żnin.

Chmielnik, H., 2013, Park zabytkowy w Lubostroniu rezydencji Skórzewskich na Pałukach, Eko-Park, Bydgoszcz, Lubostron.

Chodkowska-Miszczuk, J., 2006, Zmiany na rynku przewozów samochodowym transportem zbiorowym w wybranych miastach Polski, Przegląd Geograficzny, 78, 2, 261-284. Borucki, M., 1882. Ziemia Kujawska

Chruściński, K., 2004, Szafarni moje uszanowanie: Fryderyk Chopin na ziemi dobrzyńskiej, Dom Wydawniczy "Verbum", Szafarnia.

Ciechalski, A., 2014, Kłóbka: wieś na szlaku chopinowskim, Wydawnictwo „Krukowiak”, Brześć Kujawski.

Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, http://whc.unesco.org/world_he.htm, DOA: 05.07.2018 .

Dane Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Oddział Terenowy NID w Toruniu.

Dokumentacja parkowa pozyskana z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu oraz delegatur w Bydgoszczy i Włocławku.

Dziki, T., Bokota, P., 2011 Kłóbka - dzieje dóbr ziemskich: (od XIII wieku do czasów współczesnych), Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej, Włocławek.

Eysymontt, E., 2004, Rewaloryzacja miast na Dolnym Śląsku po 1990 roku analiza wybranych przykładów, *Ochrona Zabytków*, 1-2, ss. 5-23.

Feilden, B.M., Jokilehto, J., 2003, *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites*. Rome: ICCROM (document 27, 2003 r.).

Forczek-Brataniec, U., Łuczyńska- Bruzda, M. Myczkowski, Z. Stokłosa, K., Skrzyńska, A., Śródulska - Wielgus, J., Wielgus, K., 2004, *Struktura planu ochrony parku kulturowego*, Kraków: MPiS.

Fortuna-Antoszkiewicz, B., Gawłowska, A., Łukaszewicz, J., Roston-Szeryńska, E., 2012, Problemy rewaloryzacji i ochrony parków historycznych w centrum miasta na przykładzie Ogrodu Krasieńskich w Warszawie. *Architektura. Czasopismo Techniczne Politechniki Krakowskiej*, 19/109, s. 145-166.

Furtak, M., 2012, Problematyka rewitalizacji zespołów pałacowo-parkowych na przykładzie projektu rewitalizacji Muzeum w Przeworsku, *Przestrzeń i Forma*, 17, ss. 215-226.

Guzik R., Zborowski A., Kołoś A., Micek G., Gwosdz K., Trzepacz P., Chaberko T., Kretowicz P., Ciechowski M., Dej M., Grad N., 2010, Dostępność komunikacyjna oraz delimitacja obszarów funkcjonalnych [w:] B. Domański, A. Noworól (red.), *Małopolskie miasta - funkcje, potencjał i trendy roz-wojowe*, Małopolskie Obserwatorium Polityki Rozwoju, Kraków, s. 88-134.

Hanson, S., 1995, *The Geography of Urban Transportation*, Guilford, New York.

http://archiwum.brzeskujawski.pl/dokumenty/bip/zagospodarowanie_przestrzenne/zsuikz_pmigbk.pdf, DOA: 24.07.2018

<http://brzeskujawski.e-mapa.net/>, DOA: 22.07.2018

http://ecit.przeworsk.um.gov.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=507&Itemid=238 DOA: 28.07.2018

<http://e-czytelnia.abrys.pl/zielen-miejska/2010-9-501/architekt-krajobrazu-5229/klasyfikacja-terenow-zieleni-11908>

http://mapy.geoportal.gov.pl/imap/?gpmap=gp0&actions=acShowServices_KATASTER, DOA: 24.07.2018

http://pokdzialoszyn.pl/?page_id=704 DOA: 28.07.2018

<http://wloclawek.geoportal2.pl/map/www/mapa.php?CFGF=wms&mylayers=+granice+OSM> DOA: 23.07.2018

<http://www.climate-data.org/>

[http://www.kpts.com.pl/Jankowski A., 2014. Pałac w Lubostroniu Fryderyka Skórzewskiego: pomnik rodowej dumy i zamiłowania sztuk plastycznych; Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.](http://www.kpts.com.pl/Jankowski_A.,_2014._Pałac_w_Lubostroniu_Fryderyka_Skórzewskiego:_pomnik_rodowej_dumy_i_zamiłowania_sztuk_plastycznych;_Wydawnictwo_Uniwersytetu_Kazimierza_Wielkiego,_Bydgoszcz.)

http://www.krakow.pl/porta_l_glowny/pliki/21727

<http://www.londongardensonline.org.uk/gardens-online-record.php?ID=LEW002>, DOA: 17.07.2018

http://www.pan-ol.lublin.pl/wydawnictwa/TArch9_2/Chojecka.pdf

http://www.powiatzary.pl/nysa/warto/zary/park_pl.htm, DOA: 18.07.2018

<http://www.wloclawek.pttk.pl/szlak.html>

<http://www.zpk-zmigrod.eu/zespol-palacowo-parkowy>, DOA: 28.07.2018

<https://historicengland.org.uk/listing/the-list/list-entry/1001079> DOA: 24.07.2018

- <https://houseandheritage.org/tag/clumber-park/> DOA: 24.07.2018
- <https://it-zmigrod.pl/zpp/informacje-ogolne/> DOA: 28.07.2018
- https://palac.plawniowice.pl/index.php?q=25&id_q=22 DOA: 28.07.2018
- <https://www.beckenhamplace.org/about/> DOA: 17.07.2018
- <https://www.e-podroznik.pl/>
- <https://www.hlf.org.uk/about-us/media-centre/press-releases/beckenham-place-park-be-restored-and-revitalised> DOA: 17.07.2018
- <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/WPT3.htm> DOA: 10.07.2018
- <https://www.kujawsko-pomorskie.pl/europejska-wspolpraca-terytorialna/projekt-hicaps> DOA: 03.07.2018
- <https://www.lewisham.gov.uk/inmyarea/regeneration/improvements-to-parks/BeckenhamPlacePark/Pages/Consultation-planned-for-Beckenham-Place-Park.aspx> DOA: 17.07.2018
- <https://www.nationaltrust.org.uk/clumber-park>, DOA: 24.07.2018
- <https://www.nationaltrust.org.uk/clumber-park/features/clumber-park-revitalised>, DOA: 24.07.2018
- <https://www.nid.pl/upload/iblock/205/2057049bc7c048871739697304f067e9.pdf>
- <https://www.visit-nottinghamshire.co.uk/things-to-do/clumber-park-p353541>, DOA: 24.07.2018
- Jaroszewski, T.S., 1972, Pałac warszawskiego bankiera doby pozytywizmu [w:] Sztuka 2 połowy XIX wieku, Materiały sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki w Łodzi w listopadzie 1971 r., Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, s. 79-100.
- Jaroszewski, T.S., 1984, „Wielki bourgeois - mecenas, kolekcjoner, odbiorca” [w:] Karwowska, E., Marczak-Krupa, A., (red.), Mecenas, kolekcjoner, odbiorca, Materiały sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki w Katowicach w listopadzie 1981 r., Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Kaja, R., 2002, Przewodnik po zespołach pałacowych i dworskich: walory przyrodniczo-architektoniczne, Wydawniczo-Promocyjna Agencja Duo-Press, Bydgoszcz.
- Karasiński, M., 2009, Ziemia Dobrzyńska Piękna nieznajoma, Polskie Wydawnictwa Reklamowe, Toruń.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce, K. L 11, Województwo bydgoskie, pod red. T. Chrzanowskiego i M. Korneckiego.
- Kejna, M., Strzyżewski, T., 2017, Klimat, [w:] A. Radziwiński (red.) Dzieje regionu kujawsko-pomorskiego, Urząd Marszałkowski, Toruń: 68-76.
- Kierus, M., Pawlaczyk, P., 2004, Planowanie ochrony obszarów cennych przyrodniczo, Przewodnik dla praktyków i ich szefów. Świebodzin, Wyd. Klub Przyrodników - tłumaczenie z komentarzem w odniesieniu do polskich uwarunkowań prawnych i praktycznych oryginału angielskiego: E. Iddle, T. Bines, Management Planning for Protected Areas: A guide for practitioners & their bosses. Eurosite 2004, www.eurosite-nature.org.
- Komornicki, T., Śleszyński, P., Rosik, P., Pomianowski, W., 2010, Dostępność przestrzenna jako przesłanka kształtowania polskiej polityki transportowej, Biuletyn KPZK PAN, 241.
- Korzeń, J., Myczkowski, Z., 2004, Program prac nad opracowaniem dokumentacji dla utworzenia Wilanowskiego Parku Kulturowego, Jelenia Góra, Kraków, Warszawa.

Kosiński, W., Przedmowa do wydania polskiego [w:] Project for Public Spaces , Jak przetworzyć Miejsce.

Kot, R., 2015, The point bonitation method for evaluating geodiversity: a guide with examples (Polish Lowland), *Geografiska Annaler: Series A, Physical Geography*, 97(2), 375-393.

Kottek, M., Grieser J., Beck, C., Rudolf, B., Rubel, F., 2006, World Map of the Köppen-Geiger climate classification updated, *Meteorologische Zeitschrift* 15: 259-263. DOI: 10.1127/0941-2948/2006/0130.

Krawiec, A., 2002, Studium hydrogeologiczne wód leczniczych antyklinorium kujawsko - pomorskiego, Maszynopis. Archiwum IG UMK. Toruń.

Kucharski, M., 1961, Zbiornik wód leczniczych w utworach górnajurajskich w rejonie Wieńca Zdroju, Maszynopis, Arch. PPU Wieniec Zdrój.

Kunikowski, S., 2011, Włocławek i okolice: przewodnik, Włocławskie Towarzystwo Naukowe, Włocławek.

Kuśnierz-Krupa, D., 2013, Rewaloryzacja zabytków dziedzictwa kulturowego małych miast Podkarpacia na przykładzie Sieniawy, *Czasopismo Inżynierii Lądowej, Środowiska i Architektury*, z. 60, nr 4, ss. 97-111.

Kwiatkowski, M., 2015, Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny w Kłóbce: przewodnik (2015), Oddział Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej, Włocławek.

Łoza, S., 1954, Architekci i budowniczowie w Polsce., *Budownictwo i Architektura*, Warszawa.

Mapa glebowo-rolnicza w skali 1:5000 (WMS), www.geoportal.infoteren.pl/

Matuszkiewicz, J. M., 2001, Zespoły leśne Polski, Wydawnictwa naukowe PWN, Warszawa.

Matuszkiewicz, J. M., 2008a, Geobotanical regionalization of Poland (Regionalizacja geobotaniczna Polski), IGiPZ PAN, Warszawa.

Matuszkiewicz, J. M., 2008b, Potential natural vegetation of Poland (Potencjalna roślinność naturalna Polski), IGiPZ PAN, Warszawa.

Matuszkiewicz, W., 2007, Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski, Wydawnictwa naukowe PWN, Warszawa.

Matuszkiewicz, W., Sikorski, P., Szwed, W., Wierzbą, M. (red), 2012, Zbiorowiska roślinne Polski. Lasy i zarośla. Ilustrowany przewodnik, Wydawnictwa naukowe PWN, Warszawa.

Milewska, M. I., 1998, Słownik geograficzno-krajoznawczy Polski, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.

Narwojsz, A., 2002, Mapa hydrogeologiczna Polski w skali 1:50000; ark Brześć Kujawski (0441), IIG W-wa.

NID - portal mapowy (<https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>), DOA: 17.07.2018.

Obidziński, A., Pabjanek, P., 2018, Waloryzacja przyrodnicza [w:] A. Obidziński (red.) Inwentaryzacja i waloryzacja przyrodnicza. Metody naziemne i geomatyczne., Wydawnictwo SGGW, Warszawa, s. 231-241.

Omilanowska, M., 2004, Polska--pałace i dwory..., Sport i Turystyka-MUZA SA, Warszawa

Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, WHC.02/2 July 2002, <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>, DOA: 05.07.2018

Ośrodek Chopinowski w Szafarnia, <http://www.szafarnia.art.pl/>, DOA: 27.07.2018.

Pacione, M., 1989, Access to urban services: the case of secondary schools in Glasgow, *Scottish Geographical Magazine*, 105, 12-18.

Parysek J.J., 2001, *Podstawy gospodarki lokalnej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Poznań.

Parysek, J.J., 2005, *Miasta polskie na przełomie XX i XXI wieku. Rozwój i przekształcenia strukturalne*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.

Piotrowska-Nosek, A., 2004, *Plany zarządzania obiektami na Liście UNESCO. Materiały prezentowane na szkole letniej UNESCO w Zamościu w dniu 11.09.2004 r.*

Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych. Inc. Wydanie polskie - Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków, 2009.

Puget, W., Paździór, M., Chrzanowski, T., Kornecki, M., 1974, *Zeszyt 18, Włocławek i okolice* [w:] Chrzanowski, T., Kornecki, M. (red.), *Katalog zabytków sztuki w Polsce, Tom XI, Dawne województwo bydgoskie*, PAN IS, Warszawa.

Rogatka, K., Biegańska, J., Grzelak-Kostulska, E., Cieślik, E., Chodkowska-Miszczuk, J., Środa-Murawska, S., 2015, *Revitalization as a part of the EU cohesion policy.*

Róziewicz, M., (red.) 2007, *Zabytki architektury i budownictwa w Polsce. 46, Województwo włocławskie*, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, Warszawa.

Rozporządzenie 2004, *Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną.* Dz.U. 2004 nr 220 poz. 2237

Rozporządzenie 2014, *Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 października 2014 r. w sprawie ochrony gatunkowej roślin.* Dz. U. z 2014 r. poz. 1409.

Sobisz, Z., Celka, Z., 2004, *Parki dworskie gminy Postomino.* [w:] Rączkowski, W., Sroka, J. (red.) *Historia i Kultura Ziemi Sławieńskiej. Tom 3, Gmina Postomino*, Fundacja „Dziedzictwo”, Sławno.

Soldani, D., Jankowski, D., 2004, *Zabytki. Ochrona i opieka. Praktyczny komentarz do nowej ustawy, Tekst Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r.* Zielona Góra: ZCO.

Sołowiej, D., 1992, *Podstawy metodyki oceny środowiska przyrodniczego człowieka.* Wydawnictwo Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań.

Środa-Murawska, S., Grzelak-Kostulska, E., Biegańska, J., Chodkowska-Miszczuk, J., Rogatka, K., Dąbrowski, L., 2017, *Leksykon współczesnego miasta.* Toruń: Gmina Miasta Toruń.

Stawiska, N., Stawiski, B., 2005, *Rewaloryzacja murów w obiektach zabytkowych.* *Wiadomości konserwatorskie.* *Wiadomości konserwatorskie*, 18, ss. 18-22.

Stowarzyszenie Historyków Sztuki, 2000. Dwór polski: zjawisko historyczne i kulturowe: materiały V Seminarium zorganizowanego przez Oddział Kielecki Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Instytut Historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach oraz Kielecki Dom Środowisk Twórczych : Kielce, 7-9 października 1999.

Strzałko, M., (Ed.). 1997, *Materiały do dziejów rezydencji w Polsce, Sztuka Polska., Lega - Oficyna Wydawnicza Włocławskiego Towarzystwa Naukowego, Włocławek.*

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Brześć Kujawski, 2009, Załącznik Nr 1 Do Uchwały Nr XXX/188/2009 Rady Miejskiej

Świątkowski, M., Balik, K., 2017, *Lubostroń. Historia ogrodu i parku w majątności hrabiów Skórzewskich*, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Toruń.

Święch, J., 1997, *Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny w Kłóbce: przewodnik po skansenie, Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej, Włocławek.*

Szafer, W., 1977, Szata roślinna Polski Niżowej, [w]: W. Szafer, K. Zarzycki (red.) Szata roślinna Polski, T 2, PWN Warszawa.

Sztuka XIX wieku w Polsce: naród - miasto: materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki 1977, PWN.

Sztuka 2 połowy XIX wieku: materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki Łódź, 1971, PWN.

Szulc E., 2007. Zabytkowy park w Wieńcu, gm. Brześć Kujawski - Inwentaryzacja szaty roślinnej. Na zlecenie Szpitala Wojewódzkiego we Włocławku. Pracownia Architektury Krajobrazu. Włocławek.

Thomas, L., Middleton, J, 2003, Guidelines for Management Planning of Protected Areas, IUCN.

Turalija, A., Perković, A. Perković, D., 2010, English Park by the Luznica Castle in Croatia (Inventory, Valorisation and Restoration Guidelines). Bulletin UASVM Horticulture, 67(1), pp. 403-407.

Ustawa 2004, Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Dz. U. z 2013 r. poz. 627, z późn. zm.

Wysota, W., Sobiech, M. Krawiec, A., 2015, Mapa geologiczna utworów powierzchniowych. Internetowy Atlas Województwa Kujawsko-Pomorskiego, <http://atlas.kujawsko-pomorskie.pl/>

Zielony, R., Kliczkowska, A., 2012: Regionalizacja przyrodniczo-leśna Polski 2010, CILP, Warszawa.

Żor, A., 2011, Kronenberg: dzieje fortuny, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Zwierzkowski, Z., 2015: Łabiszyn i okolica na starej widokówce, Wydawnictwo Dominika Ksińskiego Wulkan, Żnin.